

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

297.1
MUT
45812
2011

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED ALİ ES-SABUNİ'NİN "SAFVETÜ'T-
TEFASİR" ADLI TEFSİRİNDE BEYAN, MEANİ VE BEDİ'
-FATİHA VE BAKARA SÜRELERİ-

ABDULLAH ÖZÜÇALIŞIR

DANIŞMAN

DOÇ.DR. NURETTİN TURGAY

DİYARBAKIR 2011

ÖZET

Çalışmamızın konusu Muhammed Ali es-Sabuni'nin "Safvet'ü-Tefasir" adlı eserinde Beyan, Meani ve Bedi' ilimlerinin incelenmesidir. Bundan da amacımız Kur'an-ın edebi yönünü ortaya koymaktır.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Muhammed Ali es-Sabuni'nin hayatı, eserleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Beyan, Meani ve Bedi ilimleri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Beyan ilminin "Safvet'ü-Tefasir"de nasıl işlendiği örneklerle açıklanmıştır.

İkinci bölümde Meani ilminin "Safvet'ü-Tefasir"de nasıl işlendiği örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Bedi' ilminin "Safvet'ü-Tefasir"de nasıl işlendiği örneklerle açıklanmıştır.

ABSTRACT

The subject of our study is the examining of the sciences of Beyan, Meani and Bedi in the Muhammed Ali es-Sabuni's book "Safvet'ü-Tefasir." And our goal from that to determine literaturic aspect of the Qur'an.

Our study consist of an introduction and three chapters and a conclusion and bibliography.

After it has been given in the introduction briefly information about Muhammed Ali es-Sabuni's life and his books, it has been stood on the sciences of Beyan, Meani and Bedi.

In the first chapter, it has been explained with examples that the science of "Beyan" how examined in the "safvet'ü-Tefasir."

In the second chapter, it has been explained with examples that the science of "Meani" how examined in the "safvet'ü-Tefasir."

In the third and final chapter, it has been explained with examples that the science of "Bedi" how examined in the "safvet'ü-Tefasir."

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

**Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK TEZİ olarak kabul edilmiştir.**

Başkan : Doç. Dr. Nurettin Turgay
Üye : Prof. Dr. Abdurrahman Acar
A. Çaman
Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güven

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçene öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.
18.01.2012

İmza

Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜNAY

Enstitü Müdürü Y.

Mühür

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
Kısaltmalar.....	03
Önsöz.....	04
GİRİŞ.....	05
A-Muhammed Ali es-Sabuni'nin Hayatı Ve İlmi Kişiliği.....	05
1-Muhammed Ali es-Sabuni'nin Tahsil Hayatı.....	05
2-Muhammed Ali es -Sabuni'nin Eserleri.....	06
3-“Safvetü't-Tefasir.”.....	06
B-BELAĞAT	10
Belağat'ın Konusu ve Gayesi.....	15
Belağat'ın Muhtevası.....	15
Belâgatin Tarihçesi.....	16
Fesahat'ın Tanımı.....	16
Belağat ve Fesahat'ın Mukayesesi.....	18
I-BEYAN İLMİ	
a-Teşbih.....	18
b-Hakikat ve Mecaz.....	21
c-İstiare.....	24
d-Kinaye.....	26
II-MEANİ İLMİ	
a-Haber ve İnşa.....	28
b-Kasr	30
c-Fasl ve Vasl (Durak ve Geçiş).....	31
d-İcaz. İtnab ve müsavat	32
III-BEDİ' İLMİ	
Lâfzî Güzellikler ve Manevî Güzellikler	
a-Cinas.....	34
b-İktibas.....	35
c-Seci'.....	35
d-Tevriye.....	36

e-Tibak.....	37
f-Mukabele.....	38
g-Hüsnü't-Ta'lil.....	39
h-Övmenin Yermeye Benzer Bir Şekilde Te'kidi veya Aksi Durumu..	39
ı-Hekim-in Üslubu.....	39

1. BÖLÜM “SAFVETÜ-T-TEFASİR” DE BEYAN

A-Teşbihü't-Temsil.....	40
B-et-Teşbihü'd-Dimni.....	46
C-et-Teşbihü'l- Maklub.....	50
D-el -Mecazü'l- Mürsel.....	52
E-el- Mecazül akli.....	58
F-Gizli ve Açık istiare.....	60
G-el-istiarü't- Temsili.....	68
H-Kinaye.....	72

2. BÖLÜM “SAFVETÜ-T-TEFASİR” DE MEANİ

A-Haber ve İnşa.....	84
B- Kasr.....	88
C-Fasl ve Vasl.....	89
D-İcaz.....	90
E-İtnap.....	93

3. BÖLÜM “SAFVETÜ-T-TEFASİR” DE BEDİ'

A-Cinas.....	98
B-Seci'.....	104
C-Tibak.....	106
D-Mukabele.....	113
E-Hekim-Üslubu.....	116
Sonuç.....	118
Bibliyografya.....	119

KISALTMALAR

Arş.	: araştırma
As.	: aleyhisselâm
b.	: bin
Bkz.	: bakınız
b. y.	: basımevi yok
Der.	: derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Der.	: derleyen
Derg.	: Dergisi
Fak.	: Fakültesi
Hz.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
Krş.	: karşılaştırım
m.	: milâdî
md.	: madde
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: tahkik
Thrc.	: tahrir
Trc.	: tercüme
Tsz.	: tarihsiz/tarih yok
vb.	: ve benzeri

ÖNSÖZ

Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim nazil olduğu ilk andan itibaren, başta onun ilk muhatabı ve tebliğcisi olan Hz. Muhammed (S.A.V.) olmak üzere ashab-ı kiram, Tabiin, Tebe-i tabiin ve günümüze kadar gelen bütün âlimler, onu anlamak için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Bütün bu gayret ve çabalar sonucunda, birçok ilmi metot gelişmiş ve olgunlaşmıştır.

Kur'an'ı anlamak için var olan bütün deliller, ulaşılabilen bütün malzemeler kullanılmıştır. Kur'an'ı Kur'an, sünnet, Kur'ân ilimleri, tarihi belgeler ve Kur'ân dili olan Arapça ile öğrenmek gerekir. Arapçanın, bunda önemli bir yeri vardır. Çünkü dil, bir iletişim aracıdır. Hatib ve muhatab onunla duygu ve düşüncelerini birbirleri ile paylaşır ve birbirlerine aktarırlar.

Tezimizin konusu “ Muhammed Ali es-Sabuni” nin,“Safvetüt-Tefasir” (“Fatiha” ve “Bakara” surelerinde) adlı eserinin Beyan, Meani ve Bedi’ ilimleri yönünün araştırılmasıdır. Günümüzde edebi sanatlar ve öğretiminin ihmal edilmesi yazılan tefsir eserlerinde, bunlara gerektiği gibi yer verilmemesi. Beni bu konuyu araştırmaya sevk etmiştir. Muhammed Ali es- Sabuni’ nin kendi tefsirinde edebi sanatlara da bir başlık açması, bu konuya önem verdiğini göstermektedir.

Bu Tezimiz, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte, Muhammed Ali es-Sabuni'nin hayatı ve eserleri ile Belağat, Beyan, Meani ve Bedi’ ilimleri hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Birinci bölümde “Safvetüt-Tefasir” de Beyan, ikinci bölümde “ Safvetü-t-Tefasir” de Meani, üçüncü bölümde ise“ Safvetü-t-Tefasir” de Bedi ilimlerinin, “Fatiha” ve “Bakara” surelerindeki işlenişi açıklanmaktadır. Tezimin yazım aşamasında bana her türlü desteği veren danışmanım DOC. Dr. Nurettin TURGAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

GİRİŞ

A- Muhammed Ali es-Sabuni'nin Hayatı Ve İlmî Kişiliği

Asrımızın tanınmış İslam âlimlerinden olan Muhammed Ali Sabuni, 1930 yılında Suriye'nin ilim ve âlimler şehri olan Halep'te ilim ile meşhur bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası, Halep şehrinin büyük âlimlerindendir. Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin çocukluğu, babasının medresesinde ilim tahsili ile geçti. Arapça ilimlerinin yanısıra, feraiz (miras) ilmini ve diğer dinî ilimleri babası Şeyh Cemil'den okudu. Diğer yandan Suriye'nin ileri gelen âlimlerinden dersler alıyordu. Onun, babasından başka ders aldığı hocalarından bazıları şunlardır: Şeyh Muhammed Necip Sirâc, Şeyh Ahmed eş-Şemmâ', Şeyh Muhammed Said el-İdlîbî, Şeyh Rağîb et-Tabbâh, Şeyh Muhammed Necip Hiyata.¹

1-Muhammed Ali es-Sabuni'nin Tahsil Hayatı

Muhammed Ali es-Sâbûnî, şer'i ilimlerin birçok alanında ve Kur'ân ilimlerinde kendisini ispat etmiş yetkin bir ilmî şahsiyettir. Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin çalışmalarına örnek olarak "Safvetü't-Tefâsîr", "Min Kunûzi's-Sünne", "Ravâ'i'u'l-Beyan fî Tefsîri Âyâtî'l-Ahkâm" ve diğer eserlerini sayabiliriz.

Muhammed Ali es-Sâbûnî, kırka aşkın eser yazmıştır. O, asrımızın bilinen meşhur âlimlerindendir. Eserleri İslami ilimlerde, araştırmacıların, entelektüellerin ve ilim talebelerinin müracaat ettiği önemli kaynaklardan olup Türkçe, Malayca ve Urduca başta olmak üzere pek çok dile tercüme edilmiştir.

Muhammed Ali es-Sabuni, Suriye'nin ilim ve âlimler şehri olan Halep'te ilim ile meşhur bir ailenin çocuğu olduğu için daha erken yaşlarda ilim tahsiline başladı. Babası, Halep şehrinin büyük âlimlerindendir. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Arapça ilimlerini, faraiz (miras) ilmini ve diğer dinî ilimleri, babası Şeyh Cemil'den okudu. Diğer yandan Suriye'nin ileri gelen âlimlerinden dersler aldı.

Muhammed Ali es-Sâbûnî, 1952 senesinde Ezher Üniversitesinin, eş-Şerî'a fakültesini bitirdi. Daha sonra Şerî kadâ (yargı) bölümündeki ihtisas eğitimini de tamamlayarak 1954 yılında Ezher'den mezun oldu ve el-Âlimiyye diplomasını almaya hak kazandı. el-Âlimiyye, o dönemin en yüksek ilmî kariyeri olup günümüzdeki doktoranın muadilidir. Daha sonra ülkesi Suriye'ye dönerek sekiz yıl sürecek olan tedris faaliyetinde bulundu.

¹ Muhammed Ali es-Sabuni kimdir, İnternet, <http://hih1200711a.2forum.biz/t72>

Daha sonra Suudi Arabistan'a göç etmek durumunda kaldı ve burada Mekke-i Mükkerreme Üniversitesi Eğitim Fakültesinde ve eş-Şerîa fakültesinde dersler vermeye başladı. Buradaki tedris hizmeti, yaklaşık yirmi sekiz yıl devam etti. Bu uzun süre boyunca üniversite hocaları yetiştirdi ve Ümmü'l-Kura Üniversitesi'nde birçok klasik eserin tahkikini yaptı.

İmam Ebû Cafer en-Nahhâs (ö. 338/949)'ın "Me'âni'l-Kur'ân" adlı tefsirinin tahkiki, bunlardan sadece bir tanesidir.²

2-Muhammed Ali es-Sabuni'nin eserleri

Muhammed Ali es-Sabuni'nin telif, tahkik ve neşrettiği eserlerinin listesi şu şekildedir.

1-Safvetü't-Tefâsîr.

2-el-Mevârîs fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye.

3-Min Künûzi's-Sünne.

4-Ravâ'i'u'l-Beyan fi Tefsiri Âyâti'l-Ahkâm.

5-Kubes min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerim.

6-Es-Sünnetü'n-Nebeviyye Kismün mine'l-Vahyi'l-Îlâhî el-Münezzel.

7-Mevsû'atü'l-Fikhi'ş-Şer'i el-Muyesser.

8-ez-Zevâcü'l-İslâmî el-Mübekkir Seâdetün ve Hisânetün.

9-et-Tefsîru'l-Vâdih el-Müyesser.

10-el-Hedyü'n-Nebeviyyü's-Sahih fi Salâti't-Teravîh.

11-Îcâzü'l-Beyan fi Süveri'l-Kur'ân.

12-Mevkifü'ş-Şerîati'l-Garrâ' min Nikâhi'l-Müt'ati.

13-Haraketü'l-Ardi ve Deverânühâ Hakîkatün İlmiyyetün Eşbetehâ'l-Kur'ân.

14-et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'ân.

15-Akîdetü Ehli's-Sünneti fi Mizâni'ş-Şer'i.

16-en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ'.

17-Risâletü's-Salâti.

18-el-Mehdiyyü ve Eşrâtü's-Sâ'ati.

19-el-Müktetaf min 'Uyûni'ş-Şi'r.

20-Keşfü'l-İftirâ'ât fi Risâleti't-Tenbîhât Havle Safveti't-Tefâsîr.

21-Dürratü't-Tefâsîr.

22-Cerîmetü'r-Ribâ Ahtarü'l-Cerâ'imi'd-Dîniyyeti ve'l-İctimâ'iyyeti.

² Muhammed Ali es-Sabuni kimdir, İnternet, <http://hih1200711a.2forum.biz/t72>

23-*et-Tebsîr bimâ fi Rasâ'ili Bekr Ebû Zeyd mine't-Tezvîr.*

24-*Şerhu Riyâdi's-Sâlihîn.*

25-*Şübehât ve Ebâtîl Havle teaddüdi Zevcâti'r-Rasûl.*

26-*Risâletün fi Hukmî't-Tasvîr.*

27-*Me'âni'l-Kur'ân.*

28-*el-Muktetaf min 'Uyûni't-Tefâsîr.*

29-*Muhtasarü Tefsiri İbn Kesir.*

30-*Muhtasarü Tefsiri't-Taberî.*

31-*Tenvîru'l-Ezhân min Tefsiri Rûhi'l-Beyan.*

32-*el-Müntekâ'l-Muhtar min Kitâbi'l-Ezkâr.*

33-*Fethu'r-Rahman bi Keşfi mâ Yeltebisü fi'l-Kur'ân.*³

3-“Safvetü't-Tefasir.”

Safvetü't-Tefasir Muhammed Ali es-Sabuni'nin Mekke-i Mukerremede, Külliye-i Şeriye de öğretim görevlisi iken yazdığı nadide eserlerinden bir tanesidir. Yazar bu eserini beş yıla aşkın bir sürede tamamlamıştır. Eser üç ciltten meydana gelmektedir. Daha sonra bu eser Ensar Neşriyat tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Yazar hicri 1399 zilhicce ayında eserin mukaddimesinde bu eseri niçin yazdığını şu şekilde izah etmektedir.” Kuran-ı Kerim mucize bir kitaptır. Aciz bırakan bir kitaptır. Bütün insanlık onun hikmetleri, sırları, marifetleri ve ilimleri karşısında acze düşmektedir. Kuran-ı okuyan her okuyucu “okuma yazma bilmeyen, A'rabi bir peygamber olan Abdullah oğlu Muhammed (s.a.v.)'e, övülen ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirildiği” hakikati onların iman ve izanını daha da artırır. Ancak günümüzde Müslümanlar vakitlerinin çoğunu geçimlerini temin etmeye ayırdıkları için Kur'an-ın bu hakikatlerini öğrenmeye yeterince vakit ayıramıyorlar.⁴ Bizden öncekiler, (Allah onlardan razı olsun) büyük büyük tevsirler yazmışlar, Kur'an ayetlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamışlar, belağatini ortaya çıkarmışlar, i'caz'ını izah etmişler, ahkâm ve ahlakını uzun uzadıya açıklamışlardır, bütün bunları günümüz insanına anlatmak izah etmek büyük bir çaba ve vakit gerektirmektedir. İslamı marifet ve kültürüne susamış günümüz gençliğine hitap edecek bir tefsire ihtiyaç olmasına rağmen bulamadım.

³ Muhammed Ali es-Sabuni kimdir, İnternet, <http://hih1200711a.2forum.biz/t72>

⁴ *Safvetü't-Tefasir Tercümesi*, Tercüme ve Tahrir Doç. Dr. Sadreddin Gümüş,

Dr. Nedim Yılmaz, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995.

Bunun üzerine Allah'tan yardım dileyerek ona güvenerek bu eseri tamamlamak üzere bana yardım etmesini ve Allah'ın kitabına yakışır bir şekilde bir eser orataya çıkarabilmeyi ve bununla Allah'ın rızasını kazanmayı niyaz eyledim. Bu kitabın ismini "Safvetü't-tefasir" koydum. Çünkü o, beyan ve izahat, tertip ve kısaltmalar ile beraber ayrıntılı büyük tefsirlerin özü ve özetini oluşturmaktadır. Umarım ismi ile müsamma olur ve İslam ümmeti ondan büyük bir fayda görür. Bu eserimde şöyle bir yol takip ettim. 1-Surenin icmali bir beyanı ve esas gayelerinin izahı. 2-Önceki ve sonraki ayetlerin birbirleri ile olan münasebeti. 3-Ayetlerdeki kelimelerin lügat olarak izahı. 4-Ayetlerin sebab-i -Nüzulu. 5-Ayetlerin tefsiri. 6- Ayetlerdeki belağat ve edebi sanatlar. 7- Ayetlerdeki fadali bilgiler⁵

Bu ayrıntılı Büyük tefsirlerden alıntı yaparken, görüşlerin en sahihini ve en çok tercih edilenini aldım. Bu esere hicri 1381 yılında başladım."

Safvetü't-tefasir isimli eserin mukaddimesine yedi tane büyük şahsiyet önsöz yazmıştır, şimdi sırayla bu büyük şahsiyetlerin, eser hakkında söylediklerini sırasıyla yazalım.

1-Abdulahim Mahmud: Ezher üniversitesi ulemasından olan Abdulahim Mahmud "Safvetü't-tefasir" ve onun yazarı olan Muhammed ali es-Sabuni hakkında " O kolaylık ve kısaltmalarla beraber Allah'ın kitabına yaptığı tefsirde görüşlerin en sahih olanını zikretmiştir. Şüphe yokturki o, basiret ve ilim üzerine tefsir kitaplarını kısaltmakta büyük bir başarı elde etmiştir. Bu müellifin ilk kitabıda değildir."⁶

2-Abdullah bin Humeyd: Mescid-i Haramın yüksek yargı meclis başkanı olan Abdullah Humeyd, yazar ve eseri hakkında hicri 7/4 /1397 yılında esere yazdığı Takriz yazısında özetle şöyle söylemektedir. "Kolay ve yeni bir yol ile açık bir üslup ile dirayet ve rivayet tefsirlerini birleştiren bu tefsirde, müellif görüşlerin en tercih edilenini ve en sahih olanını tercih etmiştir. Ayrıca kelimelerin ıstikak ve manalarını, önceki ve sonraki ayetlerin münasebtelerini i'raba yönelmeden ayetlerle ilgili faydalı bilgileri ve belağat nüktelelerini izah etmiştir."⁷

3-Ebil-Hasen- Ali el-Huseyni'en-Nedvi: Hindistanda Nedvetü'l-Ülema'nın (Alimler Konseyi) başkanı olan en-Nedvi yazar ve onun eseri hakkında şöyle söylemektedir. " es-Sabuni bu eseri ile tefsir ilmi ile uğraşaların ve bu konuda talebe olanların takdirini kazanmıştır. Çünkü bu eseri ile onlara epey vakit kaznadırmıştır. Bu çalışmayı yapmak

⁵ Safvetü't-Tefasir Tercumesi, a.g.e. 1, Önsöz.

⁶ Safvetü't-Tefasir Tercumesi, a.g.e. 1, Takriz.

⁷ Safvetü't-Tefasir Tercumesi, a.g.e. 1, Takriz.

büyük bir maharet ve ilmi tecrübe gerektirmektedir. Bu kitapta ilim talebeleri için büyük faydalar bulunmaktadır.”⁸

4-Abdullah Ömer Nasif: Cidde Kral Abdulaziz üniversitesinin müdürü olan Abdullah Ömer Nasif Cidde’ de h. 15 safer 1400 yılında “Safvetü’t-tefsir” mukadimesine yazdığı yazıda yazar ve onun eseri hakkında şöyle demektedir; “ es-Sabuni’nin bu yüce çalışması tefsirler topluluğunun bir özeti sayılır. O tefsirlerki önde gelen tefsirlerdir. Bu Allah tarafından müellife verilmiş bir tevfidir. Allah ona bir sofrada bu büyük hazineleri sunmayı mümkün kılmıştır. Allah’ın kitabını anlamada ve ona müttali olmada büyük bir kolaylıktır. Allah’tan bunun mükâfatını müellife vermesini ve Müslümanların bu eserdem menfaat görmesini temenni ederim.”⁹

5-Raşit bin Racih eş-Şerif: Mekke-i Mükerrreme’deki külliye-i Şeri’yye fakültesinin amidi (Dekanı) olan bin Racih h. 15/10 1396 tarihinde Mekke’de esere yazdığı Takriz yazısında, eser ve onun müellifi hakkında şöyle söylemektedir. “ es-Sabuni’nin “ Safvetü’t-tefasir” adlı eserinin bazı sahifelerini okudum. Gördümki bu eser büyük tefsirlerin bir özettir. Lüğavi beyanların yardımı ile yeni izahatlar, kolay ibareler, mazbut bir üslup ile, ilim öğrencilerinin anlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle bu eser basılmayı hak etmiştir. Allah’tan islama ve müslümanlara faydalı olmasını ve müellife mükafatını vermesini dilerim.”¹⁰

6- Abdullah Hayyat: Mekke’de Mescid-i Haram’ın hatiplerinden birisi olan Hayyat, h. 1395 yılında, eserin mukadimesine yazdığı yazıda eser ve onun müellefi hakkında: “ Ben içimden, manaları kolay, nüzul sebeplerini içeren, Kur’an lüğatına açık bir fikir veren, muteber tefsirlerden oluşan, ilim talebelerine yönelik bir tefsir yazmayı düşünüyordum. Baktım ki es-Sabuni tamda ihtiyacım olan böyle bir tefsir yazmıştır. Allah’tan faydalı olmasını ve müellife mükâfatını vermesini dilerim.”¹¹

7-Muhammed Gazzali: Mekke-i Mukerreme’deki Külliye-i –Şeri’yye fakültesinin davet ve üsülü’ d-Din bölüm başkanı olan Gazzali h. 6/4 1396 tarihinde eserin mukadimesine yazdığı Takriz yazısında, eser ve onun müellifi hakkında şöyle söylemektedir: “ Muhakkak ki Kur’an kültürü, kolay ibareli kalemlere muhtaçtır. Fazla yük yükleden çoğunluğun nefesine hitap edecek ve semavi arzuya ulaştıracak, felsefi münakaşalardan

⁸ *Safvetü’t-Tefasir Tercümesi*, a.g.e. 1, Takriz.

⁹ *Safvetü’t-Tefasir Tercümesi*, a.g.e. 1, Takriz.

¹⁰ *Safvetü’t-Tefasir Tercümesi*, a.g.e. 1, Takriz.

¹¹ *Safvetü’t-Tefasir Tercümesi*, a.g.e. 1, Takriz.

uzak ve fazla ilimi istilahlar içermeyen kalemlere muhtaçtır. İşte Sabuni bunu başarmıştır. Gördük ki o öncekilerin rivayetlerini ile sonrakilerin iştihatlarını bir araya getirmeyi becermiştir.¹²

B-Belağat

Tarihçiler, Arap Yarımadası'nın özellikle güneyinde yaşayan insanların medeniyet sahibi olduklarını belirtmişlerdir. İlk etapta güneyde görülen bu medeniyet, daha sonra yavaş yavaş Arap yarımadası'nın ortalarına kadar ilerlemiştir. Araplar, Hicaz bölgesinde Yesrip, Hayber, Taif ve Vadi'l-Kura şehirlerini inşa ederek yerleşik hayata geçmiş ve ziraatle uğraşmışlardır. Böylece bu insanlar, tecrübelerini geliştirmiş, tohum çeşitliliğine önem verilmesi, sulama arklarının açılıp düzenlenmesi ve evlerin ekili alanların yakınına yapılması gibi medeni sayılan davranışları öğrenmişlerdir.¹³

Bunların yanısıra Arap kabileleri, kendilerine komşu olan Fars, Sasani ve Bizans imparatorlukları ile içli dışlı olmuş, bu ülkelere yapılan ticari seferler sonuncu yeni yeni şeyler öğrenmişlerdir. Örneğin bizanstan savaş sanatını ve efsaneleri öğrenmişlerdir.¹⁴ "Yazı ise ilk olarak Tebabi'e devletinde kullanılmaktaydı. Bu Himyeri hattı olarak bilinirdi.

Onlardan Hire'ye ve oradan da Taif ehli tarafından Kureşlilere öğretilmiştir."¹⁵ Araplardaki atasözü ve hikmetler ise, onların kendi yaşamlarında karşılaştıkları zorluklar ve hayat mücadelesinin neticesi olarak geri kalmış mahsullerdir.¹⁶

Cahiliyye şiiri, Arapların ahlakını, bilgilerini, yaşantılarını, ilmi ve tarihi olaylarını açıkça ortaya koymaktadır. Denilebilir ki " Şiir, Arapların arşividir." Bunu, şu şiirden daha iyi anlamaktayız:

" Zamanın gömdüğünü, şiir koruyor. Şiir cömertlikten haber veren şeylerin en çok övülenidir. Züheyr'in kasidelerinde söyledikleri olmasaydı, Herim'de olan cömertliği bilmeyecektin."¹⁷

Hicretten önce yapılan Bessus savaşında veye ondan da önce imru'l-Kays tarafından söylenen şiirlerden cahiliyye şiirinin tarihçesini çıkarmak mümkündür.

¹² *Safvetü't-Tefasir Tercümesi*, a.g.e. 1, Takriz.

¹³ Ferran Muhammed Yusuf, Zübeyr b. Ebi Sulma, *Hayatuhu ve Şi'ruhu*, Daru'l-Kutubi'l- İlmîyye, Beyrut 1990, s. 12

¹⁴ Ferran Muhammed Yusuf, a.g.e. s.29.

¹⁵ Abdurrahman İbn Haldun, *Mukaddime*, Daru'l-Ceyl, Beyrut, tsz. s 463.

¹⁶ Yusuf, *Züheyr b. Ebi Sulma*, s. 25, 26.

¹⁷ es-Seyid Mahmut Şükri el-Alusi el-Beğdadi, *Buluğu'l-Erib fi Mea'rifi Ahvali'l-Arab*, Daru'l-Kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, tsz. II, 196.

Cahiliyye şiiri, bize ulaşan en son şeklinden de anlaşılacağı üzere çok eskilere dayanmaktadır. Yanlız bunların çoğu, değişik nedenlerden dolayı kaybolmuştur. Ama elde kalan verileri inceleyen âlimler “Cahiliyye şiirinde ki zengin yapının, bu şiirin en az ikibin yıl öncesinden söylenmeye başladığını göstermektedir.” İbn Sellan bu konuyu ele alırken, “Cahiliyye döneminin yapıcı ve edip insanlarının üzerinden asırlar geçmesine rağmen, onlar zaman çarkları arasında kalabilmişlerdir,” demektedir.¹⁸

1. Cahiliyye şiirleri, genellikle elde olan kalıntıları anlatmakla başlar, hemen ardından da ava gidiş, binekler, avlanan hayvanlar övülerek kasidenin ana maksadı dile getiriliyordu.

2. Cahiliyye şiirlerinin lafız ve cümle yapısı, garamer kurallarına uygun söylenmiştir.

3. Cahiliyye şiirleri, basit bir uslupla ilk akla geldiği gibi, tabii bir şekilde ifade edilmiştir.

4. Cahiliyye şiirlerinde, Teşbih, İstiare, Tibak, Cinas gibi lâfzî ve manevi edebi sanatlar kullanılmıştır. Ama bu durum, Kur’an’ı Kerim’in nüzulünden sonra yazılan şiirlere oranla çok daha azdır.

5. Cahiliyye şiirlerinde, istidrak sanatı (bir konudan başka bir konuya geçiş) vardır.

6. Cahiliyye şiiri, daha çok vicdani olup şairin ruh halini ve duygularını yansıtmaktadır.

7. Cahiliyye döneminin şiirleri, genellikle gerçekçi ama bir o kadar da basit karekterde yazılmıştır.¹⁹

Cahiliyye döneminde Araplar, yaptıkları edebi yapıtlarla övünür, bundan dolayı şair ve hatiplere büyük önem verir, bir şair veya hatibin yetişmesi için bütün imkânlarını seferber ederlerdi. Kurulan panayirlarda toplumun ileri gelen şahsiyetlerinden heyetler oluşturulur, bu heyetler hakem ve eleştirmen sıfatıyla şair ve hatipleri dinler, onların söyledikleri şiir ve hutbeleri delilleriyle hangisinin daha güzel ve yerinde olduğunu seçerlerdi. Bir aileden şair veya hatip çıksaydı, diğer kabileler gelip kendilerini kutlardı²⁰. Bu kutlamalarda yemekler hazırlanır, oyunlar oynanırdı.

¹⁸ İbn Sellan, *Tebakatu Fuhuli’ş-Şua’ra*, nşr. Muhammed Mehmet Şakir, Darü’l-Mearif, Kahire, 1952, s. 23.

¹⁹ Ahmet el-İskenderi, Ahmet Emin ve diğerleri, *el-Mufasssal fi’t-Tarihi’l-Edebi’l-Arabî*, İhyau’l-Ulum, Beyrut, 1994, s. 45-46.

²⁰ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik es-Siretun’n-Nebevi, Darü’l-Ceyl, Beyrut, 1987, 1, s. 195-196.

Hz..Muhammed(s.a.v) risaletini ilan edince, kendisini şairlikle itham etmeleri, Araplar'ın hayatına şiirin ne kadar çok yerleştiğini göstermektedir.²¹

İşte cahiliyye döneminde şiir, böylesine büyük bir öneme ve etkiye sahip idi.²²

Kur'an'ı Kerim ilk nazil olduğu andan itibaren, İlahi bir mucize olması hasebi ile dil ve edebiyat yönünden de bütün dinliyenleri hayretler içerisinde bırakmış, dil ve edebiyatı en mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Kur'an'ı Kerim nazil olduğu zaman, Araplar dil ve edebiyat alanında çok ileri bir seviyede bulunuyorlardı.

Edebi sanatlar her ne kadar günümüzde olduğu gibi sistematik bir hale gelmemişse de, yine de Araplar edebi sanatları en güzel bir şekilde kullanmaya devam ediyorlardı.²³

Kur'an, ilim ve edebiyat bakımından favkalade bir şekilde nazil oldu. O, parlak bir edebiyata sahip olan Arapları şaşkına çevirip hüsrana uğrattı. Kur'an'ın manasını anlamayan insanlar bile onu dinlerken, sözlerinin cazip akışından haz alıp duygulanıyorlardı. Çünkü onun harfleri kelimelerde öyle sıralanmıştır ki, kulağa ve kalbe en tatlı sesler gibi gelir. Kelimeleri cümlelerde öylesine uyumlu bir şekilde dizilmiş ki, en usta şair ve hatipler dahi ona hayran kalıyordu. Ayetlerin sonlarında ki duraklar öylesine uyumlu öylesine tatlı ahenkle biter ki, adeta insanı büyüler. Medli (uzatılan) harfların dalgalı sesi hoş bir seda ile kulakları okşar.²⁴

Kur'an'ı Kerimin bu özelliği ayrıca Hz. Muhammed(s.a.v)'in bazı teşvikleri ile sahabe-i kiramdan bazı büyük zatların teşvikleri nedeniyle, ilim adamları edebi sanatlara yönelmişlerdir. Bu teşvik edici sözlere birkaç örnek vermek istiyoruz. Peygamberimiz (s.a.v.), el-Ethem oğlu Amr'ın şiirini dinledikten sonra, "gerçekten edebiyat sihirdendir" demiş; başka bir şairin şiirini dinlerken de "gerçekten şiirde hikmet vardır," diye buyurmuştur.²⁵

Hz. Ömer de bu hususta şunları söylemiştir: "Kişinin sanatının en iyisi, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için topluma sunduğu şiirlerdir. Çünkü o, iyi insanların kalbini fethettiği gibi, kötülerin kalbini de meylettirmektedir."²⁶ İşte Kur'an'ı Kerim'in

²¹ Ahmet Abdulhamit, *Muhadaratun fil belagiyeti'l-Arabiyyeti ve tarihiha*, el-Azhar Yayınları, Kahire, 1989, s. 9.

²² Hilmi Muhammed Alyuh, *Nazaratün fi'l-Edebi'l-Cahiliyye*, el-Azhar Yayınları Kahire tsz. s. 53.

²³ Dayf, *el-Belağa*, s. 9.

²⁴ ez-Zerkeşi, *el-Burhan*, II, 311.

²⁵ Ahmed b. Muhammed b. Abdurrabbih el-Endülüsî, *el-İkdü'l-Ferid*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1990, V, 225-233.

²⁶ el-Endülüsî, *el-İkdü'l-Ferid*, V, 238.

cazibesi, başta Resul-i Ekrem (s.a.v.) olmak üzere İslam büyüklerinin teşviki ve İslamı kabul eden Arap olmayan Müslümanların Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamak için Arap dili ve belâğatine yönelmeleri sonucunda Sarf, Nahiv, Beyan, Meani, Bedi' gibi ilimler ortaya çıkmıştır.

Belağat, Fasih ve Sahih ibareler ile yüce bir mananın açık bir şekilde eda edilmesidir. Belağat'ta, dinleyen muhatabı etkileyen bir tesir mevcuttur. Belağat kelimelerin bıkınlık ve usanç veren ağırlıklarına rağmen onları yerli yerinde kullanmak suretiyle dinleyiciyi kendisine çeken bir cazibe vardır. Belağat gücünü güzel idrakin inceliğinden ve temiz fitrattan alır.²⁷

Beliğ olan sanatçı ile ressam olan sanatçı arasında hiçbir fark yoktur. Beliğ olan sanatçı eserini sözlerin içindeki kelime ve harflerle meydana getirir. Ressam ise eserini renklerden ve şekillerden oluşturmaz. İkisinde hedefi aynıdır. Ressam oluşturduğu eser ile muhatabı (göreni) etkilemek ve onun vicdanına seslenmek ister ve düşüncelerini renklerle süsleyerek muhataba aktarmaktadır. Beliğ ise bir kaside, şiir, makale veya hitabete yöneldiği zaman sözlerdeki kelime, harf ve ibarelerden kulağa hoş gelenini ve kulağa en hafif gelenini, metinde en çok yerli yerine oturanını, üslubun en güzeli ile kalplere ve nefislere en çok etki edecek en kuvvetli ibareler ile eserini oluşturmaya çalışır. Hedefi muhatabı etkilemek, az kelime ile çok mana oluşturabilmektir.²⁸

“Arapça bir kelime olan Belagat, “beluğ-e-yebluğ” fiilinden türemiş bir isimdir. “Beluğ-e” fiili, kelime olarak açık, net ve güzel olmak demektir. Bu fiil beleğ-e şeklinde okununca, olgunlaşmak, kavramak ve gayeye ulaşmak anlamlarına gelir.²⁹

Edebi sanatlarla ilgili bir ilim dalı olan belâgat ise, söz ve yazıda düzgün, tesirli ve sanatlı ifade demektir. Buna kısaca edebiyat kaideleri ve edebi sanatlarla ilgili meânî, beyan ve bedîî içine alan ilim dalı demek mümkündür.

Arap edebiyatında belâğatin tanımı hakkında pek çok şeyin yazıldığına şahit olmaktayız. Belâğatin tanımı hakkında yapılan tariflerden bazılarını şöyle sıralamamız mümkündür:

²⁷ el-Belağatü'l-Vadiha, Ali el-Carım-Mustafa Emin, el-Mektebetü'l-İlmiye, Beyrut-Lübnan, tsz. s. 7-18

²⁸ el-Carım, *el-Belağ-e*, s. 19 vd.

²⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, VIII, 419, vd

Kazvini (ö. 739/1338)'ye göre belâgat, söylenen sözdeki belâgat ve söyleyen kişideki belâgat olmak üzere iki kısma ayrılır. Sözdeki belâgat, söylenen sözün fasih, açık, söylendiği makama ve muhatabın anlama kabiliyetine uygun olması demektir. Mütakellimde, yani sözü söyleyen kişideki belâgat ise, konuşan kişinin kendisi ve kendisinde mevcut olan belîğ, açık, güzel söz söyleme meleke ve kabiliyetidir.³⁰

Kudâme b. Cafer (ö. 337/948), belâgatin üç türlü olduğunu söylemiştir:

Müsavat (eşitlik): Lafzın manaya uygun olması demektir. İşaret: Lafzın manaya işaret yolu ile delalet etmesi demektir. Tezyîl (kelimeleri birbirlerine eklemek): Eşanlımlı birçok kelimenin tek bir mana için kullanılması demektir. Bu tür belâgat, kelimelerin birbirlerini te'kid etmesi ve kelimeyi anlamakta güçlük çeken muhatabın anlamasını sağlamak için kullanılır.

Amr b. Abdilkays, bir sözün belâgat vasfını taşıması için, bir nevi manasının lafzı ile ve lafzının da manası ile yarışmasının ve kulaktan ziyade kalbe hitap etmesinin gerektiğini söylemiştir.

İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Abdillâh b. Abbas b. Abdilmuttalib (ö. 132/749), "Belâgat, konuşan kişinin, konuşması münasebetiyle kendisi veya dinleyicilerinin kalbinde herhangi bir olumsuz duygu ve düşüncenin meydana gelmemesidir" diyerek, belâgati tanıtmaya çalışmıştır.³¹

İbnu'l-Mukaffa (ö. 759/1357)'ya, "Belâgat nedir?" diye sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Belâgat, birçok manayı kapsayan çok yönlü bir isimdir. Bu isim, susmak, dinlemek, işaret etmek, söz söyleyip konuşmak, delil göstermek, gerekli cevabı vermek, herhangi bir konuya giriş yapmak, şiir söylemek, etkili hitabede bulunmak veya mektup yazmak gibi anlamlara gelmektedir. Belâgat, bütün bu hususlardan oluşmakta, meydana gelmektedir."

Arap Edebiyat kültürüne göre sözdeki belâgatin iki yönü vardır: Yüce Yön ve Aşağı Yön. Birincisi, belâgat derecelerinin sonu olan i'câz mertebesidir. İ'câz, bir sözün belâgatte insan gücünden dışarı çıkıp kişiyi muhalefette veya örneğini meydana getirmekte aciz kılmasıdır. Belâgatin ikinci yönü ise, insana ait olan belagattir. Belâgat, cahilliye dönemi Arap Edebiyatında hayli gelişmiş durumdaydı. Fakat bunun müstakil bir ilim haline gelmesi, İslâm'ın ortaya çıkmasından sonra gerçekleşmiştir.³²

³⁰ el-Kazvini, *el-İdah*, s. 9.

³¹ el-Cahız, *el-Beyan*, s. 36.

³² Nurettin Turgay, *Arap dili Belağatı ve Kur'an*, Neşriyat dağıtım, Ankara 2009, s. 24.

Belâgatin Konusu ve Gayesi

Arap Edebiyatında belâgatin konusu şiir, nesir ve her türlü edebi metindir. Hem batılı belâgatçiler hem de Arap belâgatçileri, söz ile mananın birbirini tamamladığını, biri olmadan diğersinin kemale eremeyeceğini ileri sürmektedirler. Onlar, belâgatte söz ve manayı bedendeki ruh ile cisme benzetmektedirler. Kelimeyi de bu şekilde düşünmek mümkündür. Buna göre kelime de şekil ve muhteva, birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilebilir.³³

Belâgatin konusu olan dil, dil de insanlıkla beraber başladığına göre, belâgatin gayesi de insanlıkla beraber başlamış sayılır.

Başka bir ifade ile belâgat, bu gibi ihtiyaçlardan dolayı dilin gelişmesini ve problemlere cevap verebilecek hale gelmesini amaçlar. Hz. Ali (ö. 41/661) de, “Her insanın değeri, yaptığı, ortaya koyduğu şey (söz ve ifade) ile ölçülür” diye buyurarak belâgatin önem ve gayesine işarette bulunmuştur.

Dil bakımından durum böyle iken, dinî açıdan belâgatin başka bir amacı daha vardır. O da, Kur’ân ve sünnetin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve özellikle Kur’ân’ın i’câzını ortaya koymaktır. Kur’ân’ın indirilişinden bu yana, İslâm âlimleri bu sahada çeşitli eserler yazmışlardır. Bunun neticesinde bir bakıma, Kur’ân’ın Allah kelamı ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in de Allah’ın Peygamberi olduğu kanıtlanmıştır.³⁴

Belâgatin Muhtevası

Arap Edebiyatında belâgat, meânî, beyan ve bedî’ ilimlerinden oluşmaktadır. Meânî ilmi, kısaca haber ve inşadan bahsetmektedir. Haber, doğru ve yalan olma ihtimali olan söz demektir. İnşa ise, doğru ve yalan olma ihtimali olmayan söz olup emir, nehiy, soru, temenni, dua, nida ve benzeri konuları kapsar. Beyan ilmi de teşbih, hakikat, mecaz, istiare, kinaye ve benzeri konulardan bahsetmektedir. Bedi ilminin muhtevasına ise, edebi yazıların lafız ve mana güzellikleri girmektedir.³⁵ Kelamda iki türlü güzellik aranır. Biri hüsn-i zâtî, diğeri ise hüsn-i arazîdir. Hüsn-i zâtî (zâtî, kişisel, şahsi ve tabii güzellik), Meânî ve Beyân ile hüsn-i arazî (sonradan elde edilen güzellik) ise, Bedî’ ile alakalı olur. Hüsn-i zâtîsiz hüsn-i arazînin ehemmiyeti olamaz. Fakat hüsn-i zâtîye hüsn-i arazî de munzam olursa, elbette âlâ olur.”³⁶

³³ Ali Abdurrazık, *Emalı Ali Abdurrazık fi İlmi'l-Beyan ve Tarihihi*, Mısır 1911.

³⁴ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur'ân*, s. 28.

³⁵ es-Sekkaki, *Miftah*, s. 423.

³⁶ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur'ân*, s. 29.

Belâgatın Tarihçesi,

Belâgat, insanda doğuştan var olan bir duygu, bir meleke olduğu ve insanın, düşüncelerini onunla daha iyi ifade ettiği için, onun, insanla beraber başladığı kanaatini taşıyabiliriz. Kur'ân'da bu hususta şöyle bir bilgi verilmektedir:

*“Rahman (O çok merhametli), Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı ve ona beyanı (düşüncelerini açıklamayı) öğretti.”*³⁷

Bu ayetlerde söz konusu olan beyan özelliği ile insanın, diğer varlıklardan, tüm hayvanlardan ve cinlerden üstün kılındığı haber verilmektedir. “Beyân” kelimesi, tefsirciler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır. Bunu mantık, kelimeler yani söz söyleme sanatı anlamında yorumlayanlar da vardır. Buna göre “Belâgat, henüz ilim haline gelmeden önce halkın dilinde, şairlerin şiirlerinde, yazar ve hatiplerin ifadelerinde vardı” diyebiliriz.

Eski zamanlardan beri özellikle Araplar arasında belâgatın, sade ve fitri bir meleke olarak varlığı kabul edilmektedir. Araplar, bu meziyeti kazanmak için ne bir kitap okumuşlar ne de bir hocayı dinlemişlerdir.

Bununla beraber Kur'ân bize, birçok yönden o zamanki Arapların belâgatte çok ileride olduklarını göstermektedir. Çünkü peygamberlere gelen mucizeler, kavimlerinin çok üstün oldukları alanlarda meydan okuyacak şekilde olmuştur.³⁸

Arap edebiyat tarihinde belâgat çalışmaları, genel olarak cahiliye dönemi ve İslâm dönemi diye iki kısım halinde mütalaa edilmektedir. Cahiliye döneminde belâgat çalışmaları, edebi tenkit şeklinde başlamıştır. Kimin daha güzel şiir söylediği, hangi şairin şiirlerinde işlediği mevzuların üstün olduğu tartışılırdı.

İslâmî dönemde ise, hem edebi tenkit ve hem de Kur'ân'ın i'câzı sebebi ile belâgat çalışmaları daha bilinçli bir şekilde gelişmeye devam etmiştir.³⁹

Fesahat'ın Tanımı

Arapça bir kelime olan fesahat, “fesuha-yefsuhu” fiilinden türemiş bir isimdir. Fesahat, kelime olarak net, açık, duru ve karışık olmayan demektir. Edebi bir terim olarak fesahat, sözün kelime, mana, ahenk ve sıralama yönlerinden kusursuz olması; dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı bir şekilde kullanılmasıdır.

³⁷ er-Rahman 55/1-4.

³⁸ Şevki Dayf, *el-Belağa*, Darü'l- Mearif, Mısır 1965, s. 9.

³⁹ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur'ân*, s. 29.

Fesahat, önceleri belâgat, beyan ve beraat kelimeleri ile eşanlamlı olarak “güzel ve etkili söz” manasında kullanılırken, daha sonra lafız güzelliğine fesahat, mana güzelliğine belâgat, beraat ve beyan denilmeye başlanmıştır.⁴⁰

Fesahati bozan bu kusurları şöyle sıralamamız mümkündür:

1 – Kelime ve terkiplerde tenafürün bulunması. Tenafür, kelime veya cümlenin zor telaffuz edilmesi demektir.

2 – Cümlede imlâ hatalarının bulunması. Bu da, kelime ve cümlede sarf ve nahiv kaidelerine riayet etmemek demektir. Bazı durumlarda şiirde zaruretten dolayı imla kurallarının dışına çıkmak hoş görülmüşse de, bu tür davranışlar, fesahat kuralları açısından kusur sayılmaktadır.

3 – Mananın, kelime ve cümlede tam olarak anlaşılması.

4 – İsim, sıfat ve benzeri tamlamalarda, normalin dışında zincirleme tamlamaların bulunması.

5 – Kelime ve cümlelerin sık sık tekrar edilmesi.

6 – Kelimelerdeki telâffuzun, kulak tırmalayıcı bir yapıya sahip olması.

7 – Pek duyulmayan, ancak sözlüklerde bulunabilen, nadir kullanılan garip kelimelerin kullanılması ve kelimenin mana yönünden kapalı olması.⁴¹ Ziya Paşa (ö. 1298/1880)’nın dediği gibi kelime, cümle veya hitabe tabiatından çıkınca, fesahatini kaybetmektedir: Çıktıkça Lisan tabiatından, Elbette düşer fesahatinden.

Fesahate aykırı olan hataları işlememek için sarf, nahiv, lügat, beyan, bedi’, meâni ve benzeri Arapça dil ve edebiyat bilgilerini bilmek gerekir.

Bununla beraber özel bir yeteneğe ve dil zevkine sahip olmak, büyük edip ve şairlerin eserlerini okumak ve iyi bir çevrede yetişmek de, fesahatin gelişmesinde olumlu yönden etkili rol oynamaktadır. Nitekim Cahilliye döneminde Araplar, çocuklarının iyi bir çevrede yetişip fasih bir dil ile konuşabilmeleri için, onları badiyede (çölde) yaşayan kabilelere sütanneye veriyorlardı. Badiye’de yaşayanlar, o dönemde en fasih konuşan insanlardı. Onlar, şehir hayatından uzak buldukları için, yabancılara karışmamış ve dolayısıyla dilleri bozulmamıştı. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sütannesi olan Halime, Beni Sa’d kabilesine mensuptu. Beni Sa’d kabilesi de o zaman en fasih konuşan kabilelerden biriydi.⁴²

⁴⁰ Mustafa Çuhadar, “Fesahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XII, 423.

⁴¹ el-Haşimi, *Cevahir*, s. 22.

⁴² Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur’ân*, s. 31.

Belâgat ve Fesahatin Mukayesesi

Fesahat ve belâgat kelimeleri, birbirlerine çok yakın, fakat teferruatta birbirlerinden ayrı manaları ifade eden kelimelerdir. Tanımlarına bakıldığında, fesahatin sadece kelime dizimi ile ilgili olduğu, belagatin ise, hem kelime hem de mana ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca fesahat kelime ile cümlelerin, belâgat ise kelimenin değil, sadece kelâmın yani cümlelerin vasfıdır. Buna göre cümlelerin belâgate uygun olması için, fesahate de uygun olması gerekir. Fasih olmayan cümle, belîğ olamaz. Belîğ olan kelime aynı zamanda fasihtir. Fakat her fasih olan cümle, aynı belîğ olmayabilir.⁴³

I-BEYAN İLMİ

a-Teşbih

Teşbih, Beyan ilminin önemli konularından biridir. Burada, önce teşbihin tanımı, rükünleri ve kısımları hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Mana olarak veya lafız olarak, benzetme edatı ile veya ona benzer herhangi bir edat ile bir özellikte veya daha fazla özelliklerde, eşyaların müşterek olması veya sadece bir seyde müşterek olmasının izahına Teşbih denilir.⁴⁴

Teşbih'in Rükünleri

1. Benzeyen 2. Benzetilen 3. Benzetme edatı 4. Benzetme yönü
Benzetilenin, benzeyenden daha açık ve daha kuvvetli olması lazımdır.

Buradaki rükünleri yerli yerine koyacak olursak

1. Benzeyen	: Şairin memduhu
2. Benzetilen	: Güneş
3. Benzetme edatı	: ك
4. Benzetme yönü	: Aydınlık ve doğuş

Teşbih'in Kısımları

1.et -Teşbihül Mürsel	: Kendisinde edatın zikredildiği
2.et- Teşbihül Mükked	: Kendisinde edatın hazf edildiği
3.et- Teşbihül Mücmel	: Benzetme yönünün hazf edildiği
4.et- Teşbihül Belîğ	: Hem benzetme yönünün, hem de benzetme edatının hazf edildiği teşbih çeşididir.

⁴³ ⁴³ el-Kazvini, *el-İdah*, 1, 49.

⁴⁴, Ali el-Carım ve Mustafa Emin, *el-Belağeti'l-Vadiha, el-Beyan Vel-Meani Vel Bedi'*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut tsz. s. 20.

-et-Teşbihü't-Temsil: Şayet benzetme yönü birkaç şeyde olursa, buna temsili teşbih denilir. Yok, eyer, birkaç şeyde benzetme yönü yok ise, buna da Teşbih'i ğayri temsili denilir. Örnek:

هو بحر السماع والجود فازد د منه قريبا تردد من الفقر بعدا

“O müsamaha ve cömertlik denizidir. Hatta daha fazlasıdır.

Ona ne kadar yakın olan fakirlikten o kadar uzaktır.”

Burada, Buhturi hem denizi hem de memduhunu, benzetme yönü olan semah ve cömertlikte müşterek kılmıştır. Yani burada birden fazla müşterek olduğu için Teşbih'i temsili vardır.⁴⁵

“Teşbih”, belâgat ilminin kollarından biri olan beyan'ın bir dalıdır. “Teşbih”, kelime olarak, “şebbehe-yüşebbihu” fiilinin mastarı olup benzetmek, benzer yapmak demektir. Edebi anlamda ise “teşbih”, iki veya daha fazla şeyin bir veya daha çok vasıfta ortak olduklarını belirtmek, ortaya koymak demektir.⁴⁶

Kur'ân'da “teşbih” sanatı, ayetlerdeki lâfzî i'câzı ve vasıflardaki mübalağayı ifade eder. Gizli olan şeyleri açık ve akli olan şeyleri de hissi gösterir. Ayrıca “teşbih” sanatı, çirkinini güzel, güzeli çirkin, uzak olanı yakın ve yakın olanı uzak gösterir. Manaya açıklık kazandırarak pekiştirir.

Kur'ân'ın çeşitli ayetlerinde, “teşbih” sanatının birçok çeşidi bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazı örnekler şöyledir:

* 37. “Yanlarında bakışlarını yalnızca kendilerine çevirmiş iri gözlü eşler vardır. Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş (gün yüzü görmemiş) yumurtalardır.”⁴⁷

Bu ayetlerde, teşbih sanatı bulunmaktadır. Çünkü bu ayetlerde eşler, saf, temiz ve güzel olmada deve kuşunun yumurtasına benzetilmektedir. Teşbih sanatında benzetilen, kendisine benzetilen, benzetme edatı ve benzetme yönü bulunmaktadır. Bu ayetlerde cennetteki eşler, sedefler içine yerleştirilmiş yumurtalara benzetilmektedir. Ancak burada güzeliği ifade eden benzetme yönü zikredilmemiştir. Ayrıca bu ayetlerde anlatılan “Bakışlarını yalnızca kendi eşlerine çevirmiş iri gözlü eşler” ifadesinde, kinaye yolu ile huriler kast edilmektedir ve dolayısıyla bu ifadede edebi yönden kinaye sanatı bulunmaktadır.⁴⁸

⁴⁵ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 19 vd.

⁴⁶ İbn Manzur, “şebbehe”, *Lisanü'l-Arab*, XIII, 505.

⁴⁷ es-Saffat 37/37.

⁴⁸ es-Sabuni, *Safvetü-t-Tefasir*, 1, s.578.

“Dünya hayatı, Bizim, gökten indirdiğimiz suya benzer. Yeryüzünde insanların ve hayvanların yemekte oldukları bitkiler, o suyu emerler. Öyle ki, yeryüzü, ziynetini takınarak güzelleştiği ve yeryüzü sakinleri de bu güzellikleri hasat edebileceklerini sandıkları bir sırada, buyruğumuz gece ya da gündüz onlara ulaşır.

Böylece Biz, onları, sanki dün yerlerinde yokmuşlar gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz. İşte Biz, düşünenler için, ayetlerimizi, böylece ayrıntılı bir biçimde açıklarız.”⁴⁹

Bu ayette, yeryüzünün ziynetini takınarak güzeleşmesi, süslenen bir geline benzetilmektedir. Bu, yeryüzünün bitkiler ve çiçeklerle rengareng bir hale gelmesi demektir ve bunda, belagat yönünden teşbih sanatı vardır.

“İnkâr edenlere gelince, onların işleri, ıssız bir çöldeki seraba benzer. Susayan, onu su sanır. Ama oraya vardığında, yanında Allah’tan başka hiçbir şey bulamaz. Allah ise, (kıyamet gününde) onun hesabını eksiksiz olarak görecektir. Allah, kuşkusuz, hesabı çok çabuk görür.”⁵⁰

Bu ayette, inkâr edenlerin işleri, ıssız çöldeki seraba benzetilmektedir. Dolayısıyla burada teşbih sanatı bulunmaktadır.

Burada, teşbih sanatına örnek olan bazı ayetlerin mealine yer verdik. Ancak, meallerde Kur’ân’ın edebi yönünü, fesahat ve belagatini anlatmak ve estetik yönünü yansıtmak, çok zor bir olaydır. Ayetlerdeki est, daha isabetli ola bilmediğinin, belagat ve fesahatin, ayet metinlerinin üzerinde yorumlanıp değerlendirilmesi ektedir.⁵¹

et-Teşbihü’-d-Dimni: Benzetilen ve benzeyenin, bilinen benzetme yönleri ile değil de, ancak terkipten anlaşılacak bir surette, kullanılan teşbih çeşididir. Bu çeşit teşbihler, benzeyenin dayandığı hükmün mümkün olabileceğine yarar sağlamak için yapılır.

Örnek:

وقال ابوتمام

لا تتكري عطل اكريم من القني فا لسيل حرب للمكان العالي

“Cömert olanı zengin olmadı diye kınama

Yüksek tepelerin zirvesi suyu toplayamaz.”

Bu misalde, Ebu Temmam, muhataplarına cömert olan bir insanın, zengin olamamasının garip sayılamayacağını, zira dağların, tepelerinin en şerefli mevkileri,

⁴⁹ Yunus, 10/24.

⁵⁰ en-Nur, 24/39.

⁵¹ Turgay, *Arap Dili belagati ve Kur’ân*, 181 vd.

zirveleri olmasına rağmen, suyun burada tutunamadığını belirterek Dimni bir teşbihte bulunmuştur. Burada Teşbih'i Dimni sanatı vardır.⁵²

et-Teşbihü'l- Maklub: Kendisinde benzetme yönünün daha açık veya daha kuvvetli olduğu iddiasıyla benzeyenin, kendisine benzetilen yapılarak yapılan bir teşbih çeşididir. Örnek:

وبدا الصباح كان غرته وجه الخليفة حين يمتدح

Bu misalde, felat (çöl), genişlikte halim olan insanın göğsüne, benzetilmiştir. Hâlbuki çöl, halim olan insanın göğsünden gerçekte daha geniştir. Burada anlatılmak istenen halim olan insanın kalbinin, çöl kadar geniş olduğudur.⁵³

Teşbihin gayeleri çoktur. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

1. Benzeyeni güzelleştirip süslemek veya kötileyip yermek için yapılır.
2. Benzeyenin mümkün olabileceğini beyan etmek için yapılır: Bu ancak bir benzetme ile giderilebilecek olan bir gariplik bulunduğu zaman yapılır.
3. Benzeyenin halini ve durumunu beyan etmek için yapılır: Bu çeşit benzetme, teşbih yapılmadan önce, benzeyenin bilinmeyen sıfatını teşbih yoluyla beyan etmek için yapılır.
4. Benzeyenin hal ve sıfatının miktarını beyan etmek için yapılır. Bu şekildeki teşbih, benzeyenin sıfatı genel olarak bilinip, miktarı belli olmadığı zaman yapılır.
5. Benzeyenin hal ve sıfatını te'kit etmek için yapılır. : Bu çeşit teşbihler ise, benzeyene isnat edilen şey, misal yolu ile tesbit veya izaha muhtaç olduğu durumlarda yapılır.⁵⁴

b-Hakikat ve Mecaz

Mecaz da, beyan ilminin konularından biridir. "Mecaz", hakikatle beraber anlatılır. Hakikat, herhangi bir kelimenin konulduğu manada kullanılması demektir. Mesela, "aslan" dediğimizde, yırtıcı olan hayvanı kastetmemiz gibi. Hakikat kelimesinin anlamı, edebi yönü ve incelikleri hakkında belâgat kitaplarında çeşitli açıklamalar vardır.⁵⁵

"Mecaz", "câze-yecûzu" fiilinden türemiş olan bir isimdir. Arapçada olduğu gibi Türkçede de aynı şekilde "mecaz" olarak kullanılmaktadır. "Mecaz" ve

⁵² el-Carım, *el-Belağ*e, s. 43.

⁵³ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 56.

⁵⁴ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 23-60.

⁵⁵ Rabiha Çelebi ve Nasrullah Hacı Müftüoğlu, *Teshilü'l-Belağ*a, İzmir 1996, s. 75 vd.

kendisinden türemiş olduğu “câze” fiili, kelime olarak seyahat etmek, geçmek, izinli olmak, mümkün olmak vb. manaları ifade etmektedir.⁵⁶

Kur’ân’ın çeşitli ayetlerinde, edebi açıdan “mecaz” sanatı bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazı örnekler şöyledir:

“İçinde dinlenmeniz için geceyi, görmeniz için de gündüzü yaratan, Allah’tır.”⁵⁷

Bu ayette geçen “mubsir”, yani gören, aydınlatan kelimesi, gündüze isnat edilmekte, onun için kullanılmaktadır. Aslında aydınlık yapan gündüzün kendisi değil, güneştir. Dolayısıyla burada, gündüz için mübalağa ifade eden bir “mecaz” vardır.⁵⁸

“Zülüm ile yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş koyup yemektirler ve onlar, çılgın bir ateşe gireceklerdir!”⁵⁹

Bu ayette, yenilen yetim malı, ateşe benzetilmektedir ve burada edebi sanat olarak “mecâz” vardır. Bu kötülüğün ahiretteki cezası ise, cehennem ateşidir. Dolayısıyla bu ayetteki “mecâz”da, edebi bir incelik vardır.⁶⁰

“Allah şöyle bir kenti misal olarak anlattı: Güven, huzur içinde idi. Her yerden rızık bol bol kendisine geliyordu. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük etti. Bunun üzerine, (halkının) yaptıklarından ötürü, Allah ona açlık ve korku elbisesini tattırdı.”⁶¹

Bu ayette de edebi sanat açısından “mecâz” vardır. Allah’ın nimetlerine nankörlük edenlere Allah tarafından fakirlik ve açlık verilince, yoksulluk içinde kalmışlardır. Ondan sonra kendilerinde görülen açlık, yoksulluk ve perişanlığın iz ve görüntüleri, elbiseye benzetilmekte, mecâzi yönden onun anlamında kullanılmaktadır.⁶²

“O’dur ki size ayetlerini gösteriyor ve sizin için gökten rızık indiriyor. Ancak (O’na) yönelen, öğüt alır.”⁶³

Bu ayette ifade edilen, “sizin için gökten rızık indiriyor,” ifadesinde “mecâz” vardır. Burada geçen rızık kelimesinden neyin kastedildiği hususunda ihtilaf vardır. Âlimlerin ekseriyeti, rızık kelimesinden gayenin yağmur olduğunu söylemişlerdir.

Ancak çağdaş tefsircilerden Seyyid Kutup ve benzeri diğer bazı âlimler, bu ayetteki rızık kelimesinden sadece yağmur değil, başka birçok şeyin kastedildiğini

⁵⁶ Rabiha Çelebi ve Nasrullah, a.g.e. s. 75.

⁵⁷ el-Mü’min 40/61.

⁵⁸ es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, III, 113.

⁵⁹ en-Nisa 4/10.

⁶⁰ es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, I, 261.

⁶¹ en-Nahl 16/112.

⁶² es-Sabuni, *Safvetü’t-Tefasir*, II, 149.

⁶³ el-Mü’min 40/13.

savunmuşlardır. Gün geçtikçe bilim ilerlemekte, insanlar yeni yeni şeyer öğrenmektedir.⁶⁴

Mecaz üç kısma ayrılmaktadır. a) el-Mecazü'l-Mürsel b) el-Mecazü'l-Luğavi c) el-Mecazü'l-Akli. Şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

el- Mecazü'l-Mürsel: Benzerlik ilgisinin dışında, engelleyici karineden dolayı, kast edilen manasının dışında kullanılan kelimelere el-Mecaz-ül Mürsel denilir.

Örnek: له اباد علي سابقة اعد منها ولا اعددها

Bu şiirde, “Yed” (el) kelimesi sanki asli manasında kullanılmış gibidir. Oysaki “Nimet” anlamında kullanılmış mecazi bir kelimedir. Ama her mecazda olduğu gibi burada da bir ilgi mevcuttur. “El” bir verme aleti ve sebebidir, dolayısıyla burada Mecazü'l- Mürsel vardır.⁶⁵

el-Mecazü'l-Luğavi: Herhangi bir ilgi veya engelden dolayı, bir lafzın konulduğu hakiki manasının dışında kullanılmasına el-Mecazü'l- Luğavi denilir. Hakiki mana ile mecazi mana birbirine benzeyebilir veya benzemeyebilir. Engelleyici bir karine ise, “Lafz'en” veya “Hal'en” olabilir.

Örnek: İbnu Amid, bir şiirinin şu mısrasında:

شمس تطلني من الشمس

“O güneşten bana gölge yapan, bir güneştir.” demektedir.

Burada, İbnu Amid, şems (güneş) kelimesini hem hakiki hem de mecazi anlamlarında kullanmıştır. Dolayısıyla mecazın çeşitlerinden biri olan, Luğavi mecaz sanatını kullanmıştır.⁶⁶

el- Mecazü'l-Akli: Herhangi bir ilgi veya engelleyici bir karineden dolayı, bir fiilin, isnat olunan hakiki manasının dışında veya fiilin kendisine yapılan isnada el-Mecazü'l-Akli denilir. İsnadı mecazi fiilin sebebi, zamanı, mekanı veya mastarı olur. Veya failin mefulü mebnî isnadı ile olur veyahutta mefulün faile mebnîsi ile olur.

Örnek : نهار الزاهد صاعم وليله قاعم

Burada, نهار وليله Kelimesi نهار kelimeleri yerine kullanılmıştır. Yani ismi meful, ismi failin yerine kullanılmıştır. Yani mecazın çeşitlerinden biri olan akli mecaz yapılmıştır.⁶⁷

⁶⁴ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, III, 113.

⁶⁵ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 107.

⁶⁶ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 64. vd.

⁶⁷ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 64–70.

c-İstiare

İstiare, el-Mecazü'l-Luğavi'nin bir çeşididir. İstiare, iki tarafından birinin hazfedildiği bir teşbih çeşididir. Onunla ilgisi sürekli olan bir benzerliktir.⁶⁸

“İstiâre”, “avire-ya'eru” fiilinden türemiş olan bir isim olup kelime olarak birinden herhangi bir şeyi ödünç olarak almak demektir.⁶⁹ Belâgat ilmi açısından ise “istiâre”, anlatılan, ifâde edilen mana ile kastedilen mana arasındaki benzerlikten dolayı, lafzın, asli manasının dışında kullanılmasıdır. Buna göre “istiâre”, kendi manasında kullanılmayan bir lafızdır. “İstiâre” için kullanılan kelime, konulduğu manada kullanılmasında engel bulunduğundan dolayı, aynı zamanda bu bir nevi “mecâz” olarak da değerlendirilebilir. “İstiâre”, beyân ilminin konularından biridir ve onun belâgat ilminde önemli bir yeri vardır.⁷⁰ Ayrıca Kur'ân'da, çok sayıda “istiâre” örnekleri vardır. Ayrıca belâgat ilmi açısından “istiâre”nin çeşitli kısım ve unsurları da vardır. Kur'ân ayetlerinde bulunan “istiâre” örneklerinden bazıları şöyledir:

“Sana uyan müminlere kanadını indir.”⁷¹

Bu ayette Allah, tevazu ve yumuşaklığı, kuşun konmak istediği zamandaki kanadını indirmesine benzetmektedir. Dolayısıyla ayetteki “kanadını indir” ifadesi, kuşun konmak istediği zamandaki kanadını indirmesinden müsteardır yani o anlamda kullanılmaktadır. Edebi sanat olarak “istiâre” sanatı bulunan diğer bazı ayetler şöyledir:

“İşte onlar o kimselerdir ki, hidayet karşılığında sapıklığı satın aldılar da ticaretleri kâr etmedi, doğru yolu da bulamadılar.”⁷²

“Rabbim, dedi. Benim kendimde kemik yıprandı, baş bembeyaz alev aldı. Ve ben, Rabbim, sana (ettiğim) dua sayesinde bedbaht olmadım.”⁷³

“Yeri kaynaklar halinde fişkirttik.”⁷⁴

Bu ayette de “istiâre” vardır ve mübalağa için kullanılmaktadır. Bu ayetin asıl ifadesi, yerin kaynaklarını fişkirttik şeklinde yorumlanabilir. Eğer ayet bu şekilde ifade edilseydi, kaynak ve pınarların fişkırması kadar mübalağalı olmazdı.⁷⁵

⁶⁸ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 70, 71.

⁶⁹ İbn Manzur, “avire”, *Lisanü'l-Arab*, IV, 618.

⁷⁰ Bedruddin ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mısır 1957, III, 432; Muhammed b. Ali es-Sekkaki, *Miftahu'l-Ulûm, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrut 1987, s. 369; Abdurrahman Celaluddin es-Süyûti, *el-itkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır 1978, II, 57; Saduddin et-Taftazani, *Muhtasarü'l-Meâni*, İstanbul 1969, s. 161.

⁷¹ eş-Şuara 26/215.

⁷² el-Bakara 2/16.

⁷³ Meryem 19/4.

⁷⁴ el-Kamer 54/12.

İstiare sekiz kısma ayrılır:

1-Açık İstiare: Kendisinde benzetilenin, açık bir şekilde belirtildiği İstiare şeklidir.

ازا لمع البرق في كفيه افاض على الوجه ماء النعيم

“ Onun elinde şimşek parladığı zaman

Nimetlerin suyu yüzüne doğru akar.”

Bu şiirde, kendisine benzetilen şimşek olup açıkça zikredildiği için Açık İstiare sanatı kullanılmıştır.

2-Gizli İstiare

Kendisinde benzetilenin hafzedilerek, işaret yoluyla zikredilen İstiare çeşididir.

“Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tağuttur.(O da) onları aydınlıktan karanlıklara çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalırlar.”⁷⁶

Bu ayet-i kerimedeki, "Zulumat" kelimesinden kast edilen "Delalet" ve "Nur" kelimesinden maksat ise "Hidayet"tir. Buradaki ilgi, benzetmedir. Karine ise , "Hali"dir.

3-Asli İstiare: Kendisinde cari olan isim, somut bir isim olursa, buna Asli İstiare denilir.

4-Tabii İstiare: Şayet, Müştak veya Fiil olursa, buna da Tabii İstiare denilir. Bütün Tabii İstiare'lerin karinesi, gizli olur. Şayet İstiare, herhangi birisinde cari olursa, diğerinde icrası engellenir. Ayrıca İstiare, Muraşşaha, mücerred ve mutlak olmak üzere üçe ayrılır.

5-Muraşşaha İstiare: Kendisinde benzetilen ile beraber uygunluğu zikredilen, bir İstiare çeşididir.

6-Mücerred İstiare: Kendisinde benzeyen ile beraber uygunluğu zikredilen, bir İstiare çeşididir.

7-Mutlak İstiare: Benzeyen veya benzetilenin uygunluğundan arındırılmış, (boş) hali olan bir İstiare çeşididir.

Karinesinin, "Lâfzî" veya "Hali" olduğu tamamlanmadan, İstiare'nin Mücerret'liğine veya Muraşşah'lığına itibar edilmez. Bundan dolayı açık olan İstiare, Mücerret olarak isimlendirilemez veya karinesinin gizliliği, Teşrih olarak isimlendirilemez. Bu kısımlarının dışında, birde Temsili İstiare diye bir çeşidi daha vardır.

⁷⁵ Turgay, *Arap Dili Belagatı ve Kur'ân*, s. 187 vd.

⁷⁶ el-Bakara, 2/257

8-Temsili İstiare: Benzerlik ilgisinin yanısıra, engelleyici bir karineden dolayı, kast edilen asli manasının dışında kullanılan terkibe, Temsili İstiare denilir.

Örnek : عاد السيف الي قرابه وحل الليث منبع غابه

Yukarıdaki şiirin terkinde olduğu gibi “kılıç” ve “aslan” kelimeleri hakiki manalarının dışında kullanılmıştır.⁷⁷

d-Kinaye

Beyan ilminin diğer bir konusu da “kinaye”dir. Kelime olarak “kinaye”, “kenâ-yeknu” ve “kenâ-yekni” fiillerinin mastarı olup isim kategorisindedir ve ima etmek, bir fikri kapalı olarak söylemek, konuşan kişinin söylediğinden başka bir şeyi kastetmesi ve imalı anlatması anlamlarında kullanılmaktadır. Beyan ilminde ise “kinaye”, hem hakikat hem de mecâz manası anlaşılabilen lafızdır. Aslında “kinaye” için kullanılan kelimedenden, asli manasından başka bir mana anlaşılmaktadır. Ancak asli mana için kullanılmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Belâgat âlimleri, “kinaye”nin, Kur’ân’ın çeşitli ayetlerinde bulunduğunu ve bu edebi sanatın, çeşitli anlamlar için kullanıldığını savunmaktadırlar.

İçerisinde “kinâye” sanatı bulunan ayetlerden bazıları şöyledir:

“O’dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, gönlü ısınsin diye ondan eşini var etti. Eşini sarıp örtünce (eşiyile birleşince) eşi, hafif bir yük yüklendi, onu gezdirdi.”

Bu ayette birden fazla “kinaye” bulunmaktadır. “Sizi bir tek nefisten yarattı” derken, Âdem (a.s.) kastedilmektedir. “Gönlü ısınsin diye ondan eşini var etti” derken, ona meyletsin, ona ısınsin, aralarında ülfet ve ünsiyet olsun, aile hayatı oluşsun ve benzeri manalar kastedilmektedir. “Eşine yaklaşınca, onu sarıp örtünce” kelimesinden “kinaye” ise, cinsel yakınlıktır.

Muhammed Ali es-Sabuni, bu ayetin tefsirini yaparken, konu ile ilgili açıklamaları, kendisinden daha önce yaşamış olam ez-Zemahşeri’den (ö. 538/1143) nakletmiştir.⁷⁸

Bu ayette “kinaye”, önce Allah’ın kudretinin yüceliği ve ondan sonra da açıkça ifade edilmesi hoş karşılanmayan bir kelimeyi başka bir kelime ile anlatmak için kullanılmaktadır. Nitekim bu ayette cinsel yakınlık kinayeli bir şekilde anlatıldığı gibi, başka ayetlerde de aynı husus farklı kelimelerle anlatılmaktadır:

⁷⁷ İstiare için geniş bilgi için bkz. el-Carım, *el-Belađe*, s. 70–100.

⁷⁸ ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, II, 150; *İbn Manzur*, “kena”, *Lisanu’l-Arab*, XV, 233.

“Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız, sırf sizin aleyhinizedir. (Bununla) sadece dünya hayatının yararını elde edersiniz. Sonunda dönünüz, bizedir. (Biz de) bütün yaptıklarınızı, size haber vereceğiz.”⁷⁹

Bu ayette geçen, “(Biz de) bütün yaptıklarınızı, size haber vereceğiz” cümlesinde, edebi sanatlardan kinaye bulunmaktadır. Çünkü burada, ahiret günündeki hesap ve ceza kast edilmektedir.⁸⁰

“Onardan sana kulak verenler de vardır. Fakat sağırlara, hele akılları da ermiyorsa, sen mi işittireceksin? İçlerinden sana bakanlar da vardır. Fakat körlere, hele gerçeği görmüyorsa, sen mi doğru yolu göstereceksin?”⁸¹

Bu ayetlerde geçen sağırlar ve körlere, ilahi emirleri işitmek istemeyen ve sosyal hayattaki gerçekleri görmek istemeyenler kast edilmektedir. Bu kelimelerin ikisinde de kinaye vardır.

“Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var, benimse bir tek koyunum var.”⁸²

Bu ayette, kadın yerine koyun kelimesi kullanılmak suretiyle “kinaye” yapılmaktadır. Bu ve benzeri kinayelerde, kelimeyi daha güzeliyle ifade etmek gayesi güdülmektedir. Araplarda gelenek olarak kadın yerine bu ayette söz konusu olan “na’ce” (koyun) kelimesi kullanılmaktadır. Çünkü kadının adını açıkça zikretmemek, onu açıkça zikretmekten daha güzel kabul edilmektedir.⁸³

“Ebû Leheb’in iki eli kurusun (yok olsun).”⁸⁴

Bu ayette kullanılan “kinaye”, uğrayacağı akıbeti bildirmek içindir ve esas manası, cehennemlik olan Ebû Leheb’in gideceği yer, cehennem ateşidir. Burada, bu mana kast edilmektedir.

Aynı surenin ondan sonra gelen bir ayetinde de, “Boynunda hurma lifinden bir ip olarak” denilmektedir. Bundan “kinaye”, Ebû Leheb’in nemime (gıybet ve dedikodu) yapan karısının akıbeti, boynuna zincir vurulmuş vaziyette, cehennemde yakılması şeklinde anlaşılmaktadır.

⁷⁹ Yunus 10/23.

⁸⁰ Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydani, *Mearicu't-tefekkür ve Dakaiku't-Tedebbür*, Daru'l-Kalem, Dımaşk 2004, X, 267.

⁸¹ Yunus 10/42, 43.

⁸² Sad 38/23.

⁸³ Nasiruddin Abdullah b. Ömer el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır 1955, II, 163.

⁸⁴ el-Mesed 111/1.

Burada Beyan ilmi kapsamına giren “teşbih”, “mecaz”, “istiare” ve “kinaye” hakkında kısa bilgi verip ayetlerden örnekler verdik. Daha önce meânî ilminden de bahsettik. Bundan itibaren belâğatin “Bedi” kısmına giren bazı edebi sanatlar hakkında bilgi vereceğiz.⁸⁵

Kinaye kendisinden gizlenen açısından üç kısma ayrılır. 1-Sıfat olan kinaye 2-Mevsuf olan kinaye 3-Nisbet olan kinaye

Örnek : طويل النجاد رفيع العماد كثير الرماد اذا ماشتا :

Bu şiirde, şaire olan Hansa altı çizili terkipler ile kardeşinin cesur, kavmi içerisinde yüksek mevki sahibi, cömert bir kişi olduğunu, kinaye yolu kullanarak zikretmiştir. Yani kinaye yapmıştır.⁸⁶

II- MEANİ İLMİ

a-Haber ve İnşa

Haber, söylenen söz için, doğru veya yalandır, diyebileceğimiz kelimelere, “Haber” denilir. Şayet söylenilen kelimeler olaya uygun ise, o söz için doğru, şayet olaya uygun değil ise, yalandır denilir.⁸⁷

Maani ilmine göre cümle, haber ve inşa diye iki kısma ayrılmaktadır. Söylenen bir cümle için doğru veya yanlış denebiliyorsa, o cümle haber cümlesi olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında kalan emir, nehiy, istifham, temenni ve nida türünden olan cümleler ise, inşa olarak kabul edilmektedirler. Buna göre Kur’ân’ın baş tarafında yer alan, “Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur” ayetini oluşturan cümle, haber cümlesidir. Bazı âlimler, bu cümlemin lafız bakımından haber ve mana bakımından inşa cümlesi olduğunu anlatmaktadır. Onların açıklamalarına göre bu cümle, lafız bakımından haber cümlesidir. Dini inancımızın gereği olarak bu cümle için olumsuz bir anlam düşünemediğimizden dolayı, bu cümleyi inşa cümlesi olarak kabul etmekteyiz.”⁸⁸

Haberin Konulmasından Maksat

Haberde asıl olan, iki gayeden birisi için konulmuş olmasıdır:

1.Cümlenin içerdiği hükmü muhataba ifade etmek için haber konulur. Bu hüküm haberin kaidesi olarak isimlendirilir.

⁸⁵ Turgay, *Arap Dili Belagatı ve Kur’ân*, s. 189 vd.

⁸⁶ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 114 vd.

⁸⁷ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 128.

⁸⁸ es-Sabuni, *Safvetü’l-Tefsir*, I, 26; Vehbe ez-Zuheyli, *et-Tefsiru’l-Munir*, Daru’l-Fikr, Dımaşk 2005, I,

2.Muhataba konuşanın hükmü bildiğini ifade etmek için haber konulur. Bu da faidenin lüzumu olarak isimlendirilir.

Haber siyaktan anlaşılabilen diğer maksatlar için de gelebilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 1.İstirham 2.Hasr'ın izharı için 3.Zaafın izharı için 4.Övünme ve fahr için 5. Çaba ve çalışmaya karşı duyarlılık için

Haberin Çeşitleri

Muhatabın üç hali vardır.

1.Muhatabın hükümden zihninin boş olması gerekir. Bu durumda, ona haber te'kid edatlarında arındırılmış olarak haber sunulur. Bu duruma, "İbtidai haber" denilir.⁸⁹

2. Muhatabın hüküm hakkında tereddüt halinde olup, yalnız yakine ulaşmak ister. Bu durumdaki muhatabın zihnine, haberin iyice yerleşmesi için te'kid edatlarını kullanmak güzel ve yerinde olur. Bu çeşit habere de talebi haber denilir.

3.Muhatabın hükmü inkâr etme durumudur ki bu durumda, onun inkâr kuvveti veya zayıflığı oranında haber te'kid edilir. Buna da te'kidli haber denilir. Haberın te'kidi için birçok edat kullanılır. Bazılarını şöyle sıralıyabiliriz: a) ان b) وان c) Kasem d) Başlangıç Lamı e) Tevkiđ Nunları f) Tembih Harfleri g) قد h) Şart edatı olan اما

Hükmedilen Zahirden Haberın Çıkarılması

Hükmedilen zahirden haberın çıkarılması, iki şekilde olur: 1. Zihnin boş olması nedeniyle, konulan haberın tevkid'ten hali olması, tereddütte olan soru sorana, te'kid istihsan olması, inkâr edene te'kidli cevap olması gibi durumlarda haber, hükmedilen zahir üzerine cari olur.

2.Haber bazen hükmedilen zahirin aksine cari olur ki buda konuşanın bazı mülâhazalarından kaynaklanmaktadır.

Bu mülâhazaları şöyle sıralayabiliriz:

1.Kelamda haberın hükmüne işaret eden ve boş olan zihni tereddütlü hale getiren bir şey geçtiği zaman

2.Üzerinde inkâr emareleri zahir olmasından dolayı, münkir olmayanı münkir kılması durumunda

⁸⁹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 132.

3.Münkiri inkârından uzaklaştırmak için, elinde şahit veya delilleri varsa münkir olmayan gibi kılması durumunda.⁹⁰

İnşa ise, doğrudur veya yalandır diyemeyeceğimiz kelimelere İnşa denilir. Haber veya İnşa cümlelerinin her birinin iki rüknü vardır:

1. Mahkûmun Aleyh: Müsnedün ileyh de denilir.

2. Mahkûmun Bih: Müsned de denilir.

Muzafun İleyh ve Sıla'nın dışında bunlara ilave olanlar, Şart edatları, Nefi gibi kayıt edatlarıdır.⁹¹

İnşa'nın Kısımları

İnşa, Talebi olan İnşa ve Talebi olmayan İnşa diye ikiye ayrılır:

1-Talebi olan İnşa. Talebi olan İnşa, isteme esnasında hâsıl olmayacak olan bir şeyi istemektir. Bu da şu aşağıdaki siğalar ile yapılır.

1-Emir 2-Nehiy 3-Soru 4-Temenni 5-Nida

2-Talebi olmayan İnşa

Talebi olmayan İnşa ise, herhangi bir şey istememek durumudur ki, buda şu aşağıdaki siğalar ile yapılır. 1-Hayret (Taaccup) 2-Övmek veya Yermek 3-Kasem (Yemin) 4-Efa'lü'r-Reca 5-Akit Siğası⁹²

b-Kasr

Kasr, özel bir yol ile bir emri başka bir emir ile tahsis etmek yani özelleştirmektir. Kasr'ın meşhur olan yolları dört tanedir:

1- Nefi ve İstisna, Burada Maksurun Aleyh istisna edatlarından sonra gelir.

2- Maksurun Aleyh mecburen sonra gelir.

3- Edatları ile atıf yapmak, Şayet atıf edatı ile yapılıyor ise, maksurun aleyh ondan sonra yine ona mukabil olur. Şayet atıf edatları ile yapıyorsa, o zaman Maksurun Aleyh onlardan sonraki olur.

4- Te'hir olması gerekirken takdim olması, Burada Maksurun Aleyh mukaddemdir.⁹³

Her Kasr için iki yön vardır. 1- Maksur 2- Maksurun Aleyh

Yönleri itibarı ile de Kasr ikiye ayrılır: 1- Sıfatın Mevsuf üzerine Kasrı 2- Mevsufun Sıfat üzerine Kasrı⁹⁴

⁹⁰ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 128 vd.

⁹¹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 154 vd.

⁹² el-Carım, *el-Belağ*e, s. 162 vd.

⁹³ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 201.

⁹⁴ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 199 vd.

“Kasr”, “kasara-yaksuru” fiilinin mastarı olup kelime olarak hapsetmek, kısaltmak, sınırlandırmak, azaltmak ve daha çeşitli anlamları ifade etmektedir.⁹⁵ “Kasr”, belâgat ilminde önemli bir konudur ve meani ilmi alanına girmektedir. Aynı zamanda “kasr”, “icâz”ın bir çeşidi sayılmaktadır. Meâni ilminde “kasr”, herhangi bir şeyin başkalarında bulunmayıp ancak bir şeyde bulunduğunu ifade etmek, ona tahsis etmektir. Bulunan şeye “maksûr” ve kendisinde bulunulan şeye de “maksûrun aleyh” denmektedir.

Kur’ân’da “kasr”ın her çeşidi ile ilgili örnekler vardır.⁹⁶ Burada “kasr”a örnek olan ayetlerden bazılarını zikretmekle yetineceğiz:

“Kulları içinden ancak bilginler, Allah’tan (gereğince) korkarlar.”⁹⁷

“İyi bil ki, Allah’tan başka (gerçek) ilâh yoktur.”

“Tâ hâ. Biz bu Kur’ân’ı sana güçlük çekesin diye indirmedik. Ancak (Allah’tan) korkanlara bir öğüt (olarak indirdik). Yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından azar azar indirilmiştir. O (kâinatı yaratan) Rahman, arşa kurulmuştur. Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar, hep O’nundur. Sözü açık söylesen de (gizli söylesen de) O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. Allah ki, O’ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler, O’nundur.”⁹⁸

Bu ayetlerde, çeşitli kasr örnekleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde, ayetlerle Kur’ân’dan belâgat örnekleri üzerinde durduk. Bu ve benzeri edebi sanatların Kur’ân’da çeşitli örnekleri olduğu gibi, çeşitli edebi çalışmalarda da pek çok örnekleri bulunmaktadır.⁹⁹

Kasrın çeşitleri, Hakikat ve Olay İtibari ile Kasr ikiye ayrılır.

1-Hakiki Kasr: Hakiki Kasr, aslı dışında sayılamıyacak olay ve hakikat sebebiyle Maksurun Maksuru Aleyh ile tahsis edilmesine Hakiki Kasr denir.

2-İzafi Kasr: İzafi Kasr ise, belli bir şey üzerine izafe olması nedeniyle, kendisinde ihtisas bulunan Kasr çeşidine denir.¹⁰⁰

c-Fasl (Durak) ve Vasl (Geçiş)

Vasıl (Geçiş) Bir cümlenin başka bir cümle ile harfi ile bağlanmasıdır. Fasil (durak) ise, bu durumun terk edilmesidir. Fasil ve Vasıl’ın her birinin özel yerleri vardır.

⁹⁵ İbn Manzur, “kasara”, *Lisanu’l-Arab*, XI, 183.

⁹⁶ SUYUTİ, Abdurrahman celalüddin (ö.911/1505), *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Muatafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1978.

⁹⁷ Fatır 35/28.

⁹⁸ Taha 20/1-8.

⁹⁹ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur’ân*, s. 207 vd.

¹⁰⁰ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 201 vd.

İki cümle arasında Fasil (durak) yapmak üç yerde vaciptir.¹⁰¹ Fasil (Durak) yerleri:

1- İki cümle arasında tam bir birliktelik varsa: Şöyle ki ikinci cümle birinci cümlenin Te'kidi olursa veya onu açıklıyorsa ya da ona bedel olursa o zaman her iki cümle arasında mükemmel tam bir birliktelik vardır demektir.

2- İki cümle arasında tam bir ayrılık varsa: Haber ve İnşa olması veya her iki cümlenin arasında ilgi ve münasebet olmaması gibi durumlarda Fasil (durak) yapılır.

3- İkinci cümlenin, birinci cümleden anlaşılacak bir soruya cevap olması: Bu durumda iki cümle arasında birliktelik olma şüphesi var demektir.¹⁰²

Vasıl (Geçiş) Yerleri: İki cümle arasında geçiş yapmak üç halde vacittir:

1- İ'rabtaki hükümde ortaklıkları kastediliyorsa.

2- Şayet her iki cümle Haber ve İnşa gibi ayrı cümleler ise veya durak yapılırsa mananın aksine bir çağrışım yapacaksa.

3- Şayet Haberde veya İnşa olmada bir birliktelik sağlıyorsa aralarında tam bir ilgi ve münasebet varsa, iki cümle arasında durak yapmanın bir anlamı olmaz. Geçiş yapmak lazımdır.¹⁰³

d-İcaz, İtnab ve Müsavat

İcaz, Fesahat ve İbanet ile beraber birçok manayı, az bir lafız ile ifade etmektedir.¹⁰⁴

Aslında söz söylemede ifade, üç türlü olur:

1 – Lafzı az, manası çok olan ifadeler. 2 – Manası az, lafzı çok olan ifadeler.

3 – Mana itibariyle lafzı, manası derecesinde olan ifadeler.

Bunlardan birincisine “icâz”, ikincisine “itnâb” ve üçüncüsüne de “müsâvât” veya “münâkahiyyet” denir. Genel olarak Kur’ân’ın ayetleri, kelime itibariyle kısa, ama mana itibariyle engindir. Bu bakımdan ayetler, birer “icaâz” örneği durumundadır. Bu ayetlerden bazı örnekler şöyledir:

“*Ey akıl sahipleri, kısısta sizin için hayat vardır. Böylece korunursunuz.*”¹⁰⁵

Beyan ilmi ile meşgul olan âlimler, bu ayette “icaz”ın çok mükemmel bir şekilde işlendiğini anlatmaktadırlar. Kısası, “Toplumun hayatını kurtarmak için bazıların fedas edilmesidir” diye tanımlayabiliriz. Arap edebiyatçıları, bu ayeti başka kelimelerle ifade etmeye çalışmışlar. Fakat neticede, hiç bir cümlenin bu ayetin manasını ortaya

¹⁰¹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 209.

¹⁰² el-Carım, *el-Belağ*e, s. 209 vd.

¹⁰³ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 212 vd.

¹⁰⁴ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 221.

¹⁰⁵ el-Bakara 2/179.

koyamadığını kabul etmişlerdir. Dolayısıyla bu ayette çok geniş manalar, kısa ve öz bir şekilde ifade edilmektedir.

*“Bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”*¹⁰⁶

Bu ayet, üç bölümden oluşan bir cümledir. Kelime itibariyle kısadır. Fakat mana itibariyle geniştir. Bu ayette, üç ayrı konu çok kısa ve özet bir şekilde işlenmektedir.

*“Hiç şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, akrabalara vermeyi emreder. Fuhuştan, fenalık/kötülük yapmaktan ve haddi aşarak zulüm yapmaktan meneder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir.”*¹⁰⁷

Bu ayette de en güzel bir şekilde “icâz” sanatı işlenmektedir. İslâm âleminde, Cuma hutbelerinin sonunda bu ayeti okuma âdetinin geliştirilmiş olmasının çeşitli hikmetleri vardır. Bu ayet, bir çeşit insan hakları mesajı durumundadır.

Birinci bölümde genel olarak adalet, iyilik ve çevreye zararlı değil, yararlı olma emredilmektedir. İkinci bölümde ise, yine genel olarak her türlü hayâsızlık, fenalık, kötülük, zulüm ve haksızlık yasaklanmaktadır. Bu kadar geniş ve kapsamlı anlamın kısa bir ayette anlatılması, Kur’ân’ın “icâz”ını ve mucize olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁰⁸

İcaz’ın iki çeşidi vardır.

1-İcaz’ı Kasr: Hazif yapmadan kısa manaların kısa ibareler içermesine “İcaz-i Kasr” denir.

2-Icaz’ı Hazf: Hazf edilenin belirlenen bir karine ile beraber, bir kelimenin veya cümlenin veya daha fazlasının Hazf’i ile yapılan Kasr çeşidine “İcaz-i Hazf” denilir.¹⁰⁹

İtnab ise bazı faydalardan dolayı mananın lafızlardan daha az olmasıdır. Başka bir deyiş ile lafızlar çokluğudur. İtnab, birçok sebepten dolayı yapılabilir.

Bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

1-Genelden sonra tembih için özelin fazileti gereği için yapılır. Özelin zikredilmesi için yapılır.

2-Özelin özelliğine yardım ile beraber, genelin ifadesi için özelden sonra genelin zikredilmesi için yapılır.

3-Dinleyenin zihninde mananın takriri için kapalıdan sonra izahat için yapılır.¹¹⁰

¹⁰⁶ el-A’raf 7/199.

¹⁰⁷ en-Nahl 16/90.

¹⁰⁸ Turgay, *Arap Dili belagati ve Kur’ân*, s. 201.

¹⁰⁹ el-Carım, *el-Belağ*, s. 221 vd.

¹¹⁰ el-Carım, *el-Belağ*, s. 220.

4-Fasılanın uzaması, hasr veya mananın yerleşmesi için çok tekrar yapılarak itnab yapılır.

5-İ'rabta yeri olmayan bir cümle veya daha fazla cümlede, bitişik iki cümle arasında veya kelam esnasında meydana gelen itirazlara cevap vermek için yapılır.

6-Te'kid için bir cümlenin diğer bir cümleyi takip etmesi veya kapsamı nedeniyle yapılan eklemeler için İtnab yapılır bu da iki kısma ayrılır.

a) Kendisinden öncekinden bağımsız olarak mananın azalması halinde örnek yerine cari olması durumunda yapılır.

b) Kendisinden öncekinden bağımsız olmadan örnek yerine cari olunamaması, durumunda İtnab yapılır.

7- Konuşanın, kınama gelebileceği zamana kapılarak, konuşmasının sonunda bu kınamayı giderici bir kapanış yapma isteğinden dolayı itnab yapılır.¹¹¹

Müsavat, mana ile lafzın eşit olması, birbirine denk gelmesi demektir.¹¹²

III- BEDİ' İLMİ

Bedi' ilmi, lâfzî ve manevî güzellikler içermektedir. Bu lâfzî ve manevî güzellikler içerisinde de birçok edebî sanat kullanılmaktadır. Şimdi bu edebî sanatları sırayla izah etmeye çalışacağız.

Lâfzî Güzellikler ve Manevî Güzellikler

a-Cinas

İki lafzın manada ayrı olmasına rağmen kelimelerde birbirine benzemesidir. Bu da iki şekilde olur.¹¹³

Kelime olarak "cinas", farklı olan iki şeyin birbirine benzemesi demektir. Bedi ilminde lafız güzelliği ile ilgili olan bir sanat olarak "cinas" ise, manaları farklı olduğu halde yazılışları veya okunuşları aynı yahut birbirine benzer olan kelimelerin bir arada kullanılmasıdır. "Cinas"ın Kur'ân'da kullanılmasının çeşitli hikmet ve faydaları vardır. Çünkü kelime ve lafızların birbirine benzemesi, bir musiki ahengini meydana getirmekte ve dinleyen kişide dinleme arzusunu uyandırmaktadır. Belâgat âlimleri, "cinas" için "tencis", "tecânüs" ve "mücânese" gibi isimleri de kullanmaktadırlar ve onu çeşitli kısımlar halinde ele alıp incelemektedirler. Kur'ân'da "cinas"a örnek olabilecek çeşitli ayetler vardır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

¹¹¹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 227 vd.

¹¹² el-Carım, *el-Belağ*e, s. 220.

¹¹³ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 243.

“Hastalandığım zaman, bana şifa veren O’dur. Beni öldürecek, sonra diriltecek O’dur.”¹¹⁴

“Biz, onların içine de uyarıcılar göndermiştik. Bak o uyarılanların sonu nice oldu?”¹¹⁵

Bu ve benzeri ayetlerde, tercümede pek fark edilmemekle beraber, metinde aynı veya birbirine yakın telaffuzda olan kelimeler vardır. İşte belagat ilminde buna “cinas” denmektedir.¹¹⁶

Cinas iki kısma ayrılır:

1–Tam Cinas: İki lafzın dört şeyde birliktelik oluşturmasına Tam Cinas denir. Bu birlikteleri şöyle sıralayabiliriz: a) Harflerin Çeşidi. b) Harflerin Şekilleri. c) Harflerin Sayıları. d) Harflerin Tertibi.¹¹⁷

2 – Tam Olmayan Cinas: İki lafzın yukarıda saydığımız dört maddede veya en az bir maddede ayrılık oluşturmasına Tam Olmayan Cinas diyoruz.

b-İktibas

Düz yazının veya şiirin Kur'an-ı Kerim'den veya Hadis-i Şeriften bir şey içermesine veya her ikisinden alıntı yapmasına İktibas denilir. İktibas edilen eserden az bir şey değiştirilmesi de uygun görülür.¹¹⁸

c-Seci'

İki durağın son harflerinin birliktelik oluşturmasına, Seci' denilir. En uygun olan Seci' şekli fıkralarının tam eşit olmasıdır.¹¹⁹

“Seci” kelimesi, “sece'e-yesce'u” fiilinden türemiş olan bir isimdir ve kelime anlamı, kafiyeyle söz demektir. Çoğulu “escâ” ve “esâci” dir. Secili söze “musecce” denir.¹²⁰

Seci'de esas, fasılaların, yani fikra ve mısra sonlarındaki kelimelerin son harflerinin birbirinin aynı olmasıdır.¹²¹

Kur'ân'da, “seci” sanatına uygun düşen çok örnekler vardır. Kur'ân'ın sonundaki kısa sürelerde, ayetlerin sonundaki ses uyumu, açık ve net olarak “seci” örnekleridir:

¹¹⁴ eş-Şuara 26/79, 80.

¹¹⁵ es-Saffat 37/72, 73.

¹¹⁶ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur'ân*, s. 197.

¹¹⁷ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 242.

¹¹⁸ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 248.

¹¹⁹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 251.

¹²⁰ İbn Manzur, “sece'e”, *Lisanü'l-Arab*, VIII, 150.

¹²¹ İbn Manzur, “sece'e”, *Lisanü'l-Arab*, VIII, 150.

“De ki: O Allah birdir. Allah samed (kesin itaat edilen)dir. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Hiç bir şey O'nun dengi olmamıştır.”¹²²

Bu suredeki ayetler arasında bulunan “seci”, manada kendini göstermez. Ancak cümlelerin sonunun hep “dal” harfi ile bitmesi, ayetlerdeki “seci” sanatını ortaya koymaktadır. Bir önceki surede ayet sonlarının hep “be” harfi ile bitmesi başka bir “seci” örneğidir. Ondan sonra gelen son iki suredeki ayetlerin sonunda bulunan harflerin uyum içinde bulunmaları, onların ayrı ayrı birer “seci” örneği olduklarını göstermektedir.¹²³

Manevi Güzellikler

d-Tevriye: Konuşanın iki mana içeren bir lafız zikretmesidir ki, bir manası yakın, açık ama kast edilmeyen mana, öteki manası ise uzak, kapalı, gizli ama murat edilen mana durumuna “Tevriye” diyoruz.¹²⁴

“Tevriye” kelimesi, “vera-yeri” fiilinden türemiş olan bir isimdir. “Tevriye”, kelime olarak gizlemek, saklamak, sahte tavır koymak, iki yüzlülük yapmak, kinaye ve imada bulunmak gibi manaları ifade eder.¹²⁵

Belâgat açısından ise tevriye, yakın ve uzak olmak üzere iki mana için kullanılabilen bir lafzın cümlede uzak manası için kullanılması demektir.

Bedi ilminin kelimedeki manevi güzellikleri anlatan konularından biri olan “tevriye”de kullanılan kelimenin iki manası olur. Birincisi, herkes tarafından bilinen ve akla ilk gelen yakın manadır. İkincisi ise, ancak sanat ve edebiyat bilgilerine vakıf olan kişiler tarafından bilinen uzak manadır. “Tevriye” sanatında kelime, bu manaların ikincisi kastedilerek kullanılır.¹²⁶ Kur’ân’ın çeşitli ayetlerinde “tevriye” sanatına örnek olacak kelimeleri görmekteyiz. Bu örneklerden bazıları şöyledir:

“Bitki ve ağaç (Allah’a) secde etmektedir.”¹²⁷

Bu ayette, “necm” kelimesi geçmektedir. “Necm” kelimesi, ilk bakışta yıldız anlamındadır. Fakat “necm” kelimesi “necem-yencumu” fiilinden türemiş bir isimdir ve bu fiil, yavaş yavaş ortaya çıkmak, görünmek, yayılmak ve benzeri anlamlar için

¹²² el-İhlas 112/1-4.

¹²³ Turgay, *Arap Dili belagati ve Kur’ân*, s. 200.

¹²⁴ el-Carım, *el-Belağ*, s. 254.

¹²⁵ İbn Manzur, “vera”, *Lisanü'l-Arab*, XV, 386.

¹²⁶ ez-Zerkeşi, *el-Burhan*, III, 445.

¹²⁷ er-Rahman 55/6.

kullanılmaktadır. Buna göre burada söz konusu olan “necm” kelimesi, iki manayı ifade etmektedir. Biri, yakın mana olan gökyüzündeki yıldızdır.

Diğeri de uzak mana olan yeryüzünde yayılan bakla gibi bitki ve yeşilliklerdir. Âlimlerin çoğunluğuna göre, bu ayette ikinci mana olan bitki ve yeşillikler kast edilmektedir.¹²⁸

“*Beni, rabbinin (efendinin, kralının) yanında an.*”¹²⁹

Bu ayette geçen “rab” kelimesi de, yakın ve uzak mana ifade etmektedir. “Rab” kelimesinin yakın manası, İlah ve Allah demektir. İlk bakışta “rab” kelimesi, Allah için kullanılmakta ve bu manayı ifade etmektedir. Ancak bu ayette “rab” kelimesi için bu mana değil, ikinci mana olan kral, efendi, bey, sahip ve benzeri şeyler kast edilmektedir.”¹³⁰

e-Tibak

Kelamda bir şey ile onun zıddını, bir araya getirip kullanmaya Tibak diyoruz. Tibak’ın, “İcabi” ve “Selbi” olmak üzere iki çeşidi vardır.¹³¹ “Tıbak” kelimesi, “tabika-yetbeku” fiilinden türemiş olan bir isimdir. Kelime olarak “tıbak”, uyan, uygun olan, uyum içerisinde bulunan ve benzeri manaları ifade eder.¹³² Belâgat ilminde ise “tıbak”, birbirine zıt olan iki kelimeyi bir arada kullanmak demektir. Birbirine zıt olduğu halde bir arada kullanılan bu iki kelime, isim, fiil veya harf olabilirler. Gece-gündüz, ağlamak-gülmek ve leh-aleyh gibi kelimeler, “tıbak” sanatına örnek olarak verilebilir. Genel olarak zıt iki şeyin bir arada kullanılmasına, “tıbaku’l-icâb” ve aynı fiilden türetilen biri müspet, diğeri menfi olan iki fiilin bir arada kullanılmasına ise, “tıbaku’s-selb” denir. Diğeri bir açıdan “tıbak”ı, lâfzî ve manevî olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Aynı zamanda “tıbak”ta birbirine zıt iki kelime bir araya getirilince, “tekabül”e dikkat edilir. “Tekabül”, siyah-beyaz, gece-gündüz gibi manada tam manası ile zıtların birbirine karşı anlam ifade etmesi demektir. Kur’ân’ın çeşitli ayetlerinde edebi bir sanat olan “tıbak” örnekleri vardır ve bu örneklerden bazıları öyledir:

“*İçlerinden bir adama, insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar*

¹²⁸ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, III, 303.

¹²⁹ Yusuf 12/42.

¹³⁰ Turgay, *Arap Dili belagati ve Kur’ân*, s. 195.

¹³¹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 258.

¹³² İbn Manzur, “tabika”, *Lisanü'l-Arab*, X, 209.

*için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, "Bu, elbette apaçık bir sihirbazdır" dedier?"*¹³³

Bu ayette geçen "uyar" ve "müjdele" kelimeleri arasında tıbak sanatı bulunmaktadır.¹³⁴

*"Ölüden diriye, diriden ölüyü kim çıkarıyor?"*¹³⁵

Bu ayette ölü ile diri arasında "tıbak" vardır.

*"Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar!"*¹³⁶

Bu ayette de, az ve çok, bir de ağlamak ve gülmek kelimeleri arasında "tıbak" sanatı vardır.¹³⁷

*"Körle gören, karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcaklık ve dirilerle ölüler bir olmaz."*¹³⁸

Bu ayetlerde de kör ile görmek, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcaklık ve diri ile ölü kelimelerinin arasında "tıbak" sanatı vardır.¹³⁹

Tıbak, iki kısma ayrılır: İcabi tıbak ve Selbi tıbak.

1- İcabi Tıbak: İcabi Tıbak, Selbi veya icabi olarak kendisinde iki zıt kelimenin ihtilaf etmediği tıbak çeşidine icabi tıbak denilir.

2-Selbi Tıbak: Selbi Tıbak ise, Selbi veya icabi olarak kendisinde iki zıt kelimenin ihtilaf ettiği Tıbak çeşidine de Selbi Tıbak diyoruz.¹⁴⁰

f-Mukabele

Tertip üzerine iki mananın veya daha fazla manaların gelmesi ve ondan sonra bu manalara karşılık olacak şekilde, manaların gelmesine Mukabele diyoruz.

Örnek : انكم لتكثرون عند الفزع وتقلون عند الطمع

Resulullah (s.a.v.)'in Ensar'a hitaben buyurduğu bu Hadis'i Serifte, altı çizili kelimeler birbirlerine mukabil olarak gelmiştir. Yani Mukabele yapılmıştır.¹⁴¹

¹³³ Yunus 10/2.

¹³⁴ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 578.

¹³⁵ Yunus 10/31.

¹³⁶ et-Tevbe 9/82.

¹³⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 556.

¹³⁸ Fatır 35/19-22.

¹³⁹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, II, 575.

¹⁴⁰ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 285.

¹⁴¹ el-Carım, *el-Belağ*e, s. 261.

g-Hüsnü't-Ta'lil

Edibin açık olsun veya gizli olsun, bilinen malum illetleri inkâr ederek, onun yerine daha uygun olacağını düşündüğü, diğer edebi illetleri getirip kullanmasına, “Hüsn-üt Ta'lil” denilir.¹⁴²

h-Övmenin Yermeye Benzeyen Bir Şekilde Te'kid Edilmesi Veya Bunun Aksi Durumu

Yermeye benzeyecek bir şekilde övmenin te'kidi iki şekilde yapılabilir:

1. Övme sıfatının, Menfi yeme sıfatından istisna edilerek yapılır.
2. Bir şey için övmə sıfatını tesbit ettikten sonra, istisna edatı getirilerek, yine başka bir övme sıfatının getirilerek yapılması

Övmeye benzeyecek bir şekilde, yermeyi te'kid etmek iki şekilde yapılabilir:

1. Yeme sıfatını menfi bir övme sıfatından istisna edilerek yapılır.
2. Bir şey için yeme sıfatını tesbit ettikten sonra istisna edatı getirilerek yine başka bir yeme sıfatı getirilerek yapılır.¹⁴³

ı-Hekim'in Üslubu

Hekimin Uslubu, muhatap konuyu inceleyip gözetmeden önce, ona ulaşabilmektir. Bu muhatap daha soru sormadan önce ona cevap vermek veya o buna kast etmezden önce his edip bunu söze yüklemek, işaret yolu ile muhatabın bu soruyu sormaya laik bir kişi olduğunu veya kast ettiği mananın bu olabileceğini kelimada İfade edebilme metoduna Hekim'in üslubu denilir.¹⁴⁴

¹⁴² el-Carım, *el-Belağ*, s. 264.

¹⁴³ el-Carım, *el-Belağ*, s. 267.

¹⁴⁴ el-Carım, *el-Belağ*, s. 271.

1.BÖLÜM

“ SAFVETÜ-T-TEFASİRDE “ BEYAN İLMİ

A-Teşbihü't-Temsil

Sabuni'ninde belirttiği gibi Bakara suresinin, 17, 74 ve 75'üncü ayetlerinde Teşbih sanatı kullanılmıştır. Şimdi sırasıyla bu ayetlerin meal ve tefsirlerini bakalım.

مِثْلَهُمْ كَمِثْلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا اَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ
صُمُّ بَعْضُكُمْ عَمَّا فَعَلْتُمْ لَا يُرْجَعُونَ (18) اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَّجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِي اْاْذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حُدُورَ الْمَوْتِ وَاللّٰهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ

* 17. “Onların (münafıkların) durumu , (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misali gibidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda, Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbirşeyi) görmezler.

* 18. Onlar sağırdılar, dilsizdirler ve kördürler. Bu sebeble onlar geri dönmezler.

* 19. Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşalan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Ölüm korkusu ile yıldırım sesinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar. Oysa Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”¹⁴⁵

Bu ayetlerde, münafıkların ilk anda islam'ın nurundan aydınlanıp müslüman olmaları, karanlık gecede yanan meş'aleye ve ondan faydalananlara; sonra hemen küfre dönmelerine de o meş'alenin sönu vermesine ve oradakilerin karanlıkta kalmalarına benzetiliyor.

Safvetüt-tefasir'de bu ayeti kerimelerde teşbih olduğu şu şekilde izah edilmektedir:

مِثْلَهُمْ كَمِثْلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا

“Onların (münafıkların) durumu , (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misali gibidir” cümlesi ile

اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ

¹⁴⁵ el-Bakara 2/17-19.

“Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşalan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Cümlelerinde Teşbih-i temsili olduğu belirtilmektedir.¹⁴⁶ Yüce Allah birinci misalde münafığı ateş yakan birisine, onun dışardan mü’min görünmesini aydınlığa, o aydınlıktan gördüğü faydanın kesilmesini de o ateşin sönmesine benzetmektedir.¹⁴⁷

İkinci misalde ise, toprağın yağmurla hayat bulduğu gibi, kalplerinde islam ile hayat bulmasından dolayı islam’ı, yağmura, kâfirlerin şüphe ve tereddüdlerini de karanlıklara, Kur’an’daki vaat ve vaidleri de gök gürültüsü ve şimşeğe benzetmektedir. “Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir”¹⁴⁸ cümlesinde ise, Teşbih-i belîğ vardır. Yani onlar bu uzuvlardan faydalanmama hususunda sağır, dilsiz ve kör gibidirler. Cümleden Teşbih edatı ve vech-i şebeh hazf edildiği için Teşbih’i belîğ olmuştur. Yine Bakara suresinin 73. ayeti kerimesinde de Teşbih sanatı vardır. Ayrıca, “parmaklarını kulaklarına tıkarlar” cümlesinde de mecaz vardır. Çünkü parmakları tamamı ile kulağa sokmak mümkün değildir. Bundan gaye, parmakların ucu kast edilmektedir.¹⁴⁹

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُخَيِّئُ اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (73) ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْإِنهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْتَلِقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

* 73-75. ”Haydi, şimdi (öldürülen) adama (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size ayetlerini (peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir. (Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki çatlarda ondan su fişkirir. Taşlardan bir kısımda, Allah korkusuyla yukardan aşağıya yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.”¹⁵⁰

Bu ayatlerde geçen sığır kesme kıssası, daha ziyade isarailoğullarından iki gencin, mirasına konmaları için, amcalarını öldürmelerine bağlanır. Olay Hz. Musa’ya arz edilir. Hz Musa bir türlü katilleri bulamaz ve Allah’a sığınır. O da bir sığır

¹⁴⁶ es-Sabuni, *Safvetu’-t-Tefasir*, I, 36.

¹⁴⁷ Muhammed Ali Es Sabuni, *Safvetüt-Tefasir*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1987, I, 64.

¹⁴⁸ el-Bakara 2/18.

¹⁴⁹ es-Sabuni, a.g.e. c. I. s. 65.

¹⁵⁰ el-Bakara 2/73, 74.

kesilmesini, onun bir parçasıyla ölüye vurulmasını, ölüntün dirilip katili haber vereceğini bildirir. Neticede böyle olur. Ayetlerin zahiri de buna işaret eder. Ancak eski mısırlıların ineğe tapmaları, bir ara yahudilerin de buzağıya tapmış olmaları, sığır kesilmesi hadisesinde başka hikmetlerin de bulunduğunu gösterir.¹⁵¹

“اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا” “Bir parçasıyla ona vurun” buyrulup arkasından da, Allah’ın ölüleri dirilmesinden **أَفَلَا** bahsedilince, müfessirlerin çoğu bunu “kesilen ineğin bir parçası ile ölüye vurulmak sureti ile onu diriltmesi” şeklinde anlamışlardır. Bu takdirde, bu olay bir mucizedir. Allah’ın kudreti ile ölü, böyle bir sebep olmadan da dirilebilir. Dikkatleri daha fazla çekmek için böyle bir merasim tertip edilmiş ve akabinde mucize gerçekleşmiştir. “Safvetüt tefasir”de, bu ayeti kerimelerde teşbih sanatının olduğu, şu şekilde izah edilmektedir:¹⁵²

“فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ” “Onlar taş gibidir” cümlesinde, teşbih sanatı vardır. Bu teşbih çeşidine, teşbih’i Mürsel ve Mücmel denilir. Çünkü teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebeh ise hazf edilmiştir. Bundan dolayı teşbih’i Mürsel olur.

Ayrıca “Safvetüt tefasir”de kaydedildiğine göre, bu ayetlerde belagat ilmi açısından icaz ve istiare sanatları da bulunmaktadır.¹⁵³

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

* 146. “Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler.”¹⁵⁴

Yahudiler Tevrat'ta, hıristiyanlar da İncil'de ahir zaman peygamberinin vasıflarını gördüler, onun gelmesini beklediler; her nesil bunu kendinden sonra geleceklere anlattı ve inanmalarını tavsiye etti. Bunun için her iki zümre de bu peygamberin gelmesini dört gözle bekliyorlardı. Ancak onun Araplar arasından ve bir yetim kimse olarak gönderildiğini görünce sırf ırkçılık gayret ve düşüncesiyle inkâr ettiler. Hâlbuki onun hak peygamber olduğunu, kendi oğullarını bilip tanıdıkları gibi biliyorlardı.

¹⁵¹ Kur'an-ı Kerim Meali, TDV. Yayınları, Ankara, 2005, s.10.

¹⁵² es-Sabuni, *Safvetu't-Tefasir*, I, 121.

¹⁵³ es-Sabuni, *Safvetu't-Tefasir*, I, 121s.

¹⁵⁴ el-Bakara 2/146.

"Kendi oğullarını bildikleri gibi" Bu cümle de mürsel mufassal bir teşbih vardır. Yani: "Ehl-i kitap, kendi soylarından gelen çocuklarını nasıl tanıyorlarsa, Hz. Muhammed'i (a.s.)'da açık bir şekilde öyle tanırırlar." Demektir.

يَسْتَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَتَاعٌ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا اكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْتَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

* 219. "Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz."¹⁵⁵

Şarap haramdır. Şarabın haram olması onun hiçbir faydasının olmamasını gerektirmez. Zararı faydasından çok olduğu için haram kılınmıştır. Kumarda da kazanan taraf için zahiri bir fayda görülür, ama kaybeden taraf için büyük bir zarar vardır. Onun için kumar oynamak haram kılınmıştır. Bu ayetin başı, bundan önceki ayetin son cümlesi olan "ki düşünesiniz" ile bağlantılıdır. Dünya ve ahiretle ilgili işlerinizi iyi düşünüp gereğine göre hareket ederseniz, hem dünyada hem de ahirette saadete nail olursunuz, demektir.

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْتَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْتَبْتُمْ إِنْ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

* 220. "Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileyseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir."¹⁵⁶

Yetimlere iyi muamele edilmeli, yetim oldukları hissettirilmemelidir. Yetimin velisi durumunda olan kimsenin, onu ifsat mı ettiğini, yoksa ıslah mı ettiğini Allah bilir. O

¹⁵⁵ el-Bakara 2/219.

¹⁵⁶ el-Bakara 2/220.

yetimdir diye ona iyi davranmayanlar, Allah'ın murakabesi altında olduklarını unutmamalıdır.

وَلَا تَلْحَقُوا الْمَشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا تَلْحَقُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَا تَلْحَقُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَا تَلْحَقُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَا تَلْحَقُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

* 221. "İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlaşılar diye âyetlerini insanlara açıklar."¹⁵⁷

İslam'a göre insanın değeri imanına bağlıdır. Allah katında köle ve cariye bile olsa imanlı kimse daha üstündür ve daha temizdir. Onun için bir müslümanın dinsiz ve putperestlerle evlenmesi kesin olarak haram kılınmıştır.

وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ
مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

* 222. "Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."¹⁵⁸

يَسْأَلُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَتَىٰ شَيْئٌ وَقَدَّمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَأَتُوا اللَّهَ وَعَلِمُوا أَنَّكُمْ مُّتَافُونَ وَيَشْرُ الْمُؤْمِنِينَ

* 223. "Kadınlarımız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerse öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki

¹⁵⁷ el-Bakara 2/221.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/222.

siz O'na kavuşacaksınız. (Yâ Muhammed!) müminleri müjdele!"¹⁵⁹

Cinsi temasın şekli sınırlı değildir. Yasak olan sapık ilişkidir. Temastan önce hazırlık hem maddi ve cinsi hem de besmele vb. gibi manevi olarak anlaşılmıştır.

Sabuni 219-22. ayeylerindeki edebi sanatları şöyle izah etmektedir.

يَسْتَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

1. Bu cümlede hazif yoluyla i'caz vardır. Takdiri şeklindedir.

وَأْتِمُهُمَا أَكْبَرَ مِنْ نَفْعِهِمَا

2. Bu cümle icmalden sonra tafsil kabilindedir. Belagatta buna "itnâb" ismi verilir.

كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ

3. Bu cümlede mürsel mücmel teşbih vardır.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

4. Bu âyette muslih ve müfsid kelimeleri arasında "tübâk" sanatı vardır. Bu da edebi güzelliklerdendir.

5. Burada da النَّارِ "nar" kelimesi arasında "cennet" ve الْجَنَّةِ "cennet" kelimesi arasında tıbak sanatı vardır.

قُلْ هُوَ آذَىٰ

6. Bu cümlede teşbih-i belîğ vardır. Çünkü benzetme edatı ile benzetme yönü gizlenmiş, böylece belîğ olmuştur. Bunun aslı şeklinde olup mübalağa ifade etmek için hazf edilmiştir. Bu Arapların "Ali aslandır" şeklindeki teşbihleri kabilindedir.

وَلَا تُقْرَبُوهُنَّ

7. Onlara yaklaşmayın. Bu, cimadan kinaye olup "onlarla cima etmeyin" demektir.

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ

8. Burada muzaf hazfedilmiştir. Takdiri şeklindedir. Veya teşbih vardır. Kadın tarlaya, meni tohuma ve çocuk bitkiye benzetilmiştir. Bu takdir de حَرْثٌ hars, "ekin ekilen yer" manasınadır. Mübalağa ifade etmek için böyle kullanılmıştır.¹⁶⁰

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَنَا الْفِصَامَ
لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

* 256. "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır.

Allah şitirvebilir."¹⁶¹

¹⁵⁹ el-Bakara 2/223.

¹⁶⁰ es-Sabuni, *Safvetu't-Tefasir*, I, 202.

Tağut, şeytan ve Allah'tan başka tapılan her şey demektir. İnsanın nefsi yani kötü arzuları şeytanın saptırmasına kanar. Onun için nefsine uymayan kimse kolay kolay günah işlemez. Aslında dinin koyduğu kaidelere uymamıza mani olan, içimizdeki kötü arzulardır. Bu arzuları eğitmek suretiyle insan kendini kötülüklerden koruyabilir. İslam insanları, din duygularını uyandırmak ve akıllarını doğru yönde işletmek suretiyle kendisini davet etmektedir. Kur'an'ın açıklamalarıyla doğru eğriden ayırt edilir hale gelmiştir. Bu irşadın ışığında İslam'a ilk adımı atmak, hür iradeleriyle insanlara aittir.

Bu lafızlarda istiâre-i tasrîhiyye vardır. Çünkü küfür karanlıklara, iman ise aydınlığa benzetilmiştir. Telhîsu'l-beyan yazan Şerif Râdî şöyle der: Bu, teşbihin en güzellerindendir. Çünkü küfür, içersinde yürüyenlerin yollarını şaşırıp saptığı karanlık gibidir. İman ise, yoldan çıkanlara yol gösteren, şaşkınları doğru yola ileten nur gibidir. İmanın neticesi, naîm cennetleri ve sevaba erildiği için aydınlıktır. Küfrün neticesi ise, cehennem ve azap olduğu için karanlıktır.¹⁶²

B-et-Teşbihü'd- Dimni

“Safvetüt-tefasis”de, teşbih sanatı çeşitlerinden biri olan teşbihüd-dimni, Bakara suresinin 165, 245 ve 261'inci ayetlerinde görüldüğü belirtilmektedir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

*165. ”İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinirde, onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise, (onlarınkinden) çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman, (anlayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.”¹⁶³

¹⁶¹ el-Bakara 2/256.

¹⁶² es-Sabuni, *Safvetu't-Tefasir*, I, 269.

¹⁶³ el-Bakara, 2/165.

Bu ayette, *يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ* “Allah sevgisi gibi” terkinbinde, Mürsel ve Mücmel Teşbih vardır. Çünkü bu ayette teşbih edatı zikredilmiş ve vech-i şebek hazf edilmiştir.¹⁶⁴

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أَلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (243) وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (244) مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهٗ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

* 243-245. “Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara “Ölün!” dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez. Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir. Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah’a güzel bir borç (isteyenlere faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah’tır. Sadece O’na döndürüleceksiniz.”¹⁶⁵

Muhammed Ali es-Sabuni, burada Ebu Hayyan (ö. 754/1353)’ dan alıntı yapmış ve onun, bu ayetteki edebi yön hakkındaki görüşlerini özet olarak nakletmiştir.¹⁶⁶

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أَلُوفٌ

Bu ayette, birçok edebi sanat vardır. “Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi?” cümlesindeki soru, hayret ifade etmek için getirilmiştir.

فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ “Allah onlara “Ölün!” dedi (öldüler). Sonra onları diriltti” cümlesinde, hazif vardır. Ayrıca buradaki “Ölün!” kelimesi, cümle takdirindedir ve bu lafız ile manası arasında tıbak sanatı vardır.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ “Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez.” Terkiplerinde tekrar vardır.¹⁶⁷

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا “Allah’a güzel bir borç (isteyenlere faizsiz ödünç) verecek yok mu?”

¹⁶⁴ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 281.

¹⁶⁵ -el-Bakara 2/243-245.

¹⁶⁶ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 295.

¹⁶⁷ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 295.

Terkibinde teşbih, benzetme edatı kullanılmadan yapılmıştır. Kulun Allah yolunda yaptığı infak, Allah'ın Kabul etmesi hakiki borca benzetilerek ona “borç” ismi verilmiştir.¹⁶⁸ Ebu Hayyan (ö. 754/1353)'ın tefsirinde de bu konu açıklanmaktadır. Nitekim Muhammd Ali es-Sabuni, ondan nakletmiştir.¹⁶⁹

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

* 261. “Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lutfü geniştir, O herşeyi bilir.”¹⁷⁰

كَمَثَلِ حَبَّةٍ “Bir dane gibi ...”

Yüce Allah, kendi uğruna verilen sadakayı, toprağa ekilmiş ve Mevlanın bereketi ile yediyüz dane haline gelmiş bir tohuma benzetmektedir. Bu ayette, teşbih edatı zikredilip vech-i şebeh hazf edildiği için, bir teşbih'i dimni sanatı vardır.¹⁷¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالزُّلْمِ كَالَّذِي كَانُوا يُنْفِقُونَ مَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ
وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيثًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْطُهَا
ضَيْغِقِينَ فَإِنْ لَمْ يُصْبِحْهَا وَابِلٌ فَطُلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

* 264. “Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirler iddoğru yola iletmez.”¹⁷²

¹⁶⁸ -es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 215.

¹⁶⁹ Bkz. Muhammed b. Yusuf ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Daru'l-Fikr, Beyrut 2005, II, 558 vd.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/165.

¹⁷¹ es -Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 216.

¹⁷² el-Bakara 2/264.

Bu ayetlerde hayır yapma teşvik edilmiş, ancak hayır yaparken kalp kırılmaması, fakirin küçümsenmemesi, eziyet edilmemesi ve yapılan iyiliğin başa kakılmaması, gösterişten kaçınılması emredilmiştir. Aksi halde yapılan hayırdan fayda ve sevap yerine karşılık olarak günah ve azap gelir.

* 265. “Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarfedenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”¹⁷³

Muhammed Ali es-Sabuni, bu ayetin tefsirinde edebi sanatları izah ederken, yine Ebu hayan'a yer vermiştir. Ebu Hayyan, bu konuda şöyle demiştir: “Bu temsil, kat kat verme olayını bir tasvirdir. Sanki kişinin gözleri önünde şekilleniormuş gibi anlatılmaktadır.”¹⁷⁴

Seyyid Kutub, “Kur'an da Edebi Tasvir” isimli eserinde: Tasvir, Kur'an üslubunda üstün ifade vasıtasıdır. Kur'an, müşahede edilen olayı, görülen bir manzarayı, zihni bir manayı, ruhi bir durumu olduğu kadar insan tipini, beşer tabiatını da hissi hayali bir surette ifade eder. Çizdiği bu resme canlı bir hayat, ya da taze bir hareket verir. Bir de bakarsınız ki, o zihni mana, bir şekil, bir hareket olmuş, o ruhi durum; Bir tablo yahut bir sahne olmuş, o insan tipi canlı bir hale gelmiş, o beşer tabiatı cisimlenmiş. Olayları, sahneleri, hikâyeleri ve manzaraları ise canlı, hareketli bir hale sokar. Buralara bir de konuşma ilave edince bu sahnenin bütün hayali unsurları tamlanmış olur. Anlatım başlar başlamaz dinleyicilere yepyeni bir bakış kazandırır ve bunları ilk olayı vuku bulacağı sahneye çeker. Orada manzaralar birbirini takip eder, hareketler tazelenir, dinleyici bunun okunan bir kelim ve darbedilen bir mesel olduğunu unuttur da sahneye gelip giden şahıslar görür. Hadiselerin getirdiği durumlardan etkilenen insanların jest ve mimikleri, insanların ruhlarındaki hisleri açığa vurur. Artık o kıssalar burada hayatın hikayesi değil, hayatın kendisidir. Kur'an ne zaman bir misal vermek istese, hep bu tasviri ifadeyi kullanır, sözleri, resimlendirerek ruha, duylara hitab etmek ister. İşte “Tasvir, Kur'an üslubunda üstün vasıta” dememizin sebebi budur. Bu bir üslup süsü ve gelişi güzel bir şey değildir. Bu, bir sabit sistem, birleşik bir plan, şümüllü bir özellik ve muhtelif hal ve vaziyetin icabına göre muhtelif yollarla hizmet eden bir metoddur.

¹⁷³ el-Bakara 2/265.

¹⁷⁴ ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, II, 653.

Mesela, küfredenlerin, Allah'tan kabule mazhar olamayacaklarını, asla cennete giremeyeceklerini, onlar için kabul veya cennet girmenin muhal bir şey olduğunu beyan etmek istiyor.¹⁷⁵

* *“Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler (yok mu) onlar için gök kapıları açılmayacak, onlar, halat iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir. Biz günahkârları böyle cezalandırırız.”*¹⁷⁶

Seni öyle bir duruma getiriyor ki, hayalinde gök kapılarının açılması şeklini, kalın ipliğin (halat) iğne deliğinden geçmesi şeklini düşünüyorsun. Burada özellikle kalın ipin isimlerinden olan “el-cemel” seçiliyor. Hissi, bu iki şekli düşünüp tesir almaya bırakıyor. Ta ki sonunda kabul edilmeme ve muhalin manası ruhun derinliklerine nüfuz etsin. Bu manalar yalnız zihin yoluyla değil, aynı zamanda göz, his gibi çeşitli yollarla da ruha intikal ediyor.

C-et-Teşbihü'l-Maklub

“Safvetü't-Tefasir”de, Teşbih sanatı çeşitlerinden biri olan teşbihi maklub, Bakara suresinin 171, 257 ve 275'inci ayeti kerimelerde yer aldığı belirtilmektedir.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءَ وَنِدَاءَ صُمُّ بِكُمْ عَمِيَّ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

* 171. *“(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ver körlerdir. Bu sebeble düşünmezler.”*¹⁷⁷

Bu ayetlerde, insanların körükörüne eskiye bağlanmaları, yeni orataya konmuş fikirlere kulak vermemeleri kötülenmiş, bu konuda doğru olanın, akılcı olarak hareket edilmesi olduğu söylenmiştir. Zemahşeri (ö. 538/1143)'ye göre ayetin meali şöyledir. “Kâfirleri doğra yola çağırın davetçinin (Peygamberin) durumu, bağırıp çağırmadan başka birşey işitmeyenlere seslenen çobanın durumu gibidir.” Bu ayeti

¹⁷⁵ Seyyid Kutub, *Kur'an da Edebi Tasvir*, Hilal Yayınları, Çeviren Süleyman Ateş, Ankara, tsz. s. 52 vd.

¹⁷⁶ el-A'raf 7/40.

¹⁷⁷ el-Bakara 2/171.

kerime de, benzetme edatı veya benzetme yönü gizlendiği için, teşbih'i belîğ vardır. Yani onlar, hakkı işitmede sağırlar gibi Kur'an'ın nurundan faydalanmada da körler ve dilsizler gibidirler.¹⁷⁸

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

* 257. "Allah, insanların dostudur onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."¹⁷⁹

Bu ayette de, mü'min ile kâfir mükayese edilmiş, Allah'a ve O'nun gönderdiği peygamberlere inanaları, Allah'ın aydınlığa götürdüğünü, şeytana uyup kâfir olanları da şeytanın karanlığa ittiğini, bu sebeble cehennemlik oldukları anlatılmaktadır.

Bu ayetin lafızlarında, istiare-i tasrihiye vardır. Çünkü küfür karanlıklara, iman ise aydınlığa benzetilmiştir.¹⁸⁰

Sabuni'nin bu ayetin tefsirinde ünlü şiir edibi Şerif Radi'den nakilde bulunmaktadır. Telhisü'l-Beyan isimli eseri yazan Şerif Radi şöyle der. "Bu Teşbih çeşitlerinin en güzellerindedir. Çünkü küfür, içerisinde yürüyenlerin yollarını şaşırıp saptığı karanlık gibidir. İman ise, yoldan çıkanlara yol gösteren, şaşkınları doğru yola ileten nur gibidir. İmanın neticesi, Naim cennetlerine ve sevaba erildiği için aydınlıktır. Küfrün neticesi ise, cehennem ve azap olduğu için karanlıktır."¹⁸¹

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

* 275. "Faiz yiyenler (kabirlerinden) , şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların, "Alım satım tıpkı faiz gibidir." demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım satımı helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime

¹⁷⁸ es -Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 212.

¹⁷⁹ el-Bakara 2/257.

¹⁸⁰ es -Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 302.

¹⁸¹ es -Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 302.

*Rabbin den bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.*¹⁸²

Bu ayeti kerime de, teşbihin en yüksek mertebelerinden biri olan teşbih-i mahlup sanatı vardır. Zira müşebbeh, Müşebbehün bih yerine konulmuştur. Şairin şu sözünde de bu sanat vardır. “Sanki güneşin ziyası Caferin yüzüdür.” Eğer teşbih-i mahlup yapılmamış olsaydı.” Faiz alış veriş gibidir” denilirdi.

Fakat onlar, faizin helal olduğuna o kadar inandılar ki, bu inançları onları, faizi, kendisine kıyas yapılan bir asıl saymalarına sevk etti ve neticede alışverişi ona benzettiler.¹⁸³

D-el-Mecazü'l-Mürsel

“Safvetü't-tefasir”de, Bakara suresinde birçok yerde el-Mecazü'l-Mürsel sanatının var olduğuna işaret edilmişti. Bunlardan bazı örnekler şöyledir:

أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظِلْمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ

* 19. “Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşekler bulunan yağmur (a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafiklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Hâlbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”¹⁸⁴

“Parmaklarını kulaklarına tıkarlar” cümlesinde, el-Mecazü'l-Mürsel sanatı vardır. Bu Mecaz-ı Mürsel çeşidi, bir bütünü söyleyip de onun bir cüz'ünü murat etme kabilindedir. Yani, “parmak uçlarını kulaklarına sokarlar” demektir. Çünkü parmağın tamamının kulağa girmesi mümkün olmaz.¹⁸⁵

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَبُوا مَعَ الرَّاكِبِينَ

¹⁸² el-Bakara 2/275.

¹⁸³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 197.

¹⁸⁴ el-Bakara 2/19.

¹⁸⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 63.

* 43. "Namazı tam kılın, zekâtı hakkı ile verin, ruku edenlerle beraber ruku edin."¹⁸⁶

وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ "Ruku edenlerle beraber ruku edin"

Cümlesinde, el-Mecazü'l-Mürsel sanatı vardır. Bu mecaz-ı Mürsel çeşidi ise, bir bölüm zikredilerek, bütün kast edilmiştir. Bu ayette "ruku" kelimesi zikredilmiş ve bunula namaz kast edilmiştir. Buna göre bunun manası, "namaz kılanlarla beraber sizde namaz kılın" demektir.¹⁸⁷

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُخَيِّئُ اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

* 73. "Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun" dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir.¹⁸⁸

Bu ayetlerde geçen sığır kesme kıssası, daha ziyade İsrailoğullarından iki gencin, mirasına konmaları için amcalarını öldürmelerine bağlanır. Olay Hz. Musa'ya arz edilir. Hz. Musa bir türlü katilleri bulamaz ve Allah'a sığınır. O da bir sığır kesilmesini, onun bir parçasıyla ölüye vurulmasını, ölünün dirilip katili haber vereceğini bildirir. Neticede böyle olur. Ayetlerin zahiri de buna işaret eder. Ancak eski Mısırlıların ineğe tapmaları, bir ara yahudilerin de buzağıya tapmış olmaları, sığır kelimesi hadisesinde başka hikmetlerin de bulunduğunu gösterir.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبَكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنْ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَشْأَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

* 74. "(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fişkirir. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir."¹⁸⁹

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَبَعْضِهَا " Bir parçasıyla ona vurun"

¹⁸⁶ el-Bakara 2/43.

¹⁸⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 92.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/73.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/74.

buyurulup arkasından da Allah'ın ölülerin diriltmesinden bahsedilince, müfessirlerin çoğu bunu "kesilen ineğin bir parçası ile ölüye vurulmak suretiyle onun dirilmesi" şeklinde anlamışlardır. Bu takdirde olay bir mucizedir; Allah'ın kudreti ile ölü böyle bir sebep olmadan da dirilebilir. Dikkatleri daha ziyade çekmek için böyle bir merasim tertip edilmiş ve akabinde mucize gerçekleşmiştir.¹⁹⁰

فَوَيْ كَالْحِجَارَةِ "Onlar taş gibidir"

Bu cümlede teşbih vardır. Bu teşbihe, teşbih-i mürsel ve mücmel denilir. Çünkü teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebah ise hafzedilm iştir

لَمَّا يَنْفَجْرُ مِنْهُ النَّهَارُ "Ondan ırmaklar fişkırır"

Bu cümlede de mecâz-ı mürsel vardır. Zira "ondan nehirler fişkırır" demek, "nehirlerdeki su fişkırır" demektir. Araplar mahalli zikredip, o mahalde bulunanı kasederler. Nitekim nehrin zikredilip, içinde akan suyun kasedilmesi de bunun gibidir. Karine açıktır. Zira nehir değil, içindeki su fişkırır.¹⁹¹

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَكَأَيُّكُمْ
اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَأَيُّكُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

* 174. "Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yeyip de karınlarına doldurdıkları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır."¹⁹²

Yahudi hahamları Peygamberinizin Teyrat'ta zikredilen vasıflarını gizlediler ve yaptıkları bu kötü iş için de maddi karşılık aldılar. Ayette bunun ne kötü bir davranış olduğu anlatılmaktadır.

"İnkâr edenlerin durumu" bu cümlede mürsel ve mücmel teşbih vardır. Edat zikredildiği için mürsel, benzetme yönü hafze-dildiği içinde mücmeldir. Kâfirler, çağırının sesini işitip sözün mânâsını ve maksadını anlamayan hayvanlara benzetilmiştir.¹⁹³

¹⁹⁰ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 121.

¹⁹¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 121.

¹⁹² el-Bakara 2/174.

¹⁹³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 187.

صُمْ بُكُمْ عَمِيَّ فَهَمْ لَا يَرْجِعُونَ "Sağırklar, dilsizler, körler." Burada, teşbih (benzetme) edatı veya benzetme yönü gizlendiği için, teşbih-i beliğ vardır. Yani onlar hakkı işitmede sağırklar gibi Kur'anın nurundan faydalanmada da körler ve dilsizler gibidirler.¹⁹⁴

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أ
أَيُّهَا مَن مَّغْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامِ مِسْكِينٍ فَمَن
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

* 183. "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."¹⁹⁵

* 184. "Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidiye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."¹⁹⁶

كَمَا كُتِبَ Buradaki benzetme mahiyet bakımından değil farz oluş bakımındandır. Yani oruç sizden önceki ümmetlere de size de farz kılındı demektir. Bu teşbihe "mürsel-mücmel" teşbih denir.

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ âyetinde hazif yoluyla icaz vardır.

Takdiri şöyledir: Yani kim hasta olur veya sefere çıkar da orucunu bozarsa, tutmadığı günlerin sayısı kadar kaza etmesi gerekir.¹⁹⁷

Celâleyn Tefsir'inin yazan, burada "11" nın hafzedildiğini kabul eder ve şeklinde takdir eder. Hâlbuki burada "mâh-zuf bir U nın varlığını kabul edecek bir zaruret yoktur. Çünkü âyetin mânâsı, son derece güçlük içerisinde oruç tutabilenler demektir,

¹⁹⁴ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 187.

¹⁹⁵ el-Bakara 2/183.

¹⁹⁶ el-Bakara 2/184.

¹⁹⁷ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 226.

Bunlar da ihtiyarlar gebe ve emzikli kadınlar ve benzeri kimselerdir ki, bunlar ancak çok fazla güçlkle oruç tutabilirler. Takat ise, bir şeyi güçlük ve meşakkatle yapmaya kadir olan kimsenin gücü için verilen bir isimdir.¹⁹⁸

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِيُتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَادْكُرُوا لِقَوْلِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (231) وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تُغْضَلُوهُنَّ أَنْ يَتَّخِذْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ آزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

* 231. “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir.”¹⁹⁹

* 232. “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaşmış oldukları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”²⁰⁰

Bu ayetin iniş sebebi, rivayete göre, Ma'kıl b. Yesar'dır. Bu zat, kız kardeşini boşayan kocası onu tekrar almak isteyince buna karşı çıkmış ve mani olmak istemişti. O esnada bu ayet inmiş, Resulullah (s.a), Ma'kıl'ı çağırmış ve bu ayeti okumuştur. Ma'kıl, “Rabbimin emri benim arzuma uymadı. O'nun emrine rıza gösteriyorum” demiş ve kız kardeşini eski kocasıyla evlendirmiştir. Cabir b. Abdullah hakkında da buna benzer bir olay nakledilir. Ancak her ne kadar nüzul sebebi bunlar ise de ayetin hükmü umumidir.

فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ “Yani iddetlerinin sona ermesine yaklaştıklarında”

¹⁹⁸ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 226.

¹⁹⁹ el-Bakara 2/231.

²⁰⁰ el-Bakara 2/232.

Bu cümlede iddet süresinin tümüne verilen isim ekserisine verilmiştir. Bu, mecâz-ı mürseldir. Zira iddetin tümü sona ermiş olursa kocanın kadını tutması mümkün değildir. Hâlbuki Yüce Allah onları iyilikle tutun, buyuruyor.²⁰¹

Allah'ın size verdiği nimetini ve size indirdiği kitap ve sünneti hatırlayınız. Bu âyette hususî olan şey umumî olan üzerine atf edilmiştir. Çünkü önce geçen nimetten maksat Allah'ın nimetleridir. Daha sonra onun üzerine atfedilen kitap ve sünnet ise bu nimetlerin bir kısmıdır.

Kocalarıyla evlenmelerine... Burada kocalarından maksat kendilerini boşamış olan kocalardır. Bu ifade "İtibarî mekân" yani geçmişteki durumları alakasıyla mecâz-ı mürsel olur.²⁰²

لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتِيَهُ اللَّهُ الْمَلَكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ
قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

* 258. "Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya giren (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldüren, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez."²⁰³

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ
قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى
جِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لحمًا فلما تبين له قال اعلم أن الله على كل
شيء قدير

* 259. "Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; "Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!" dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. "Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın.

²⁰¹ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 273.

²⁰² es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 273.

²⁰³ el-Bakara, 2/259.

*Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi.*²⁰⁴

267'inci ayet ve 258. Ayette Hz.İbrahim ile tartışan kimse ile 259, ayette yıkık kasabaya uğrayan kimselerin her ikisinin de kâfir olduğunu söyleyen müfessirler vardır. Ancak daha yaygın olan rivayete göre, yıkık kasabaya uğrayan Uzeyr (a.s)'dir. Uzeyr azığını almış, eşeğine binmiş giderken evleri yıkılmış harabe haline gelmiş, orada oturanlardan kimse kalmamış bir kasaba veya köy yıkıntılarının yanına gelir, orada konaklar. Etrafına bakar, bu şekilde ölenlerin nasıl dirileceğini düşünür. O anda uykusu gelir yatar. Allah onu öldürür, yüz sene sonra diriltir. Yiyecekleri hiç bozulmamış, ancak eşeği çürümüş sadece kemikleri kalmıştır, yıkık kasaba da imar edilmiştir. Uyandığı ilk anda, bir gün kadar veya daha az bir zaman uyuduğunu zanneder. Yiyeceklere bakınca gerçekten böyle olduğunu sanır. Eşeğine bakınca durumu anlar. Allah, Uzeyr'in gözü önünde eşeğini diriltir. Böylece Allah'ın kudret ve azametini çıplak gözle müşahede eder.

Hiz. İbrahim ile münakaşa edenin ise Nemrut olduğu söylenir. Bazı müfessirler bu kıssasın Hiz.İbrahim Mısır'a gittiği zaman vuku bulduğunu, "hayat veren ve öldüren benim" diyenin Firavun olduğunu söylemişlerdir. Burada mühim olan Hiz.İbrahim'e verilen mucizedir ki Kur'-an'da ona sözle hasmı mağlup etmek manasına gelen "hüccet" denmiştir. Hiz.İbrahim bu hüccet ile hasımlarını yenmeyi başarmıştır.

الم تر إلى الذي Buradaki görme, kalbî görmedir. Soru dinleyicileri hayrete düşürmek içindir.

يُخِرْ وَيَمِيتُ Bu muzâri fiiller yenilenme ve devamlılık ifâde eder. Şeklindeki ifâde, öldürme ve diriltmenin sadece Allah'a mahsus olduğunu bildirir. Çünkü mübteda ve haberin her ikisi marife (belirli) olarak gelmiştir. Mânâsı şudur: Öldüren ve diriltten, sadece bir olan Yüce Allah'tır. Kelimeleri arasında, edebî güzelliklerden olan tıbâk sanatı vardır. Kelimeleri arasında da aynı sanat vardır.²⁰⁵

Bu yüce ifâde, onun inkâr etmiş olmasının şaşkınlığın asıl sebebi olduğunu gösterir. Denilseydi, bu ince mânâ ifâde edilmiş olmazdı.

²⁰⁴ el-Bakara, 2/259

²⁰⁵ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 308.

قَالَ أَلَيْسَ يُخْرِجُ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا "Ölümünden sonra Allah bu kasabayı nasıl diriltecek?"

Kasabanın ölmesinden maksat, orda oturanların ölmesidir. Bu, yeri söyleyip orada bulunanları kasdetme kabilinden olup mecâz-ı mürseldir.

ثُمَّ تَكْسُوهَا لَحْمًا "Sonra o kemiklere et giydirebiliriz"? Elbisenin, bedeni örttüğü gibi onları etle örteriz.

Ebu Hayyan şöyle der: Hakiki elbise bedeninin dışındaki elbisedir. Yüce Allah burada, yaratıp kemikleri örttüğü et yerine, müstear olarak elbiseyi zikretmiştir. Bu, son derece güzel bir istiaredir.²⁰⁶

Bu âyette müşebbeh ile teşbih edatı zikredilmemiştir. Edebiyatçılar bu tür sanata "İstiare-i temsilîyye," derler. İstiâre-i temsilîyye, bir durumun başka bir duruma benzetilmesidir. Bu benzetmede müşebbehun bihin dışında teşbihin diğer unsurları zikredilmez. Ancak benzetme yapıldığı gösteren karineler bulunur. Âyetteki hemze, istifham için olup uzaklık ve olumsuzluk ifâde eder. "Hiç kimse bunu istemez" demektir.²⁰⁷

Göz yummadıkça. Bunun burada ki mânâsı, hakkınızdan vazgeçip hoş görüyle davranmadıkça şeklinedir. Çünkü insan, hoşuna gitmeyen bir şeyi gördüğü zaman onu görmemek için gözlerini yumar. Bu sözde de mecâz-ı mürsel veya istiare vardır.²⁰⁸

E-el –Mecazü'l- Akli

"Safvetü't-tefasir"de Bakara suresinde sadece iki yerde, 61 ve 261'inci ayetlerinde el-Mecazü'l- Akli sanatının varlığına işaret edilmektedir.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْمِتُ الْآرَاضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصِلِهَا قَالُوا أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِنْ هِيَ إِلَّا حُبُّوَاعِظٌ أَوْ فُومٌ مِمَّا عَصَوْا وَالَّذِي لَكُمْ أَيْدِيكُمْ فَاسْتَبْدِلُوا كَيْدَ اللَّهِ وَعَفَا اللَّهُ عَنْ مَا سَأَلْتُمْ وَصَرْبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

²⁰⁶ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 308.

²⁰⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 308.

²⁰⁸ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 308.

* 61. "Hani siz (verilen nimetlere karşılık), Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz, bizim için Rabbine dua et de, yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından da bize çıkarsın, dediniz. Musa ise; Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmekmi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar.

Bu musibetler (onların başına), Allah'ın ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak Peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir."²⁰⁹

"مِمَّا تَثْبُتُ الْاَرْضُ" Bu ayette geçen, "Yerin bitirdiklerinden" ifadesinde mecaz vardır. Zira gerçekte bitirici Allah'tır. Bu tür mecazlara, mecaz-ı akli denilir. Mecaz'ın alakası sebebiyledir. Zira yer bitkinin bitmesine sebep olduğu için bitirme fiili ona isnat olunmuştur.²¹⁰

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللّٰهُ بَصِيعٌ اَعْيُنَ
يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَّاسِعٌ عَلِيمٌ

* 261. "Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir."²¹¹

Bu ayette geçen, اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ "Yedi başak bitirdi" cümlesinde bitirme fiilinin daneye isnadı mecazidir. Buna, "Mecaz-ı Akli" denir. Çünkü gerçekte bitiren Allah'tır.²¹²

F-Gizli ve Açık İstiare

"Safvetü't-Tefasir" de Bakara Suresin de birçok ayeti kerimede gizli ve açık İstiare sanatının var olduğu Sabuni tarafından açıklanmıştır. Bu ayetler, Bakara suresinin 7, 9, 13, 16, 49, 168, 174, 187, 256 ve 259'uncu ayetleridir.

²⁰⁹ el-Bakara 2/61.

²¹⁰ -es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 111.

²¹¹ el-Bakara 2/261.

²¹² es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 315.

Şimdi bu örnekler üzerinde sırayla duracağız.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

* 7. "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için(dünya ve ahirette) büyük bir azap vardır."²¹³

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ "Allah onların kalplerini mühürledi." İfadesinde latif bir "İstiare-i Tasrihiyye" vardır. Allah, hakkı kabul etmedikleri için onların kalplerini, kurtuluşa çağıran peygamberi dinlemedikleri için kulaklarını ve hidayet nurunu görmek istemedikleri için de gözlerini, menfezleri kapatılmış, kendisine yararı olan herhangi birşeyin içeri girmesine engel olan bir örtü ile örtülmüş ve üzeri mühürlenmiş bir kaba benzetti. Allah'ı Teala İstiare-i Tasrihiyye yoluyla "hatm " ve "ğışave" kelimelerini Müstear olarak kullandı.²¹⁴

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

* 9. "Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve mü'minleri aldatırlar. Hâlbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir."²¹⁵

Bu ayeti kerime de, يُخَادِعُونَ اللَّهَ "Allah'a tuzak kuruyorlar" cümlesinde İstiare sanatı vardır. Yüce Allah burada, münafıkların, Allah karşısında küfürlerini gizleyerek inanmış gibi görünmelerini, padişahını aldalmaya kalkışan tebaanın durumuna benzetmektedir. Burada Muşebbehün bihin ismi, İstiare yoluyla müşebbeh yerine kullanılmıştır.²¹⁶

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

²¹³ el-Bakara 2/7.

²¹⁴ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 53.

²¹⁵ el-Bakara 2/9.

²¹⁶ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 81.

* 16. "İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir."²¹⁷

Cenab-ı Allah bu suresinin başında önce yüce kitabı Kur'an'dan, onun müttakiler için bir yol gösterici ve hidayet kaynağı olduğundan, sonra da gayba iman dan ve İslam'ın temelini oluşturan ana vazifelerden söz etmiş ve bu arada insanları inanç yönünden üç gruba ayırmıştır.

Birincisi müminlerdir; onların vasıfları ilk beş ayette özetlenmiştir.

İkincisi kâfirlerdir; onların durumu da altıncı ve yedinci ayetlerde özetlenmiştir.

Üçüncüsü, münafıklardır; bunların durumları da geniş bir şekilde ele alınarak 8. ayetten 21. Ayete kadar geçen ayetlerde açıklanmıştır.

Kur'an, insanlığa doğru yolu göstermek için gönderilmiş bir kitaptır. Bu itibarla ilk önce kendisine muhatap olan insanlığın doğru veya yanlış inanç durumunu bunların getirdiği mesuliyetleri, doğruya veya eğriye inanan insanın dünyada ve ahirette karşılaşacağı neticeleri izah etmiştir."²¹⁸

"أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ" Hidayeti sapıklıkla değiştirdiler." Âyetinde istiare-i tasrihiyye vardır. Maksat, onların doğruluğu eğrilikle, imanı da küfür ile değiştirmelerini vurgulamaktır. Bundan dolayı alışverişlerinde kazanamadılar, aksine zarar ettiler. Yüce Allah "satın almak, lafzını "değiştirmek" manasında istiare olarak kullandı ve buna "onlar ticaretlerinde kazançlı olmadı" sözü ile bir açıklık getirdi. Bu, açıklamaya edebiyatta "teşrih" sanatı denir ki, bu istiareyi en yüksek zirveye ulaştıranlara: "İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin, denildiği vakit "Biz hiç, sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin) iman ettikleri gibi iman eder miyiz!" derler. Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler (veya bilmezlikten gelirler)."²¹⁹

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبُّحُونَ أَبْتَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

²¹⁷ el-Bakara 2/16.

²¹⁸ El-Bakara 2/16.

²¹⁹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 63.

49 – “ Hani, sizi azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardı.”²²⁰

Firavun, eski Mısır hükümdarlarına verilen bir ünvanıdır. Hz. Musa'nın gelmesine tekaddüm eden senelerde kâhinler, İsrailoğullarından doğacak çocuğun, Firavun'un tacını tahtını yıkacağını söylediler. Bunun üzerine Firavun, yeni doğan erkek çocuklarını kesilmesini emretti. Allah bununla İsrailoğullarını imtihan ediyordu.”

İbn Cezzi şöyle der: **يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ** yani "Sizi azaba tabi tutuyorlardı." demektir. Buradaki **يَسُومُ** fiili, satış için malı arzetmek manasına olup müstear olarak kullanılmıştır. Yüce Allah bu azabı "erkek çocuklarınızı kesiyor, kız çocuklarınızı da diri bırakıyorlardı" şeklinde açıklamıştır. Bu cümle bir öncekinin tefsiri olup onun üzerine atfedilmiş, eklenmiş bir cümle değildir.²²¹

ظِيمٌ ve **بَلَاءٌ** Kelimelerinden herbiri, musibetin büyüklüğünü ve şiddetini göstermek için nekre getirilmiştir.²²²

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

* 168. “Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yeyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.”²²³

خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ "Şeytanın izleri" terkibi şeytana uyma ve onun izlerine tabi olmaktan istiareddir. Telhîsu'l-beyân yazarı şöyle der: Bu ifade şeytanın emirlerine itaatten ve birşey yapmaya davet ettiği sözünü kabul etmekten sakındırma konusunda en belîğ ifadedir.

²²⁰ El-Bakara 2/49.

²²¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 101.

²²² es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 101.

²²³ el-Bakara 2/168.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

* 174. "Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yeyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır. Yahudi hahamları Peygamberinizin Tevrat'ta zikredilen vasıflarını gizlediler ve yaptıkları bu kötü iş için de maddi karşılık aldılar. Ayette bunun ne kötü bir davranış olduğu anlatılmaktadır."²²⁴

"Karınlarında sadece ateş yerler" ما يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

bu cümle ileride olacağı nazar-ı itibara alınarak mecazi mürsel olur. Yani onlar ancak kendilerini cehenneme götürecek haram mal yerler demektir²²⁵.

Terkibi ise onların hallerinin çirkinliğini ve adîliğini ifade eder ve onları cehennemin kızgın taşlarını yiyen kimseler olarak vasıflandırır. Bu da en korkunç bir işitme ve en şiddetli elem veren şeydir

Bu istiareidir. Maksat "iman'ı küfürle değiştirdiler" demektir. Bu istiarenin izahı sûrenin baş taraflarında geçmiştir.²²⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (183) أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (184) شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِيُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِيُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (185) وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِيَّاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَّاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَلُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَقَا عَنْكُمْ قَالَتِ نَبَاشِرُوهُنَّ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْبَاطِنُ مِنَ الْخَيْطِ الْبَاطِنِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى الْبَيْتِ وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

²²⁴ el-Bakara 2/174.

²²⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 269.

²²⁶ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 269.

* 182. "Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de (alâkalıların) aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan hem de esirgeyendir."²²⁷

Bundan sonra gelecek ayetlerde Allah Teâlâ müslümana farz kılınan ramazan orucundan söz eder. Oruç, İslam'ın beş temelinden biridir. Orucun farziyeti Kur'an'da belirtilmiştir. Oruca tahsis edilen ramazan ayı faziletli bir aydır. Bu ayın fazileti, içinde Kadir gecesi bulunmasındandır. Kadir gecesinin üstünlüğü ise, kendisinde Kur'an indirilmiş olmasındandır. Çünkü Kur'an ramazan ayında ve Kadir gecesinde topluca, levh-i mahfuzdan Beytü'l-izze denilen makama indirilmiş ve yine Kadir gecesinde ilk olarak Hira dağında, Peygamberimize vahiy olarak gelmeye başlamıştır. Buna göre ramazan ayının ve Kadir gecesinin üstünlüğü, Kur'an'ın bu ayda ve bu gecede inmesinden ileri gelmektedir. Bu üstünlükleri sebebiyle ramazan ayı, büyük bir ibadet olan oruca tahsis edilmiştir.

* 183. "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."²²⁸

* 184. "Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."²²⁹

* 185. "(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir."²³⁰

²²⁷ el-Bakara 2/182.

²²⁸ el-Bakara 2/183.

²²⁹ el-Bakara 2/184.

²³⁰ el-Bakara, 2/185.

* 186. "Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler."²³¹

* 187. "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar."²³²

İslam'ın ilk zamanlarında farz olan ramazan orucunu tutarken sahur yemeği yoktu. Oruç tutan kimse, akşam orucunu açınca yatsı namazını kılıp uyuyuncaya kadar yer içerdi. Bundan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak haramdı. Bazı müslümanlar dayanamayıp kadınlara yaklaştı. Bazıları iftardan sonra yorgunlukları sebebiyle hemen uydukları için, ertesi gün açlık ve susuzluktan baygınlık geçirdiler. Cenab-ı Allah müminlere acıdı ve bir kolaylık olmak üzere bu ayeti indirdi. "Beyaz iplik ve siyah iplik" ifadelerinden maksadı, "mine'l-fecr: tanyerinin ağarmasından" ilavesi açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre orucun başlaması gereken zaman (imsak), güneşin doğmasına değil, fecrin doğmasına, yani tanyerinin ağarmaya başlamasına bağlıdır. İplik tabiri de, tanyeri, ağarmasının başlangıcını ifade etmektedir. Aydınlık yayılıp yükselince, artık ona "beyaz iplik" denemez. Aydınlığın başladığı an sahurun bittiği ve imsakın başladığı, aynı zamanda sabah namazı vaktinin de girdiği andır.

كَمَا كُتِبَ Buradaki benzetme mahiyet bakımından değil farz oluş bakımındandır. Yani oruç sizden önceki ümmetlere de size de farz kılındı demektir. Bu teşbihe "mürsel-mücmel" teşbih denir.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ 185. âyetinde hazif yoluyla icaz vardır.²³³

Takdiri şöyledir: Yani kim hasta olur veya sefere çıkar da orucunu bozarsa, tutmadığı günlerin sayısı kadar kaza etmesi gerekir.

²³¹ el-Bakara, 2/186.

²³² el-Bakara 2/187.

²³³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 226.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ ۖ Celâleyn Tefsir'inin yazan, burada لٰnın hazfedildiğini kabul eder ve يُطِيقُونَهُ لٰ şeklinde takdir eder. Hâlbuki burada "mâh-zuf bir U'nun varlığını kabul edecek bir zaruret yoktur. Çünkü âyetin mânâsı, son derece güçlük içerisinde oruç tutabilenler demektir, Bunlar da ihtiyarlar gebe ve emzikli kadınlar ve benzeri kimselerdir ki, bunlar ancak çok fazla güçlükle oruç tutabilirler. Takat ise, bir şeyi güçlük ve meşakkat- le yapmaya kadir olan kimsenin gücü için verilen bir isimdir.²³⁴

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

* 256. "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitirvebilir."²³⁵

Tağut, şeytan ve Allah'tan başka tapılan her şey demektir. İnsanın nefsi yani kötü arzuları şeytanın saptırmasına kanar. Onun için nefesine uymayan kimse kolay kolay günah işlemez. Aslında dinin koyduğu kaidelere uymamıza mani olan, içimizdeki kötü arzulardır. Bu arzuları eğitmek suretiyle insan kendini kötülüklerden koruyabilir. İslam insanları, din duygularını uyandırmak ve akıllarını doğru yönde işletmek suretiyle kendisini davet etmektedir. Kur'an'ın açıklamalarıyla doğru eğriden ayırt edilir hale gelmiştir. Bu irşadın ışığında İslam'a ilk adımı atmak, hür iradeleriyle insanlara aittir.

فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ "Sağlam bir kulpa sarılmıştır."

Burada istiâre-i temsiliyye vardır. Zira İslam dinine sarılan kimse, sağlam bir ipe tutunmuş birine benzetilmiştir. "Kopmayan" kaydında ise "tersin" sanatı vardır.

Bu lafızlarda istiâre-i tasrîhiyye vardır. Çünkü küfür karanlıklara, iman ise aydınlığa benzetilmiştir. Telhîsu'l-beyan yazarı Şerif Râdî şöyle der: Bu, teşbihin en güzellerindendir. Çünkü küfür, içersinde yürüyenlerin yollarını şaşırıp saptığı karanlık gibidir. İman ise, yoldan çıkanlara yol gösteren, şaşkınları doğru yola ileten nur gibidir. İmanın neticesi, naîm cennetleri ve sevaba erildiği için aydınlıktır. Küfrün neticesi ise,

²³⁴ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 226.

²³⁵ el-Bakara 2/256.

cehennem ve azap olduğu için karanlıktır.²³⁶

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ
قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّأْ وَانظُرْ إِلَى
حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ

* 259. "Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; "Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!" dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? Dedi. "Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi."²³⁷

G-el-İstiarü't-Temsili

"Safvetü't-tefasir" de belirtildiğine göre Bakara suresinde beş yerde, el-İstiarü't-Temsili, sanatı kullanılmıştır.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ
عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ
لِيُضَيِّعَ إِيْمَاتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوْفٌ رَحِيمٌ

* 143. "İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resul'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) biz ancak peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinden ayırdetmeniz için kible yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayıf edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir."²³⁸

²³⁶ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 302.

²³⁷ el-Bakara 2/259.

²³⁸ el-Bakara 2/143.

“Ökçeleri üzerine döner” مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ

Cümlesi, istiareyi temsiliyedir. Zira dininden dönen kimseler, ökçeleri üzerine geri dönen kimselere benzetilmiştir. İmam Fahreddin er-Razi (ö. 6 04/1209) de bu şekilde açıklamıştır.²³⁹

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

* 168. “Ey insanlar! Yeryüzende bulunanların helal ve temiz olanlarından yeyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.”²⁴⁰

Bu ayette geçen “خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ” “Şeytanın izleri” terkibi, şeytana uyma ve onun izlerine tabi olmaktan istiareyi temsiliyedir. Bu ifade, şeytanın emirlerine itaatten ve bir şey yapmaya davat ettiği sözünü kabul etmekten sakındırma konusunda en belîğ bir ifadedir.²⁴¹

مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

* 245. “Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.” ®²⁴²

Ebu Hayyan der ki: Bu bölümdeki ilk üç âyet-i kerimede birçok edebî sanat vardır. مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا Lafzında soru, hayret ifade etmek için getirilmiştir. Cümlesinde hazif vardır. Bu cümle takdirindedir ve lafızları ile ve arasında tıbak sanatı vardır ile terkiplerinde tekrar vardır. İfadesinde üçüncü şahıs kipinden ikinci şahıs kipine dönüş vardır.

قرضًا حَسَنًا Terkibinde, teşbih, benzetme edatı kullanılmadan yapılmıştır. Kulun Allah

²³⁹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 164.

²⁴⁰ el-Bakara 2/168.

²⁴¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 212.

²⁴² el-Bakara 2/245.

yolunda yaptığı infak Allah'ın kabul etmesi, hakikî borca benzetilerek ona "borç" ismi verilmiştir.

فِيضَاعِقَةٌ sözü ile اَضَاعَا lafzı arasında mugayir cinas vardır.²⁴³ istiâre-i temsiliyye vardır. Zira Yüce Allah'ın onların üzerlerine sabır döktüğü andaki halleri bir vücut üzerine su dökülüp de, suyun bütün vücudu içiyle dışıyla sararak kalbe serinlik, esenlik, sükûnet ve itminan vermesi haline benzetilmiştir.²⁴⁴

لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَهَا اِنْفِصَامٌ لِّهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

* 256 “ Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²⁴⁵

Tağut, şeytan ve Allah’tan başka tapılan her şey demektir. İnsanın nefsi yani kötü arzuları şeytanın saptırmasına kanar. Onun için nefsine uymayan kimse kolay kolay günah işlemez. Aslında dinin koyduğu kaidelere uymamıza mani olan, içimizdeki kötü arzulardır. Bu arzuları eğitmek suretiyle insan kendini kötülüklerden koruyabilir. İslam insanları, din duygularını uyandırmak ve akıllarını doğru yönde işletmek suretiyle kendisini davet etmektedir. Kur’an’ın açıklamalarıyla doğru eğriden ayırt edilir hale gelmiştir. Bu irşadın ışığında İslam’a ilk adımı atmak, hür iradeleriyle insanlara aittir.

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُوْنَ

* 257. “Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.”²⁴⁶

²⁴³ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 294.

²⁴⁴ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 194.

²⁴⁵ el-Bakara 2/256.

²⁴⁶ el-Bakara 2/257..

Bu ayette mümin ile kâfir mukayese edilmiş, Allah'a onun gönderdiği peygamberlere inananları Allah'ın aydınlığa götürdüğü, şeytana uyup kâfir olanları da şeytanın karanlığa ittiği, bu sebeple cehennemlik oldukları anlatılmıştır.

“Sağlam bir kulpa sarılmıştır.” فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقِ

Burada istiâre-i temsiliyye vardır. Zira İslam dinine sarılan kimse, sağlam bir ipe tutunmuş birine benzetilmiştir. "Kopmayan" kaydında ise "tersin" sanatı vardır.

من الظلمات إلى النور Bu lafızlarda istiâre-i tasrîhiyye vardır. Çünkü küfür karanlıklara, iman ise aydınlığa benzetilmiştir. Telhîsu'l-beyan yazan Şerif Râdî şöyle der: Bu, teşbihin en güzellerindendir. Çünkü küfür, içersinde yürüyenlerin yollarını şaşırıp saptığı karanlık gibidir. İman ise, yoldan çıkanlara yol gösteren, şaşkınları doğru yola ileten nur gibidir. İmanın neticesi, naîm cennetleri ve sevaba erildiği için aydınlıktır. Küfrün neticesi ise, cehennem ve azap olduğu için karanlıktır.²⁴⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْكَذِبِ ۚ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ ثَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

264 – “Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”²⁴⁸

Bu ayetlerde hayır yapma teşvik edilmiş, ancak hayır yaparken kalp kırılmaması, fakirin küçümsenmemesi, eziyet edilmemesi ve yapılan iyiliğin başa kakılmaması, gösterişten kaçınılması emredilmiştir. Aksi halde yapılan hayırdan fayda ve sevap yerine karşılık olarak günah ve azap gelir.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيئًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضَيْقِينَ ۗ فَإِن لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّتْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

²⁴⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 302.

²⁴⁸ el-Bakara 2/264.

* 265. “Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarfedenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisinti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”²⁴⁹

فَمَثَلَةٌ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ ثَرَابٌ قَاصِبَةٌ وَأَيْلٌ فَتَرْكَةٌ صَدَأٌ “Üzerinde toprak bulunan düz taş gibi.”

Burada temsili teşbih denilen bir teşbih vardır. Çünkü vech-i şebeh birkaç tanedir.

كَمَثَلِ جَنَّةٍ بَرْنَوَةٍ “Yüksek yerdeki bir bahçe gibi.” Terkibinde de yine temsili teşbih vardır.”

Bu âyette müşebbeh ile teşbih edatı zikre-dilniemiştir. Edebiyatçılar bu tür sanata “İstiare-i temsilîyye,” derler. İstiâre-i temsilîyye, bir durumun başka bir duruma benzetilmesidir.²⁵⁰ Bu benzetmede müşebbehun bihin dışında teşbihin diğer unsurları zikredilmez. Ancak benzetme yapıldığı gösteren karineler bulunur. Âyetteki hemze, istifham için olup uzaklık ve olumsuzluk ifâde eder. “Hiç kimse bunu istemez” demektir.²⁵¹

H-Kinaye

“Safvetü't-Tefasir”de (Bakara süresinde) birçok yerde Kinaye sanatı vardır. Buna birkaç örnek verelim.

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

* 10. “Onların kalbinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte olduğu yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır.”²⁵²

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ “Kalplerinde hastalık vardır.” Cümlesinde, latif bir kinaye vardır. Zira maraz (hastalık) beden için kullanıldığında hakikattir. Burada nifakktan kinaye edilmiştir. Çünkü maraz, bedeb için, nifak da kalp için bir fesat unsurudur.²⁵³

²⁴⁹ el-Bakara 2/265.

²⁵⁰ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 321.

²⁵¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 46.

²⁵² el-Bakara 2/10.

²⁵³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 62.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَكُنْتُمْ تَفْعَلُونَ فَأْتُوا نَارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أَعَدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

* 23. "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddiamızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın."²⁵⁴

* 24. "Bunu yapamazsanız-ki elbette yapamayacaksınız- o halde yakıtı, insan ve ateş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."²⁵⁵

فَاتَّقُوا النَّارَ "Ateşten sakının" cümlesinde, kinaye yoluyla güzel bir icaz vardır. Yani: "Kur'an'ın benzerini getirmekten aciz kaldıysanız, onun hak olduğunu tasdik ederek cehennem ateşinden sakınınız." demektir.²⁵⁶

Bakara süresi 23-24. ayetler hakkında Seyyid Kutub *Fizilal-il Kur'an* isimli eserinde şöyle bir izahat getirmektedir.

Bu sure birbirinden kopuk üç harfle başlıyor: Elif, Lam, Mim. Bu harflerin arkasından, "Doğru olduğunda şüphe olmayan bu kitap takva sahipleri için hidayet kaynağıdır." ayeti ile Allah'ın kitabından söz ediyor. Kur'an'ın bazı sureleri birbirinden kopuk bu tür harflerle başlar. Bu harflerin değişik şekilde yorumları yapılmıştır. Bizim benimsediğimiz yoruma göre: "Birbirinden bağımsız bu harflerden anlaşılan mesaj şudur: Kur'an, bu tür harflerden oluşmuştur. Bu harfler ona inanmayan muhalif Araplar tarafından da bilinip kullanılıyordu. Fakat buna rağmen bu kitap; Arapların aynı harfleri kullanarak benzerini meydana getiremeyecekleri mucizevi bir kitaptır. Kur'an-ı Kerim bu Araplardan, meydan okuyucu bir üslupla şunu istedi: "Mademki "bunu Muhammed uyurdu" diyorsunuz, o halde onun bir benzerini de siz uydurun. Bunu yapamazsınız, haydi onun on suresinin benzerini yazın. Bunu da mı başaramadınız. O halde Allah'tan başka tüm yardımcılarınızı da çağırarak onun sadece tek bir suresinin bir benzerini getirin." Bu meydan okuyuşa karşı Araplardan bir cevap çıkmadı, susup kaldılar.²⁵⁷

Bu aciz bırakma realitesi, sadece Kur'an ile ilgili değil, yüce Allah'ın yaratmış olduğu her şey hakkında aynen sözkonusudur. Bu durum, her şeyde yüce Allah'ın

²⁵⁴ el-Bakara 2/23.

²⁵⁵ el-Bakara 2/24.

²⁵⁶ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 87.

²⁵⁷ Seyyid Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, Hikmet Yayınları, Mütercimler: M Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, İstanbul, tsz. 1. s. 75 vd.

yaratıcılığı ile insanların yapıcılığı arasındaki -bağdaşma kabul etmez farkı gösterir. Düşünelim ki, bu yeryüzü kütlesi, nitelikleri bilinen bir takım elementlerden oluşmuştur. İnsan bu elementleri ele alınca onlardan yapsa yapsa ya bir tuğla ya bir kerpiç ya bir tabak ya bir sütun ya bir heykel ya da duyarlılık ve karmaşıklık düzeyi ne olursa olsun bir teknik aygıt yapabilir.

Oysa yarattıklarını doğrudan doğruya yaratan Allah bu elementlerden, kıvıldağan, hareket eden canlıyı meydana getiriyor. Bu canlı, insanları aciz bırakan ilâhî bir sır, yani canlılık sırrını içeriyor. Öyle bir sır ki, insan bunu ne yapabiliyor ve ne de içyüzünü kavrayıp onu çözebiliyor.

İşte Kur'an da böyledir. Kelime ve harfler... İnsan bunlardan düzyazı ve şiir üretebilir. Oysa Allah onlardan Kur'an, Furkan meydana getiriyor. Bu harf ve kelimelerden meydana gelen Allah'ın sanatı ile kulun sanatı arasındaki fark, bir yandan kıvıldağan ruh ile ölü vücut arasındaki ve öbür yandan hayatın özü ile onun kuru kalıbı arasındaki fark gibidir.

*"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın."*²⁵⁸

Görüldüğü gibi bu ayet bu konuya girerken önemli bir inceliğe dikkatlerimizi çekiyor. Ayet "Eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an'ın doğruluğundan şüpheli iseniz" şeklindeki girişinde Peygamberimizden "Allah'ın kulu" diye söz ediyor, O'na "Allah'ın kulu" olma sıfatını yakıştırıyor. Peygamberimizin burada bu sıfatla anılması, hiç kuşkusuz, çeşitli anlamlar taşır ki başlıcaları şunlardır:

Her şeyden önce burada, "Allah'ın kulu" olmakla nitelendirilerek onurlandırılmakta ve Allah'a yakın olduğu dile getirilmektedir. Böylelikle en yüce makamın, insanlara da kabul etmeleri için çağrı yapılan Allah'a kul olma sayesinde elde edilebileceği vurgulanmaktadır. İkinci olarak burada, yani bütün insanların tek Allah'ın kulluğunu benimseyerek O'nun dışındaki hiçbir ilâhı kendisine ortak koşmamaya çağrıldıkları bu noktada kulluğun anlamına belirlilik kazandırılmaktadır. Çünkü insanoğlunun

²⁵⁸ el-Bakara 2/23.

erişebileceği makamların en yükseği olan vahiy makamının sahibi olan Peygamberimiz burada "Allah'ın kulu" diye anılmakta ve bu sıfatla şereflendirilmektedir.

Ayetteki meydan okumaya gelince bunu bu surenin başına dönerek değerlendirmek, oraya bağlamak gerekir. Zira Allah tarafından indirilmiş olan bu kitap, yani Kur'an, az önce sözünü ettiğimiz kuşkucu zümrelerin ellerinde bulunan harflerden oluşmuştur. Eğer onun Allah tarafından indirildiği hususunda ya da başka bir niteliği konusunda şüpheleri varsa, onun surelerinin bir benzerini getirsinler, ayrıca bu konuda Allah'ın dışında bir takım şahitleri varsa onları da yardıma çağırınsınlar.²⁵⁹ Çünkü yüce Allah kulu Hz. Muhammed'in -salât ve selâm üzerine olsun- davasında haklı olduğunun şahididir. Bu meydan okuma Peygamberimizin hayatı süresince olduğu gibi O'nun vefatından sonra da geçerlidir; ayrıca bu geçerlilik, içinde yaşadığımız bugün de sürmektedir ve kıyamete kadar da sürecektir.

Söz konusu meydan okuma ve kuşkucuları davalarını kanıtlamaya çağırma da, Kur'an'ın hakk kitap olduğunun kuşku götürmez diğer bir delilidir. Kur'an-ı Kerim, insanlar tarafından söylenen her sözden, -açık ve kesin biçimde- farklı olmuştur. Ayrıca bu farklı olma niteliğini ebediyete kadar da sürdürecektir ve böylece yüce Allah'ın şu buyruğu, bütün zamanlar boyunca haklı ve doğru olarak kalacaktır:

"Bunu yapamazsanız-ki elbette yapamayacaksınız- o halde yakıtı, insan ve ateş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."²⁶⁰

Buradaki meydan okuma dehşetli olduğu gibi bunun imkânsız olduğunu vurgulama kesinliği daha da dehşetlidir. Eğer bu kesin ifadeli meydan okuyuşu yalanlamak mümkün olsaydı, gerek o günün ve gerekse bu günün kuşkucuları bunu gerçekleştirmede bir an bile tereddüt etmezlerdi. Hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'in, onların böyle bir şey yapamayacaklarını açıkça belirtmesi ve onun bu konudaki öngörüşünün gerçekleşmiş olması, başlı başına tartışma kabul etmez bir mucizedir. Zira bu kuşkucuların önünde meydan açtı. Eğer onlar bu kesin belirlemenin, bu iddialı öngörünün tersini ortaya koyabilselerdi, Kur'an-ı Kerim, delil olma özelliğini kaybederdi. Fakat böyle bir şey ne şimdiye kadar olmuş ve ne de ilerde olacaktır.

²⁵⁹ Seyyid Kutub, a.g.e. 1. s. 97.

²⁶⁰ el-Bakara 2/24.

Kur'an-ı Kerim, bu meydan okuyuşunu her ne kadar belirli bir insan kuşağı karşısında seslendirdiyse de bu konudaki muhatabı insanlığın tümüdür. Tek başına bu bile hakla batılı birbirinden ayıran bu konuda tarihi kesin bir belgedir.²⁶¹

Üstelik çeşitli ifade üsluplarını ayırdetme becerisine sahip herkes, insanın varlıklar ve nesnelere ile ilgili düşünceleri hakkında uzman olan her insan, insan kaynaklı psikolojik ve sosyal teorileri, yaşama tarzlarını ve toplumsal sistemleri iyi tanıyan her araştırmacı, hiçbir kuşkuya kapılmadan kabul eder ki Kur'an-ı Kerim'de geçen herhangi bir sözle aynı konuda bir insanın söylediği söz ve düşünce kesinlikle bir olamaz. Bu konuda duyulabilecek olan kuşku, ya ayırdetme yeteneğinden yoksun bir bilgisizlikten ya da bile bile hakk ile batılı birbirine karıştıran bir ard niyetten ileri gelebilir.²⁶²

Bundan dolayı bu meydan okuma karşısında aciz kaldıkları halde yine de açık gerçeğe inanmaya yanaşmayanlara aşağıdaki ayet şu korkunç tehdidi yöneltiyor:

*"O halde yakıtı insanlar ile taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış olan Cehennem ateşinden korkunuz"*²⁶³

Acaba bu korkunç, bu dehşet verici tabloda insanlar ile taşlar hangi gerekçe ile biraraya getirildi? Bu Cehennem ateşi kâfirler için hazırlanmış. Bu surenin başlangıcında "Allah'ın, kalbleri ile kulaklarını mühürlediği ve gözlerinde perde bulunduğu" belirtilen ve Kur'an'a Kerim'in meydan okumasına muhatap olup da bu meydan okumaya karşılık vermekten aciz kalmalarına rağmen yine de iman etmemekte direnen kâfirler için. O halde bunlar her ne kadar biçim bakımından insan gibi görünüyorsa da, aslında bir taş türünden başka bir şey değildirler. Öyleyse taş türünden gerçek taşlar ile insandan taşları biraraya getirmek son derece normal ve hiçbir sürpriz tarafı olmayan bir şeydir.

Üstelik bu korkunç tabloda taşların zikredilmiş olması, insanın zihninde daha başka imajlar da canlandırır; taşları yakıp kül eden Cehennem ateşi imajı ile Cehennem'de bu tutuşmuş taşlar arasında eriyen insan yığınlarının imajını.²⁶⁴

²⁶¹ Seyyid Kutub, a.g.e. 1. s. 97. vd.

²⁶² Seyyid Kutub, a.g.e. 1. s. 97. vd.

²⁶³ el-Bakara 2/24.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ
وَسَتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ (58) فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا
كَانُوا يَفْسُقُونَ (59) وَإِذْ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ
كُلُّ أَنَاسٍ مَشْرَبِهِمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْلُوا فِي الْآرِضِ مَفْسِدِينَ
وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثْبِتُ الْآرِضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا
وَعَدْسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيُّوَةٌ مُصْرًا فَإِن لَّكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الذُّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآؤُا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا
وَكَانُوا يَبْغُتُونَ

* 58. “(İsrailoğullarına:) Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yeyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) "Hitta!" (Yâ Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, iyi davrananlara (karşılığını) fazlasıyla vereceğiz demiştik.”²⁶⁵

Ayette geçen kasabadan maksat Kudüs veya Eriha’dır. “Muhsin” kelimesi ise, “ihسان” mastarında ism-i faildir. Yaptığı işi en iyi biçimde ve noksansız yapanların vasfıdır. Kur’an’ın pek çok ayetinde muhsinler övülmüştür. Meşhur Cibril hadisinde ise ihسان, Allah’ı görürcesine kulluk etmek diye açıklanmıştır.

* 59. “Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir aza indirdik.”²⁶⁶

58, ayette kendilerine söylenenleri dinlemeyip kötülük eden yahudilere Allah Teâlâ veba gibi bir takım kötü illet ve hastalıklar vermiştir.

* 60. “Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur! demiştik. Derhal (taştan) oniki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara:) Allah’ın rızından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik.”²⁶⁷

²⁶⁴ Seyyid Kutub, a.g.e. 1. s. 97. vd.

²⁶⁵ el-Bakara 2/58.

²⁶⁶ el-Bakara 2/59.

²⁶⁷ el-Bakara 2/60.

* 61. "Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbiniz dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzelerden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın âyetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir."²⁶⁸

كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ "Allah'ın rızıkından yeyin ve için" cümlesinde, rızıkın Allah'tan olduğunun bildirilmesi, nimet ve ihsanının büyüklüğünü göstermekte ve bu rızıkın, yorulmadan ve meşakkat çekmeden elde edilen bir rızık olduğuna işaret etmektedir.

وَلَا تَغْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مَفْسِدِينَ "Yeyüzünde fesat çıkarmayın" ifadesinde Arz kelimesinin açıkça zikredilmesi, fesadın çirkinliğini göstermek de mübalağa ifade eder. Kelimesi, hâl-i müekkidedir. Bu üslubun fesahat yönü öyledir:

Konuşan bazan, etrafında hiçbir şek ve şüpheye meydan vermeyecek bir şekilde emir vermeye ve yasaklamaya dikkat eder. İşte bu vurgu da, o dikkatten kaynaklanmaktadır. مَفْسِدِينَ Lafzı, fesadı yasaklamayı pekiştirir ve o yasağa karşı gafil davranma ve onu unutma gibi mahzurları da ortadan kaldırır.²⁶⁹

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (62) وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (63) ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ (64) وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ (65) فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلَقَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

* 62. "Şüphesiz iman edenler; yani yahudilerden, hıristiyanlardan ve sâbiilerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir."²⁷⁰

²⁶⁸ el-Bakara 2/61.

²⁶⁹ es-Sabuni, Safvetü 't-Tefasir, I, 110.

²⁷⁰ el-Bakara 2/62.

Yahudi kelimesi, buzağıya tapmaktan tevbe ettikleri vakit İsrailoğullarına takılmış bir addır. Bir rivayete göre de Hz. Ya'kub'un en büyük oğlu Yahuza'ya nisbet edilmiştir. Nasara, Hz. İsa'nın indiği Nasıra kasabasına nisbettir, diyenler vardır. Bir rivayete göre Hz. İsa'nın Al-i İmran 52, Saff 14. Ayetlerinde geçen "menensari ilallah" sözünden alınmıştır. Sabiiler hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir görüşü göre, Hz. İbrahim 'in dinini devam ettiren eski bir topluluk idi. Müfessirlerin bazıları da Sabiiliğin yahudilikle Hıristiyanlık arasında tevhidci bir din olduğunu belirtmişlerdi. Bazı yeni araştırmacılar ise, sabiilerin Babil'de yaşayan ve yarı Hıristiyan olan bir mezhep müntesibi olduklarını ve Hz. Yahya'nın tabilerine benzediklerini ifade etmişlerdir.

* 63. "Sizden sağlam bir söz almış, Tûr dağının altında, size verdiğimiz kuvvetle tutun, onda bulunanları daima hatırlayın, umulur ki, korunursunuz (demiştik de);"²⁷¹

* 64. "Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz."²⁷²

* 65. "İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz."²⁷³

* 66. "Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, müttakiler için de bir öğüt vesilesi kıldık."²⁷⁴

Allah Beni İsrail'den kötülükte şuurlu olarak ısrar eden o bedbahtları önce maymun kılığına sokmuş, sonra da onları helak etmiştir. Bunun, insanların aslının maymun olduğu iddiasıyla ilgisi yoktur.

كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ "Aşağılık maymunlar olunuz" cümlesindeki emir kipi, hakiki mânâsında değil, horlama ve hakaret etme mânâsında kullanılmıştır. Bazı müfessirler şöyle der: Bu emir, teshir ve tekvin emridir. Yani bu emir, onların gerçek insanlıktan gerçek maymunluğa nakledilmeleri için, Allah'ın kudretinin üzerlerinde tecellî etmesinden ibarettir.²⁷⁵

²⁷¹ el-Bakara 2/63.

²⁷² el-Bakara 2/64.

²⁷³ el-Bakara 2/65.

²⁷⁴ el-Bakara 2/66.

²⁷⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 114.

"Öncekilere ve sonrakilere" cümlesi, bu olaydan önce ve sonra gelen milletler ve mahlûkattan kinayedir. Veya bu olayın öncekilere ve sonrakilere bir ibret olduğunu ifade eder.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ آوَوْا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَانَهُمْ
لَا يَظُنُونَ

* 101. "Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunamı tasdik edici bir elçi gelince ehl-i kitaptan bir gurup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terk ettiler".²⁷⁶

رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ "Allah katından bir elçi" terkinde, ta'zim için "Rasul" kelimesi nekre olarak getirilmiştir. Rasulullah (s.a.v.)'m Allah katından geldiğinin bildirilmesi de tazimin büyüklüğünü ifade eder.

وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ İfadesi bir darb-ı mesel olup bir şeyden tamamen yüz çevirmek, ona hiç bakmamak için kullanılır. Araplar, bir kimsenin bir şeyden tamamen yüz çevirdiğini ifade etmek için "Onu arkaya attı" derler. Çünkü arkaya atılan şeye artık bakılmaz. Bu ifade, Yahudilerin Tevrat'tan tamamen yüz çevirmelerinden kinayedir.²⁷⁷

أَحِلُّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٍ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَقَا عَنْكُمْ فَالْتَنَ بِأَشْرُوهُنَّ وَأَبْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى الْبَيْتِ وَلَا تَبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرِبُوهَا كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

* 187. "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kıldı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte

²⁷⁶ el-Bakara 2/101.

²⁷⁷ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 181.

böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.”²⁷⁸

İslam’ın ilk zamanlarında farz olan ramazan orucunu tutarken sahur yemeği yoktu. Oruç tutan kimse, akşam orucunu açınca yatsı namazını kılıp uyuyuncaya kadar yer içerdi. Bundan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak haramdı. Bazı müslümanlar dayanamayıp kadınlara yaklaştı. Bazıları iftardan sonra yorgunlukları sebebiyle hemen uydukları için, ertesi gün açlık ve susuzluktan baygınlık geçirdiler. Cenab-ı Allah müminlere acıdı ve bir kolaylık olmak üzere bu ayeti indirdi. “Beyaz iplik ve siyah iplik” ifadelerinden maksadı, مِنَ الْفَجْرِ “tanyerinin ağarmasından” ilavesi açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre orucun başlaması gereken zaman (imsak), güneşin doğmasına değil, fecrin doğmasına, yani tanyerinin ağarmaya başlamasına bağlıdır. İplik tabiri de, tanyeri, ağarmasının başlangıcını ifade etmektedir. Aydınlık yayılıp yükselince, artık ona “beyaz iplik” denemez. Aydınlığın başladığı an sahurun bittiği ve imsakin başladığı, aynı zamanda sabah namazı vaktinin de girdiği andır.

الرَّفَثُ cinsî temastan kinayedir. "Ulaşmak" mânâsı taşıdığı için الی harf-i çeri ile geçişli kılınmıştır. Güzel kinayelerdendir. "Eşini sarıp örtünce." -"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilererseniz öyle varın" ve "Şimdi onlara yaklaşın" meallerindeki âyetlerde de bu güzel kinayeler vardır. İbn Abbas (r.a): “Yüce Allah kerimdir, halimdir, kinaye yapan” buyurmuştur.²⁷⁹

وَاتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِفُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِأَذَىٰ مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامًا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْكُمْ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

* 196. “Hacı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidiye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi

²⁷⁸ el-Bakara 2/187.

²⁷⁹ es-Sabuni, Safvetü 't-Tefasir, I, 226.

Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.”²⁸⁰

وَلَا تُحْلِفُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

“Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.”

Cümlesi, kurbanı ihsar yerinde kesmekten kinayedir.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِأَهْلٍ مِنْ رَأْسِهِ Burada hazif yoluyla icaz vardır. Yani, kim hasta olduğu için tıraş olursa veya başında kendisine eziyet verecek bir şey bulunduğu için tıraş olursa ona fidye gerekir, demektir.²⁸¹

وَيَسْتَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ آدَىٰ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

* 222. “Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.”²⁸²

وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ “Onlara yaklaşmayın.” Bu, “cima’dan” kinaye olup “onlarla cima’ etmeyin” demektir²⁸³

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبِّصْنَ أَنْفُسَهُنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيهَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

* 234. “Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”²⁸⁴

İddetin hikmeti, rahimin temiz olduğunun tesbitidir. Bunda vasıta, hayızdır. Dört ay içinde üç veya dört hayız vaki olur ki bu, kadının hamile olmadığını gösterir. Ölüm sebebiyle ayrılmada ayrıca matem durumu da vardır. Mühim olan, bu dört aylık müddet dolmadan kadının başkasıyla evlenmemesidir. Bu müddet içinde evlenme ile ilgili açık

²⁸⁰ el-Bakara 2/196.

²⁸¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 262.

²⁸² el-Bakara 2/222.

²⁸³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 262.

²⁸⁴ el-Bakara 2/234.

konuşmalar yapılmaması da tavsiye edilmiştir. Gerek boşanma, gerekse ölüm sebebiyle ayrılmadan sonra tekrar evlenme için iddet bekleme zorunluluğu hem kadın hem de onun yakınları için bir teselli ve alıştırma devresi olması sebebiyle psikolojik bakımdan faydalı bir uygulamadır. Bilhassa kadının yakınlarından meydana gelecek hoşnutsuzluklar belli ölçüde azaltılmış olur.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

* 236. "Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara mü't'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir mü't'a vermek iyiler için bir borçtur."²⁸⁵

يَتَرَبَّصْنَ بِنَافْسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ İddet dolmadan nikâh yapmayı yasaklamada mübalağa etmek için "nikâh akdine azmetmeyiniz yani kalkışmayınız" denilmiştir. Bir şeyi yapmaya azmetmek yasaklanınca o şeyi yapmanın yasaklanması daha evlâdır.

Yüce Allah "onlara dokunmadığınız müddetçe", buyurarak kullan birbirleriyle konuşurken güzel kelimeleri seçsinler diye onlara edep Öğretmek maksadıyla mess (dokunma) kelimesini kinaye olarak cinsel ilişki yerinde kullandı.²⁸⁶

²⁸⁵ el-Bakara 2/236.

²⁸⁶ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 280.

2.BÖLÜM

“ SAFVETÜ-T-TEFASİR” DE MEANİ İLMİ

A-Haber ve İnşa

“ Safvetü't tefasir” de haber ve inşa kipleri, hem Fatiha suresinde hem de Bakara surelerindeki birçok ayette kullanılmıştır. Şimdi bunları sırayla görelim.

Fatiha suresi

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

* 1. “Hamd (övme ve övülme) , âlemlerin Rabbi olan, Allah’ a mahsustur.”²⁸⁷

“Hamd (övmeye ve övülme), âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur”

cümlesi, lafzan haber, manen İnşa cümlesidir. Yani : “Elhamdülillah deyiniz” demektir. Hamd’in Allah’a mahsus olduğunu ifade eder. Bu, Arapların “Cömertlik, Araplara mahsustur” sözüne benzer.²⁸⁸

Bakara suresi

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ

* 83. “Vaktiyle biz israiloğullarından: yalnızca Allah’ a kulluk edeceksiniz, ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve - insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin- diye de emretmiştik. Sonun da çok azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.”²⁸⁹

لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ “Allah’tan başkasına ibadet etmiyeceksiniz” İfadesi, nehiy manasında bir haber cümlesidir. Bu tür bir ifade, açık nehiyden daha belîğdir. Nitekim Ebüssuud şöyle der: “böyle bir ifade de, yasaklanan şeyin hemen sona erdirilmesi gerektiğine işaret vardır. Sanki muhatap, yasaklanan şeyi hemen terk etmiştir. İşte bu manayı vurgulamak için, haber sığası getirilmiş fakat nehy murat edilmiştir.”²⁹⁰

²⁸⁷ el-Fatiha 1/1.

²⁸⁸ es-Sabunu, Safvetü't-Tefasir, I, 31.

²⁸⁹ el-Bakara 2/83.

²⁹⁰ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 161.

لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ
وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَالْمُؤْتُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ
هُمُ الْمُتَّقُونَ

* 177. "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır!"²⁹¹

Aslında bu الْبِرُّ kelimesi, gibi merfu yani şekilde okunması gereklidir. Ancak burada ihtisas üzere nasb okunmuştur. takdirindedir.. Özellikle savaşta sabredenleri zikrederim, manasınadır. Bu üslup edebiyatçılar arasında bilinir. Övmek veya yermek için bir takım sıfatlar zikredilir de i'râb bakımından farklılık gösterirlerse buna tefenmm (sanat çeşittemçisi) denir. B«na k,at' (kesme) denir. Çünkü alışlagelmiş şeyi değiştirmek o şeyin fazla önemli olduğunu ve onu dinlemeye teşvik edildiğini gösterir.²⁹²

أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا Bu cümlede haber fiil-i mâzî olarak gelmiştir. Bu, tahkik ifade etmek ve sadakatin onlardan vaki ve mevcut olduğunu ifade etmek içindir. İkinci haber ise هُمُ الْمُتَّقُونَ şeklinde isim cümlesi olarak gelmiştir. Bu da takva sıfatının mü'minlerde sabit olduğunu zaman zaman meydana gelen bir olay değil mü'minlerin karakter ve seciyeleri olduğunu göstermek ayrıca fasılaya riayet etmek içindir. Burada muttakilerin zikri teşvik ve tahrik içindir.²⁹³

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَغْتُمُهُ اللَّهُ
وَيُزَوِّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَالتَّقْوَىٰ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

* 197. "Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihramını giyerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga

²⁹¹ el-Bakara 2/177.

²⁹² es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 218.

²⁹³ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 218.

etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. (Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvâdır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten),sakinin.”²⁹⁴

Eskiden Araplar, hac mevsiminde bir takım panayırlar kurarlardı, orada çeşitli sahalarda alışveriş yaparlardı. Bunlar o zaman cahiliye devri adetlerine göre cereyan ederdi. Müslümanlar bunları günah saydılar. Allah Teâlâ aşağıdaki ayetlerde bu hususa açıklık getirdi.

فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ Bu kelimelerin sığası olumsuzluk bildirmekle birlikte, hakikatte bunlar yasaklayıcı emirlerdir. Yani, "Kimse hanımına yaklaşmasın ve fâsıklık etmesin" demektir. Bu tür bir ifade, sarih bir yasaklamadan daha vurguludur. Çünkü bu ibare, böyle bir işin kesinlikle olmaması gerektiğini ifade eder. Zira hoş görülmeyen ve bizatihi çirkin olan şeyin, hacc aylarında yapılması daha çirkindir. Bir şeyi haber sıygasıyla getirip de nehyini murat etmek, daha mübalağalı ve daha açıktır.²⁹⁵

لِلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثَرْبُصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ قَاوُ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (226) وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (227) وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَعْلَمْنَ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِمْ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (228) الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِنْ أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (229) فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

* 226. “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.”²⁹⁶

* 227. “Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.”²⁹⁷

²⁹⁴ el-Bakara 2/197.

²⁹⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 235.

²⁹⁶ el-Bakara 2/226.

²⁹⁷ el-Bakara 2/227.

“İla” yemin manasınadır. Kişinin eşine yaklaşmamak için yaptığı yemin karşılığında kullanılmıştır. Cahiliye devri Arapları, kadınlar üzerinde bir baskı olmak üzere, onlara darıldıkları vakit kadınlardan uzak dururlar, hiç yanlarına varmazlar, cinsi temas yapmazlar ve onlara yaklaşmamak hususunda yemin ederlerdi. İşte İslam bu şekilde

yapılan haksız davranışları önlemiş, doğru yolu göstermiştir. Belli müddet içinde yeminini bozan kefarete verir. Müddet tamamlanırsa evlilik sona erer.

* 228. *“Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe, sahiptirler. Allah, azîzdir, hakîmdir.”*²⁹⁸

Bu üstünlük aile reisliğinden ibarettir.

* 229. *“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”*²⁹⁹

* 230. *“Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.”*³⁰⁰

²⁹⁸ el-Bakara 2/228.

²⁹⁹ el-Bakara 2/229.

³⁰⁰ el-Bakara 2/230.

Cahiliye devrinde erkekler eşlerini defalarca boşar, sonra geri alırlardı. İslam dini, kadına, hâkime ve hakemlere başvurarak kocasını boşamak hakkını elde etme imkânı tanıdığı gibi, erkeğin boşanma hakkını da üç talak ile sınırlamıştır. Bundan sonra erkeğin aynı kadınla tekrar evlenebilmesi hem kadının iradesine hem de ciddi olarak başka bir erkekle evlenip boşanmış olmasına bağlıdır.

فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Bu haber cümlesi, tehdit mânâsı ifade etmektedir.

وَالْمُطَلَّقاتُ يَتَرَبَّصْنَ "Boşanan kadınlar beklerler": Bu, emir mânâsı ifade eden bir haber cümlesidir. Ashî; "boşanan hanımlar beklesin" takdirindedir. Zemaşerî şöyle der: "Haber sıygasıyla emretmek, emri vurgular ve emredilen şeyin hemen yapılması gerektiğini anlatır. Bu cümlede, boşanan kadınlar, sanki hemen bekleme emrine uymuşlarda Yüce Allah onların bu durumunu haber veriyormuş gibi bir mânâ vardır. Cümlenin isim cümlesi olması da mânâyı daha fazla kuvvetlendirmektedir.

إِنْ كُنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ "Allah'a inanıyorlarsa" sözünden maksat, konunun sadece Allah'a imanla mukayyed olduğunu ifade etmek değildir. Nefislerine korku, heyecan ve dehşet salmak içindir³⁰¹.

B-Kasr

"Safvetü't-Tefasir" de açıklandığı üzere Bakara suresinde Kasr, iki yerde kullanılmaktadır. Şimdi bu ayetlerin meal ve tefsirlerine bakalım.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

* 11. "Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, biz ancak ıslah edicileriz derler."³⁰²

إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ "Biz ancak ıslah edicileriz" cümlesinde de, Kasr sanatı vardır. Bu, mevsufun sıfata hasrı cinsinden bir "Kasr"dır. Yani "biz sadece ıslah edicileriz, başka bir şey değiliz." demektir.³⁰³

وَكُنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَكَانَ النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

³⁰¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 215.

³⁰² el-Bakara 2/11.

³⁰³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 63.

* 120. ” Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah'tan başka sana ne bir dost nede bir yardımcı vardır.”³⁰⁴

“İşte hidayet odur” ifadesinde, kelimenin zamir-i fasih ile mübtedadan ayrılması ve takısı ile marife olarak getirilmesi, hidayetini sadece Allah'ın dinine mahsus olduğunu ifade eder. Bu ifade, sıfatın mevsufa kasr kabilindedir. İslamın tümü hidayettir. Bunun dışındakiler ise, heva, heves ve körlükten ibarettir.³⁰⁵

C-Fasl ve Vasl

“ Safvetü't-Tefasir “de belirtildiğine göre Bakara suresinde Fasl sanatı, iki yerde kullanılmıştır.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ

12. ”Dikkat edin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lakin anlmazlar.”³⁰⁶
“Dikkat edin ki, şüphesiz onlar, fesatçıların ta kendileridir” cümlesinde, manayı kuvvetlendiren birçok tekit türü vardır. Cümle, dört kuvvetlendirme edatı ile vurgulanarak söylenmiştir. Uyarı manası ifade eden te'kit için kullanılan zamir-i Fasl olarak ve cümlenin haberi durumunda olan lafzının marife olmasıdır.³⁰⁷
Bu edatlar şunlardır: هُمْ هُمْ هُمْ هُمْ Ela, inne, hünne ve hüm.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ

* 19. “Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşekler bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafiklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıklarlar. Hâlbuki Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”³⁰⁸

³⁰⁴ el-Bakara 2/12.

³⁰⁵ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 63.

³⁰⁶ el-Bakara 2/12.

³⁰⁷ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 43.

³⁰⁸ Bakara 2/19.

Ayet sonlarındaki uygunluğu sağlamak için fasıla harfleri aynı gelmiştir. Bu, kulağa hoş gelir ve ruhta güzel bir tesir bırakır. Bu uygunluk da edebi güzelliklerdendir.³⁰⁹

D-İcaz

“Safvetü't-Tefasir” de belirtildiğine göre Bakara suresinde birçok yerde İcaz sanatına başvurulmuştur. Şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَكُنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أَعَدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

* 24. ”Bunu yapamazsanız –ki elbette yapamayacaksınız –o halde yakıtı insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.”³¹⁰

“Ateşten sakının” cümlesinde, Kinaye yoluyla güzel bir İcaz vardır. Yani: “Kur’an’ın bir benzerini getirmekten aciz kaldıysanız, onun hak olduğunu tasdik ederek cehennem ateşinden sakınınız” demektir.³¹¹

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

* 34. “Hani biz meleklere (ve cinlere), Âdem’e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.”³¹²

“Secde ettiler” cümlesinde ki (fa) edatı, onların gecikmeden, süratle Allah’ın ermine uyduklarını ifade eder. Bu ayette, Hazif yoluyla İcaz vardır. (fa) Edatı sanki cümleye “Hemen Allah’a secde ettiler” anlamını kazandırmıştır. Yani bu anlam takdirinde mevcuttur. “ابىٰ وَاسْتَكْبَرَ” “Kabul etmedi” cümlesinde de durum aynıdır. Tümleci düşürülmüş olup oda takdiridir.³¹³

³⁰⁹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 57.

³¹⁰ el-Bakara 2/24.

³¹¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 62.

³¹² el-Bakara 2/34.

³¹³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 63.

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

* 158. "Şüphesiz ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve (yapılanı) hakkıyla bilir."³¹⁴

Safa ile Merve, Kâbe'nin doğu tarafında iki tepenin adıdır. Hacer validemiz Hz. İsmail için su ararken bu iki tepe arasında yedi defa koşmuştur. Bugün hac ve umre için Beytullah'ı ziyaret ve tavaf edenler, aynı zamanda Safa ile Merve arasında sa'yederler. Ayette, iki tepe arasında sa'yetmekte (gelip gitmekte) günah yoktur, denilmiştir. Çünkü cahileye devrinde her iki tepede de birer put vardı. Her ne kadar İslam bu putları kaldırmışsa da bazı kimselerin içinde bir şüphe kaldı. İşte yukarıdaki ayetle bu şüphe tamamen giderilmiş oldu.

مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ "Allah'ın alâmetlerinden" Burada hazif yoluyla icaz vardır, "Allah'ın dininin alâmetlerinden" demektir.³¹⁵

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ "فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ" وَأَتُوا اللَّهَ *وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

194. "Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir."³¹⁶

Resulullah (s.a) hicretin altıncı yılında umre yapmak maksadıyla Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Mekke yakınlarındaki Hudeybiye'ye gelince müşrikler Mekke'ye girmelerini önlediler. Orada çetin münakaşalar oldu. Sonunda İslam tarihinin en mühim hadiselerinden biri olan Hudeybiye antlaşması yapıldı. Bu antlaşmada yer alan maddelerden birine göre, müslümanlar o sene Harem-i Şerif'i ziyaret etmeden geri

³¹⁴ el-Bakara 2/158.

³¹⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 199.

³¹⁶ el-Bakara 2/194.

dönecekler, gelecek sene aynı haram ayı içinde Mescid'i ziyaret edip umre yapacaklardı. Müşrikler bunu başarı saydılar. Allah, müslümanları ertesi sene aynı anda Mescid-i Haram'a getirdi. Böylece haram ay, haram aya karşılık oldu.

İslam hukukuna göre saldırıya ancak misli ile mukabele edilir, aşırı gitmek suçtur. Bütün harplerde önce insanlar dine çağrılır. Müslüman olmayı yahut cizye vermeyi kabul etmeyenlerle savaşılır.

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ Bu cümlede, hazif yoluyla îcaz vardır. Takdiî şöyledir: Haram ayın hürmetini ihlal etmek, karşılık olarak aynı ayın hürmetini ihlal etmeyi gerektirir Bu sanata "hazif yoluyla icaz" ismi verilir.³¹⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوا وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيَمْلِكِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَمِلَ هُوَ فَلْيَمْلِكْ وَلِيَهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمَعُوا أَنْ تُكْتَبَ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلٍ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمٌ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلَّحُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

* 282. "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmamasın. Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemelik etmesin. Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şهادet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle)

³¹⁷ es-Sabuni, Safvetü 't-Tefasir, I, 233.

*alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirsiniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.”*³¹⁸

Kur'an-ı Kerim, bu en uzun ayeti ile noterlik müessesesinin esaslarını koymuş, müslümanlarda bu tavsiyeyi genellikle uygulamışlardır. İslam'ın titizlikle üzerinde durduğu prensiplerden biri de hakkın korunmasıdır. Alacak ve borcun korunması, ifası gereken haklardanır. Hakkın icra ve ifası, onun bilinmesine, gerektiğinde isbat edilebilmesine bağlıdır. Gerek yazma ve yazdırma ve gerekse şahit tutma, isbat için hala kullanılan en geçerli vasıtalandır.

İslam kadını, tabiat ve fitratına uygun bir eğitim gördüğü, hayâsı ve duyguları güçlü olduğu için şahitlik gibi resmi ve ammeye açık konularda, hemcinsiyle takviye edilmesi uygun görülmüştür. “İşin yoksa şahit, paran çoksa kefil ol” şeklindeki meşhur söz, İslam'ın getirdiği kardeşlik ve dayanışma ruhunun söndüğü, ahlakın zayıfladığı devirlere aittir. Kur'an, müminleri, işleri olsa da şahitlik etmeye çağırmış, böylece hakların korunması görevine katılmalarını istemiştir. “Hak” yücedir, hiçbir şey onun üzerine çıkarılamaz.

Bu âyetlerde hazif yoluyla birçok icaz vardır. Bahr-ı Muhît sahibi Ebu Hayyan, bu icazın misallerini saymıştır.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعْظِمُوا اللَّهَ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Cümlelerinde, ruhlara korku ve heybet salmak için, Allah lafzı üç defa tekrar edilmiştir.

وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ Cümlesinde, sakındırmada mübalağa ifade etmek için Allah'ın ismi ile sıfatı bir arada gelmiştir³¹⁹

E-İtnab

Sabuni “Safvetü't-Tefasir” de Bakara suresinin şu ayetlerinde İtnab sanatının kullanıldığını belirtmektedir.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

* 33. “(Bunun üzerine:) Ey Âdem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat, dedi. Adem onların isimlerini onlara anlattınca: Ben size, muhakkak semâvat ve arzda

³¹⁸ el-Bakara 2/282.

³¹⁹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 83.

görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim? Dedi.”³²⁰

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

* 34. Hani biz meleklerle (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.”³²¹

إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ “Ben göklerde ki ğaybı bilirim” cümlesi, tekrar zikredilmiştir. Bu da verilen habere önem vermek ve Allah’ın ilminin bütün eşyayı kuşattığına dikkat çekmek içindir. Buna edebi sanatlardan “İtnab sanatı” denir.³²²

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

* 151. “Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitab’ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resul gönderdik.”³²³

وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ “Size kitab’ı ve hikmeti öğretir” cümlesinden sonra “size bilmediklerinizi öğretir” cümlesinin gelmesi, hususiden sonra umuminin zikri kabilinden olup, kapsam ifade eder; buna Belağat’te İtnab sanatı denilir.³²⁴

وَيَسْتَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ آدَىٰ فَاغْتزِلُوا السُّنَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

* 222. “Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.

³²⁰ el-Bakara 2/33.

³²¹ el-Bakara 2/33.

³²² es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 88.

³²³ el-Bakara 2/151.

³²⁴ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 195.

hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir büyüktür.”³²⁹

İçinde “kursi” kelimesi geçtiği için bu ayete “Ayetü'l-kürsi” denilmiştir. Burada kürsi bildiğimiz taht manasında olmayıp Allah'ın şanına layık, mahiyetini ancak kendisinin bildiği bir varlıktır. O'nun yüce sıfatlarını ve eşsiz kudretini anlatan bu ayetin azameti, onu okumanın büyük sevabı ve tesirleri hakkında hadisler vardır. Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Kur'an'da en büyük ayet, Ayetü'l-kürsi'dir. Onu okuyana Allah bir melek gönderir, onun hasenatını yazar. İçinde okunduğu evi, şeytan otuz gün terkeder. O eve kırk gün sihir ve sihirbaz giremez. Ya Ali! Bunu evladına, ailene ve komşularına öğret.” Başka bir hadiste de: “Günlerin önemlisi cuma, sözlerin üstünü Kur'an, Kur'an'ın en önemli suresi el-Bakara, Bakara'nın en büyük ayeti de Ayetü'l-kürsi'dir” denilmiştir. Hayy, lügatte diri, canlı manasına gelir. Allah'ın sıfatlarından olup, devamlı var olan, kesintiye uğramayan, varlığı ezeli ve ebedi olan demektir. Kayyum ise, bütün mahlûkatın idaresini bizzat yürüten, hepsini hesaba çeken demektir.

Âyete'l-kürsi'de birçok edebî sanat vardır. Bunlar: Hüsnü'l-iftitâh (güzel başlangıç): Çünkü bu âyet Allah Teâlâ'nın en yüce ismiyle الله ile başladı. Allah'ın adı isim ve zamir olarak onsekiz yerde geçer. Sıfatların tekrarı ile meydana gelen itnâb.³³⁰

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِنَفْسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

* 272. “(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır, olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.”³³¹

وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ “Size eksik ödenmez.” Bu cümlede itnab sanatı vardır. Çünkü bu cümle “eksiksiz tam olarak size ulaşır.” Manasına gelen يُوَفَّ إِلَيْكُمْ cümlesinden sonra gelmiştir.

³²⁹ el-Bakara 2/255.

³³⁰ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 287.

³³¹ el-Bakara 2/272.

3.BÖLÜM

“ SAFVETÜ-T-TEFASİR “ DE BEDİ’ İLMİ

A-Cinas

“Safvetüt-Tefasir” de belirtildiği üzere Bakara suresinde birçok ayeti kerimede Cinas sanatı kullanılmıştır. Şimdi bunların meal ve tefsirlerini sırayla görelim.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

* 151. “Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitab’ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resul gönderdik.”³³²

“Gönderdik” ve “رَسُولًا” “elçi” kelimeleri arasında iştikak Cinası vardır. Bu da edebi güzelliklerdendir.³³³

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ
الْمَلَائِكَةُ

* 159. “İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayet yolunu-kitapta onu insanlara apacık göstermemizden sonra-gizleyenler yok mu, işte onlara, hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder.”³³⁴

“Lanetçiler de lanet eder” cümlesinde İştikak Cinası vardır. Bu da edebi güzelliklerdendir.³³⁵

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

*190. “Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.”³³⁶

الشُّهُرُ الْحَرَامُ بِالشُّهُرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَأَقِمْوَا لِلَّهِ
وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

³³² el-Bakara 2/151.

³³³ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 195.

³³⁴ el-Bakara 2/159.

³³⁵ es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 199.

³³⁶ el-Bakara 2/190.

* 194. "Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakilerle beraberdir."³³⁷

Resulullah (s.a) hicretin altıncı yılında umre yapmak maksadıyla Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Mekke yakınlarındaki Hudeybiye'ye gelince müşrikler Mekke'ye girmelerini önlediler. Orada çetin münakaşalar oldu. Sonunda İslam tarihinin en mühim hadiselerinden biri olan Hudeybiye antlaşması yapıldı. Bu antlaşmada yer alan maddelerden birine göre, müslümanlar o sene Harem-i Şerif'i ziyaret etmeden geri dönecekler, gelecek sene aynı haram ayı içinde Mescid'i ziyaret edip umre yapacaklardı. Müşrikler bunu başarı saydılar. Allah, müslümanları ertesi sene aynı anda Mescid-i Haram'a getirdi. Böylece haram ay, haram aya karşılık oldu.

İslam hukukuna göre saldırıya ancak misli ile mukabele edilir, aşırı gitmek suçtur. Bütün harplerde önce insanlar dine çağrılır. Müslüman olmayı yahut cizye vermeyi kabul etmeyenlerle savaşılır.

فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ Cümlesinde Müşâkele yani cinas sanatı vardır. Müşâkele, lafızların aynı, mânâlarının farklı olmasıdır. Bu cümlede had aşmanın karşılığı da haddi aşmak, diye isimlendirilmiştir. Nitekim Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür, ayetinde de aynı sanat vardır. Zeccâc der ki: Araplar, kendilerine zulmeden bir kimseye aynıyle karşılık verdikleri zaman, * derler.³³⁸

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِيَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَاتَّقُوا اللَّهَ نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

* 230. "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar."³³⁹

³³⁷ el-Bakara 2/194.

³³⁸ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 233.

³³⁹ el-Bakara 2/230.

Cahiliye devrinde erkekler eşlerini defalarca boşar, sonra geri alırlardı. İslam dini, kadına, hakime ve hakemlere başvurarak kocasını boşamak hakkını elde etme imkanı tanıdığı gibi, erkeğin boşanma hakkını da üç talak ile sınırlamıştır. Bundan sonra erkeğin aynı kadınla tekrar evlenebilmesi hem kadının iradesine hem de ciddi olarak başka bir erkekle evlenip boşanmış olmasına bağlıdır.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا تَغَضُّوهُنَّ أَمْ كُنَّ رِجَالًا لَّيْسَ لَهُنَّ صُلْحٌ لِّمَا فَعَلْتُمْ وَتَعْلَمُونَ
وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا تَغَضُّوهُنَّ أَمْ كُنَّ رِجَالًا لَّيْسَ لَهُنَّ صُلْحٌ لِّمَا فَعَلْتُمْ وَتَعْلَمُونَ
بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْفِرْ بِمَا كَفَرُوا وَتَعْلَمُونَ
بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْفِرْ بِمَا كَفَرُوا وَتَعْلَمُونَ

* 232. “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaşmaları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”³⁴⁰

Bu ayetin iniş sebebi, rivayete göre, Ma'kıl b. Yesar'dır. Bu zat, kız kardeşini boşayan kocası onu tekrar almak isteyince buna karşı çıkmış ve mani olmak istemişti. O esnada bu ayet inmiş, Resulullah (s.a), Ma'kıl'ı çağırmış ve bu ayeti okumuştur. Ma'kıl, “Rabbimin emri benim arzuma uymadı. O'nun emrine rıza gösteriyorum” demiş ve kız kardeşini eski kocasıyla evlendirmiştir. Cabir b. Abdullah hakkında da buna benzer bir olay nakledilir. Ancak her ne kadar nüzul sebebi bunlar ise de ayetin hükmü umumdur.

AN BU CÜMLEDEKİ KELİMELERİ ARASINDA GÜZEL SANATLARDAN İŞTİKAK CİNASI DENİLEN SANAT VARDIR. KOCALARIYLA EVLENMELERİNE... BURADA KOCALARINDAN MAKSAT KENDİLERİNİ BOŞAMIŞ OLAN KOCALARDIR. BU İFADE "İTİBARÎ MEKÂN" YANI GEÇMİŞTEKİ DURUMLARI ALAKASIYLA MECÂZ-ı MÜRSEL OLUR,³⁴¹

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِنَفْسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

272. “(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır, olarak

³⁴⁰ el-Bakara 2/232.

³⁴¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 269.

verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.”³⁴²

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Bu cümledeki kelimeleri arasında güzel sanatlardan iştikak cinası denilen sanat vardır

وَمَا تَنْفَعُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتَى إِلَيْكُمْ وَمَا تَنْفَعُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ Cümlesi ile cümlesi arasında iştikak cinası vardır. “Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız” cümlesi ile “Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir” cümlesi arasında da aynı sanat vardır.

Bu âyetteki ve kelimeleri arasında tıbâk-ı lafzı vardır. Ve kelimeleri ile ve kelimeleri arasında da aynı sanat vardır. Bu da güzel sanatlardandır.³⁴³

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (275) يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ (276) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (277) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (278) فَإِنْ لَمْ تَقْعُوا فَاذْنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ (279) وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (280) وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

* 275. “Faiz yiyenler (kafirlerden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.”³⁴⁴

* 276. “Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günaha ısrar eden hiç kimseyi sevmez.”³⁴⁵

³⁴² el-Bakara 2/272.

³⁴³ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 314.

³⁴⁴ el-Bakara 2/275.

³⁴⁵ el-Bakara 2/276.

Faiz yasağı İslam'ın kesin hükümleri arasındadır ve her çeşidi ile faiz haramdır. Ferdi ve içtimai zaruret halleri müstesna olmakla beraber bunlar devamlı değildir. İslam'ın iktisadi, içtimai, ahlaki... nimazı bir bütün halinde işletildiği zaman faize zaruret hâsıl olmaz. İslam ekonomisi sermaye birikimini teşvik için faizi değil, ortaklık usulünü ileri sürmüştür. Bu usulde sermaye faizsiz olacağı için maliyet enflasyon problemi ortadan kalkacak, mülkiyete iştirak tabana doğru yaygınlaşacak, ekonomik ve sosyal farklılaşma asgari seviyeye inecek; sermayeye, yatırımlara ve ticarete kötü gözle bakılmayacaktır. Para bir değişim vasıtasıdır. Onu, alınıp satılan mal haline getirmek ve rizikoya girmeden gelir sağlamak tatlı fakat zehirli yiyeceklerle beslenmeye benzer, tesirini gösterince çok defa iş işten geçmiş olur.

* 277. "İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler."³⁴⁶

* 278. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınız .terkedin."³⁴⁷

* 279. "Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz."³⁴⁸

* 280. "Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır."³⁴⁹

* 281. "Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının."³⁵⁰

كُلُّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ Bunlar mübalağa sığalarıdır. Küfrü büyük olan ve çok günah işleyen demektir.

فَانذَرُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ ifâdesinde harp kelimesi, korku vermek için nekre getirilmiştir. Yani, Allah katında olan ve tarifi imkânsız büyük bir harp demektir. Ebussuûd böyle tefsir etmiştir.

³⁴⁶ el-Bakara 2/277.

³⁴⁷ el-Bakara 2/278.

³⁴⁸ el-Bakara 2/279.

³⁴⁹ el-Bakara 2/280.

³⁵⁰ el-Bakara 2/281.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا بِنَحْسٍ مِنْهُ شَيْءٌ فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمَعُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلٍ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلَّحُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمَ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

* 282. "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmamasın. Şayet borçlu sefih veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemelik etmesin. Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirsiniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir."³⁵³

Kur'an-ı Kerim, bu en uzun ayeti ile noterlik müessesesinin esaslarını koymuş, müslümanlarda bu tavsiyeyi genellikle uygulamışlardır. İslam'ın titizlikle üzerinde

³⁵¹ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 346.

³⁵² Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 281.

³⁵³ eL-Bakara 2/282.

durduğu prensiplerden biri de hakkın korunmasıdır. Alacak ve borcun korunması, ifası gereken haklardandır. Hakkın icra ve ifası, onun bilinmesine, gerektiğinde isbat edilebilmesine bağlıdır. Gerek yazma ve yazdırma ve gerekse şahit tutma, isbat için hala kullanılan en geçerli vasıtalarındandır.

İslam kadını, tabiat ve fitratına uygun bir eğitim gördüğü, hayâsı ve duyguları güçlü olduğu için şahitlik gibi resmi ve ammeye açık konularda, hemcinsiyle takviye edilmesi uygun görülmüştür. “İşin yoksa şahit, paran çoksa kefil ol” şeklindeki meşhur söz, İslam’ın getirdiği kardeşlik ve dayanışma ruhunun söndüğü, ahlakın zayıfladığı devirlere aittir. Kur’an, müminleri, işleri olsa da şahitlik etmeye çağırmış, böylece hakların korunması görevine katılmalarını istemiştir. “Hak” yücedir, hiçbir şey onun üzerine çıkarılamaz.

إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدِينٍ وَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ Bu ayetin terkiplerinde "mugayir cinas" sanatı vardır.

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفَرَّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

* 285. “Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.”³⁵⁴

أَمَّنَ ile الْمُؤْمِنُونَ arasında iştikak cinası vardır.³⁵⁵

B-Seci'

Sabuni'nin “ Safvetü't-Tefasir” de açıkladığına göre Seci' sanatı hem Fatiha süresinin 6. Ayeti kerimesinde, hem de Bakara suresinin 165'inci ayetlerinde kullanıldığını vurgulamaktadır.

Fatiha suresi

* 6. “بِذَلِكَ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ” * 6. “Bize doğru yolu göster.”³⁵⁶

³⁵⁴ el-Bakara 2/285.

³⁵⁵ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 336.

³⁵⁶ el-Fatiha 1/6.

Devamını murat ederek, var olan birşeyi, yokmuş gibi istemek **إِهْدِنَا الصِّرَاطَ** ifadesi, “Bizi doğru yolda sabit kıl” demektir. Bu ayette, Seci’-i Mütevazı sanatı vardır.³⁵⁷

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِتْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

* 165. “İnsanlardan bazıları Allah’tan başkasını Allah’a denk Tanrılar edinir de, onları Allah’ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman (analayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah’a ait olduğunu ve Allah’ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselelerdi.”³⁵⁸

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ النَّاسِبَاتُ

* 166. “İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.”³⁵⁹

Dünyada hiç düşünmeden bazı kimseleri kendilerine önden edinen, böylece batıl yola giden kimseler ahirette o önderlerin kendilerinden uzaklaştıklarını görürler. Ancak her iki taraf da içine girecekleri azabı görecekler ve ondan kurtuluş olmadığını anlayacaklardır. Dünyadakinin tersine, bu sefer uyanlar konuşurlar, ama artık faydası yoktur.

“Zülmedenler görse” cümlesinde, takdiri zamir yerine zahir isim gelmiştir. Bu, dinleyicinin zihninde olayı canlandırmak, tasvir etmek ve şiddetli azabın sebebi olan korkunç zülmü tescil içindir.

“Azabı gördüler” ve “sebebler kesildi” ifadelerinin sonunda Seci’ vardır. Buna Arap edebiyatında “Tersil” de denilir.³⁶⁰

³⁵⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 36.

³⁵⁸ el-Bakara 2/165.

³⁵⁹ el-Bakara 2/166.

³⁶⁰ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 205.

C-Tibak

Sabuni'nin " Safvetü't-Tefasir" de, belirttiğine göre Bakara suresinde birçok yerde tibak sanatı kullanılmıştır. Şimdi bunları görelim.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ (30) وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (31) قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (32) قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

*30-33. "Hatırla ki Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım", dedi. Onlar: "Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?" dediler. Allah da onlara: "Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim", dedi."³⁶¹

Halife, vekil ve temsilci demektir. Allah, yeryüzünde iradesini temsil etmek üzere insanı yaratmış, orada ilahi hükümlerini gerçekleştirme görevini de ona vermiştir.

* 31-33. "Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: "Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin", dedi." Melekler: "Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz âlim ve hakîm olan ancak sensin", dediler. "(Bunun üzerine,) "Ey Âdem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat", dedi. Âdem onların isimlerini onlara anlatınca: "Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim?" dedi."³⁶²

Bu ayeti kerimelerin sonlarındaki kelimelerinde, Bedi' ilmindeki tibak sanatı vardır.³⁶³

"Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da Allah bilmektedir."³⁶⁴

³⁶¹ el-Bakara suresi 2/30.

³⁶² el-Bakara 2/31-33.

³⁶³ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 84.

³⁶⁴ el-Bakara 2/77.

“Gizlediklerini ve açığa vurduklarını” ifadesinde, edebi sanatlardan Tibak sanatı vardır. Zira burada fiilleri bir arada zikredilmiştir. Bu tür Tibak sanatına Tibak-ı İcab denir.³⁶⁵

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

* 154. “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.”³⁶⁶

وَلَنبَلِّغَنَّكُمْ أَشْيَاءَ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

* 155. “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!”³⁶⁷

Takdiri: şeklindedir. أَمْواتٌ أَحْيَاءٌ Bu iki kelime arasında tibâk sanatı vardır. Terkibinde بِشْيَاءِ şey'in kelimesinin nekre gelmesi, azlıktaki Salavât ve Rahmet kelimelerindeki tenviri ifade eder. "Az bir şeyle" demektir.

Salavât ve Rahmet kelimelei azamet ifade eder. Rabb kelimesinin, müminlere ait bir zamire muzaf olarak gelmesi, onlara gösterilen ilginin çokluğunu ifade eder.³⁶⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَعَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

* 177. “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır!”³⁶⁹

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

³⁶⁵ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 84.

³⁶⁶ el-Bakara 2/154.

³⁶⁷ el-Bakara 2/155.

³⁶⁸ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 195.

³⁶⁹ el-Bakara 2/177.

* 180. "Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur."³⁷⁰

Mirasla ilgili ayetler gelmeden önce, kişinin servetinden ana, baba ve akrabalarına bir miktar verilmesi için vasiyet etmesi emredilmiştir. Ancak, Nisa suresinde gelen miras ayetleri ile herkesin hakkı kesin ve net olarak belirlenmiş, Efendiniz de "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan sonra varise vasiyet yoktur" buyurmuş, böylece yukarıdaki ayet nesh edilmiştir. Fakat mirastan payı olmayan akraba ve düşkünlere ve hayır müesseselerine vasiyet bakidir. Her müslüman gönüllü olarak servetinden istediği yere vasiyet edebilir.

Ayet-i Kerime'nin الحُرُّ الْعَبْدُ kelimeleri arasında tıbak sanatı vardır.³⁷¹

أَيَّاءَ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامَ مِسْكِينٍ فَمَنْ
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرًا لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

* 184. "Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidyeye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."³⁷²

Celâleyn Tefsir'inin yazarı, burada " U " nın hafzedildiğini kabul eder ve şeklinde takdir eder. Hâlbuki burada "mâh-zuf bir U nın varlığını kabul edecek bir zaruret yoktur. Çünkü âyetin mânâsı, son derece güçlük içerisinde oruç tutabilenler demektir, Bunlar da ihtiyarlar gebe ve emzikli kadınlar ve benzeri kimselerdir ki, bunlar ancak çok fazla güçlkle oruç tutabilirler. Takat ise, bir şeyi güçlük ve meşakkatle yapmaya kadir olan kimsenin gücü için verilen bir isimdir. Bu âyette edebî sanatlardan "Tıbâk-i Selb" vardır.³⁷³

³⁷⁰ el-Bakara 2/180.

³⁷¹ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 218.

³⁷² el-Bakara 2/184.

³⁷³ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 218.

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْتَمَدْتُمْ عَلَى اللَّهِ عَزِيزٍ حَكِيمٍ

* 220. "Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir."³⁷⁴

Yetimlere iyi muamele edilmeli, yetim oldukları hissettirilmemelidir. Yetimin velisi durumunda olan kimsenin, onu ifsat mı ettiğini, yoksa ıslah mı ettiğini Allah bilir. O yetimdir diye ona iyi davranmayanlar, Allah'ın murakabesi altında olduklarını unutmamalıdır.

Bu âyette **المُصْلِحِ** muslih ve **المُفْسِدِ** müfsid kelimeleri arasında "tıbâk" sanatı vardır. Bu da edebi güzelliklerdendir.

Burada da "cennet" ve "nar" kelimeleri arasında tıbak sanatı vardır.³⁷⁵

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٍ بِاِحْسَانٍ وَاِذَا جَلَ لَكُمْ اَنْ تَاخُذُوا مِمَّا اَتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اِلَّا
بِقِيَمَا حُدُودِ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اِلَّا بِقِيَمَا حُدُودِ اللّٰهِ فَا جُنَّحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدْتُمْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوْهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ
حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ فَآوْتِكُمْ هُمْ الظَّالِمُونَ

* 229." Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir."³⁷⁶

فَاِمْسَاكَ "İmsak" ve **تَسْرِيحٍ** "tesrîh" lafızları arasında tıbak sanatı vardır.

³⁷⁴ el-Bakara 2/220.

³⁷⁵ es-Sabui, Safvetü't-Tefasir, 1. 262.

³⁷⁶ el-Bakara 2/229.

Heybeti artırmak ve ruhlara korku salmak için, zamir yerine Allah ismi getirilmiştir. Yasağın ardından tehdidin getirilmesi, onun şiddetini vurgulamak içindir. Burada sıfat mevsufa tahsis edilmiştir.³⁷⁷

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ (238) فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَاتًا إِذَا أُمِنْتُمْ فَإِن كُرُوا
اللَّهُ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ

* 238. "Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın."³⁷⁸

"Namaz dinin direğidir" hadisinde belirtildiği üzere en büyük ibadet Allah rızası için kılınan namazdır. Ayette geçen "orta namaz"dan maksat, ikinci namazdır. Resulullah s.a) Hendek savaşında şöyle buyurmuştur:"Orta namazdan yani ikinci namazından bizi alıkoydular. Allah onların evine ateş doldursun!" Orta namazın hangi vakit olduğu hususunda farklı rivayetler de vardır.

والصَّلَاةِ الْوَسْطَى Bu terkip, orta namazın daha faziletli olduğunu açıklamak için, hususî bir meselenin, umumî bir mesele üzerine atfı kabilindedir.

فَإِن كُرُوا Cümlesi ile إِذَا أُمِنْتُمْ cümlesi arasında tıbak sanatı vardır. Bu da edebî güzelliklerdendir.³⁷⁹ Ebussuûd şöyle der: Birinci şart cümlesinde, korkunun vuku bulmadığını gösteren "خِفْتُمْ" edatının gelmesi, ikincisinde ise, emniyetin vukuu ve yaygın oluşunu gösteren "أُمِنْتُمْ" edatının gelmesi; birincinin cevabının i'caz yoluyla, ikincinin cevabının ise itnab yoluyla verilmesi, ifadenin fesahat ve akıcılığını ve akıl sahiplerinin ibret alacağı bir mânânın varlığını gösterir.³⁸⁰

Ebu Hayyan der ki: Bu bölümdeki ilk üç âyet-i kerimede birçok edebî sanat vardır. Lafzında soru, hayret ifade etmek için getirilmiştir. Cümlesinde hazif vardır. Bu cümle takdirindedir ve lafızları ile ve arasında tıbak sanatı vardır ile terkiplerinde tekrar vardır. İfadesinde üçüncü şahıs kipinden ikinci şahıs kipine dönüş vardır.³⁸¹

Terkibinde, teşbih, benzetme edatı kullanılmadan yapılmıştır. Kulun Allah yolunda yaptığı infak, Allah'ın kabul etmesi, hakikî borca benzetilerek ona "borç" ismi verilmiştir.

³⁷⁷ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 269.

³⁷⁸ el-Bakara 2/238.

³⁷⁹ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 284.

³⁸⁰ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 284.

³⁸¹ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 284.

Lafzı arasında mugayir cinas vardır. istiâre-i temsiliyye vardır. Zira Yüce Allah'ın onların üzerlerine sabır döktüğü andaki halleri bir vücud üzerine su dökülüp de, suyun bütün vücudu içiyle dışıyla sararak kalbe serinlik, esenlik, sükûnet ve itminan vermesi haline benzetilmiştir.³⁸²

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيْتَاتِ
وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتُلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيْتَاتُ وَلَكِنْ اِخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ
آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتُلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

* 253. “O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Allah dileyseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileyseydi onlar savaşmazlardı; lâkin Allah dilediğini yapar.”³⁸³

Burada uzaklık ifade eden تِلْكَ "tilke" işaret isminin kullanılması, peygamberlerin mertebelerinin yüksekliğini gösterir.

Âyetin bu bölümü, önceki bölümde ifade edilen üstünlüğü açıklar. Edebiyatta buna "taksim" ismi verilir. Bölümünde de aynı sanat vardır. كَفَرَ Ve آمَنَ lafızları arasında da "tıbak" sanatı vardır.³⁸⁴

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِنَفْسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا
تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ (272) لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي
الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِحْقَاقًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ
بِهِ عَلِيمٌ

* 272. “(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak

³⁸² es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 284.

³⁸³ el-Bakara 2/253.

³⁸⁴ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 297.

verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.”³⁸⁵

* 273. “(Yapacağımız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığımız her hayrı muhakkak Allah bilir.”³⁸⁶

Bu ayette anılan fakirler hayatlarını Allah yolunda savaşa adayan mücahitler ile ilim yolcularıdır. Bunlar, bu kudsi meşguliyetleri dolayısıyla kazanca yönelme imkânından mahrumdurlar. Maddi yardımların bilhassa bunlara yapılması, cihadı ve ilmi teşvik edecektir.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا
وَاحِلٌ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

* 274. “Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.”³⁸⁷

Bu ayetlerde teşvik edilen hayırlardan birinci derecede murat edilen zekâttır. Zira İslam'ın emrettiği şekilde, zekât noksansız verilirse fakirlik yok denecek kadar azalır. Ancak zekâtın sarf yerleri belli ve sayılı olduğundan zekât sarf edilmeyen yerlere de zekâtın dışında hayır yapılır. Vakıflar bunlardan biridir.

* 275. “Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir

³⁸⁵ el-Bakara 2/272.

³⁸⁶ el-Bakara 2/273.

³⁸⁷ el-Bakara 2/274.

ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.”³⁸⁸

* 276. “Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.”³⁸⁹

Faiz yasağı İslam’ın kesin hükümleri arasındadır ve her çeşidi ile faiz haramdır. Ferdi ve içtimai zaruret halleri müstesna olmakla beraber bunlar devamlı değildir. İslam’ın iktisadi, içtimai, ahlaki... nimazı bir bütün halinde işletildiği zaman faize zaruret hâsıl olmaz. İslam ekonomisi sermaye birikimini teşvik için faizi değil, ortaklık usulünü ileri sürmüştür. Bu usulde sermaye faizsiz olacağı için maliyet enflasyon problemi ortadan kalkacak, mülkiyete iştirak tabana doğru yaygınlaşacak, ekonomik ve sosyal farklılaşma asgari seviyeye inecek; sermayeye, yatırımlara ve ticarete kötü gözle bakılmayacaktır. Para bir değişim vasıtasıdır. Onu, alınıp satılan mal haline getirmek ve rizikoya girmeden gelir sağlamak tatlı fakat zehirli yiyeceklerle beslenmeye benzer, tesirini gösterince çok defa iş işten geçmiş olur.

إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي   Âyetinde, teşbihin en yüksek mertebelerinden olan "teşbih-i mablûb" vardır. Zira müşebbeh, müşebbehun bih yerine konulmuştur. Şâirin şu sözünde de bu sanat vardır, Sanki güneşin ziyası Caferin yüzüdür. Eğer Teşbih-i mablûb yapılmamış olsaydı. "Faiz alışveriş gibidir." denilirdi. Fakat onlar, faizin helâl olduğuna o kadar inandılar ki, bu inançları onları, faizi, kendisine kıyas yapılan bir asıl saymalarına şevketti ve neticede alışverişi ona benzettiler.³⁹⁰

âyetinde وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا   وَأَحَلَّ رِبَا وَأَحَلَّ رِبَا lafızları ile lafızları arasında tibâk sanatı vardır..³⁹¹

D-Mukabele

Sabuni'nin açıkladığı gibi “ Safvetü't-Tefasir ”de Bakara suresinde 4 (dört) yerde mukabele sanatı kullanılmıştır.

³⁸⁸ el-Bakara 2/75.

^e el-Bakara 2/276.

³⁹⁰ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 326.

³⁹¹ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 1. 326.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ
أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

* 22. “O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de (kubbemsi) bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.”³⁹²

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً “Yeryüzünü sizin için bir yatak, göğü de tavan kıldı”
cümlesinde, edebi sanatlardan ince bir Mukabele sanatı vardır.³⁹³

وَاتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا بِرُءُوسِكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ
مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِإِدَىٰ مِنْ رَأْسِهِ ففِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا
اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

* 196. “Hacı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkomursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidiye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.”³⁸²

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ إِشْدَٰءَ ذِكْرٍ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي
الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ (200) وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (201)
أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ

* 200. “Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada

³⁹² el-Bakara 2/22.

³⁹³ es-Sabuni, Safvetü 't-Tefasir, I, 73.

ver, derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.”³⁹⁴

* 201. “Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! derler.”³⁹⁵

* 202. “İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. (Şüphesiz) Allah'ın hesabı çok süratlidir.”³⁹⁶

فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن خَلَقٍ Bu ayeti kerimenin lafızları arasında, latif bir Mukabele sanatı vardır.³⁹⁷

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

* 216. “Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”³⁹⁸

Savaş insanların severek, zevk alarak yaptıkları bir şey değildir. Fıtratı ve ruh sağlığı bozulmamış kimseler öldürmek, yakıp yıkmak, acılar vermekten zevk almaz, bunlardan hoşlanmaz. Ancak vücudu kurtarmak için kangren olmuş elin kesilmesi, içeride kalmış çocuğu kurtarmak için kapının kırılması nasıl zaruri ise savaş da toplumların hayatında böyle zaruret haline gelebilir. Din ve vicdan hürriyetini sağlamanın, zulmü ve fitneyi önlemenin, tecavüzlere son vermenin yolu savaştan geçebilir. İşte bu durumlarda savaşmak şüphesiz insanlık için daha hayırlı ve daha şerefli bir davranıştır. Cihad ise hiçbir zaman bir saldırı değildir. Çünkü önce İslam'a davet yapılır, kabul eden müslümandır. İslam'ı kabul etmeyenden tabi olması istenir. Bunu da kabul etmezse, ancak o zaman savaşılır. Savaştaki sırrı biz bilemeyiz ama onu Allah bilir. Bazı milletler cezaya müstahak olunca, Allah onları çeşitli belalarla cezalandırır. İşte onlardan birisi de savaştır.

Resulullah Efendimiz, Abdullah b. Cahş kumandasında bir müfrezeyi, Kureyş kervanından haber getirmeleri için Mekke'ye göndermişti. Kureyş kervanını görünce, dayanamayarak hücum ettiler. Kervandan bir kişiyi öldürdüler, iki kişiyi esir aldılar.

³⁹⁴ el-Bakara 2/200.

³⁹⁵ el-Bakara 2/201.

³⁹⁶ el-Bakara 2/202.

³⁹⁷ es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 241.

³⁹⁸ el-Bakara 2/216.

Kervanı sürüp Peygamberimize getirdiler. O gün receb ayının ilk günüydü. Müşrikler: Muhammed, haram aylarında savaşıyor, diye yaygara kopardılar. Bunun üzerine bu ayet indi.

يَسْتَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكَ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَمَا لِي بِهِ مِنْ عَمَلٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

* 217. "Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mes-cid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahdır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemlikler ve orada devamlı kalırlar."³⁹⁹

"Fitne" savaş, anarşi; din ve vicdan hürriyetine karşı baskı demektir."

Cümleleri arasında edebiyatta güzel sanatlardan sayılan "mukabele" sanatı vardır. Sevmek ile sevmemek, hayır ile şer birbirlerine karşı olarak söylenmiştir.

Cümlesinde tıbak bis-selb, yani olumlu cümle ile olumsuz cümlelerin birbirine uyumu vardır.⁴⁰⁰

E-Hekimin Üslubu

Sabuni'nin " Safvetü't-Tefasir "de açıkladığı gibi Bakara suresinde 189'uncu ayeti kerimede hekimin üslubu denilen sanata yer verilmektedir.

يَسْتَلُونَكَ عَنِ الْاِهْلِيَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا وَأَقْوُوا لِلَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

³⁹⁹ el-Bakara 2/217.

⁴⁰⁰ es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, I, 255.

* 189. "Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulurki kurtuluşa erersiniz."⁴⁰¹

Peygamberimize yeni doğan Hilal'in önce incecik olması, sonra her gün büyümesi, dolunay olduktan sonra tekrar inceliyor kaybolması ve tekrar aynı şekilde doğup devam etmesi sorulmuştu. Ayette verilen cevapta "Ayın bu şekilde hareketi, kameri senenin hesap edilmesini, özellikle hac günlerinin bilinmesini sağlamaktır." denildi. Ayrıca eskiden Araplar hac için ihram giydiklerinde veya hac dönüşünde evlere kapısından değil de arkadan açılan bir delikten girmenin iyilik olduğuna inanırlardı. Yukarıdaki ayette bunun da yanlış olduğu anlatılmıştır. Ayrıca yine bu *يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهَيْلَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ* aynı ayeti kerimede "Tariz" çeşitlerinden biri olan ve "Üslubu'l-Hekim" adı verilen edebi sanat türü vardır. Müşrikler Resulullah (s.a.v)'a yeni doğan ayın niçin küçük olduğunu, daha sonra ışığı artarak niçin dolunay haline geldiğini soruyorlar. Yüce Allah ise onları, hilallerin bu şekilde olmasındaki hikmeti beyana sevk ediyor. Demek istiyor ki : "Sizin için faydalı olan ayın ilk günlerinden itibaren ışığın artıp, sonuna doğru yine azalmasının sebebini sormanızı değil, hilallerin yaratılışındaki hikmeti sormanızdır. İşte edebiyatçılar bu tür sanata, "Üslub'u-Hekim" derler.⁴⁰²

⁴⁰¹ el-Bakara 2/189.

⁴⁰² es-Sabuni, *Safvetü 't-Tefasir*, I, 233.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim nazil olmaya başlağı zaman, Arap yarımadasında edebiyat, şiir, hitabet altın çağını yaşıyordu. Araplar, bu özellikleriyle çok övünür, şiir ve hitabete büyük önem verirlerdi. Hatta şiir ve hitabet panayırıları düzenlenir, bu panayırarda şiir, hitabet alanlarında yarışmalar yapılırdı. Yarışmada derece alan şair ve hatiplere büyük ödülleri verilir, dereceye giren şiir ve hitabeler, yazıya dökülerek haftalarca hatta aylarca, en kalabalık yerlerde asılı dururdu. Ayrıca dereceye giren hatip ve şairler, herkes tarafından saygıyla karşılanır ve toplum tarafından büyük bir itibar görürlerdi.

İşte Kur'an-ı Kerim, böyle bir ortamda nazil oldu. Daha önce ki Peygamberler, Peygamberliklerinin ispatı için büyük mucizeler gösterirdi. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) 'in ise, en büyük mucizesi ise Kur'an idi. Bilindiğı üzere mucizeler, hissi mucizeler ve akli mucizeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hissi mucizeler, sadece o anda hazır olanlar, o mucizeye şahit olanları çok etkilerdi. Ama bir sonra ki nesli ya da ondan sonra ki nesli, ilk muhataplarını etkilediğı gibi etkilemezdi. Hz. Muhammed (s.a.v) ' e verilen Kur'an mucizesi, akli bir mucize olup, kıyamete kadar etkisi devam edecek olan bir mucizedir. Dolayısıyla bu mucize ilk muhataplarını etkilediğı gibi, kıyamete kadar gelecek olan tüm muhataplarını aynı derecede etkileme gücüne sahiptir. Nasıl ki, Kur'an-ı Kerim ilk nazil olduğı anda Arap yarımadasındaki bütün hatip, şair ve belağatçileri hayretler içerisinde bırakıp onları susturdu ise, aynı şekilde modern çağın edebiyatçılarını da hayretler içerisinde bırakıp etkilemeye devam etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in içerisindeki edebi sanatlar, önceki müfessirlerin ilgi odağı olduğı gibi Kur'an-ı anlayıp yorumlamak isteyen çağdaş müfessirlerinde ilgini çekmektedir. Kur'an, Arap diline de çok şey kazandırmıştır. Arap dilinin Fesahat ve Belağat'ının gelişip şekillenmesinde de Kur'an'ın rolü büyüktür. Fesahat ve Beleğat sanatlarının tümüne ait en güzel örnekler, Kur'an'da mevcuttur. Günümüzde de Kur'an, bütün edebi sanatlar ve Beleğat ilimleri için ana kaynak olmaya devam etmektedir. Özellikle son asırlarda yazılan bazı tefsirlerde, Kur'an'daki belagata geniş yer verilmektedir. Bu tefsirlerden biri de, Muhammed Ali es-Sabuni'nin "Safvetüt-Tefasir" adlı eseridir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDURRAZİK, Ali, *Emali Ali Abdurrazık Fi İlmi'l-Beyan ve Tarihihi*, Mısır 1911.
- ABDULHAMİT, Ahmet, *Muhaderatu Fi'l-Belağiyeti'l-Arabiyyeti ve Tarihiha*, al-Azhar Yayınları, Kahire, 1989.
- ALUSİ, Mahmut Şükri el-Beğdadi, *Bülüğü'l-Ereb Fi Mearifi Ehvali'l-Arab*, Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- ALYUH, Hilmi Muhammed, *Nazaratün Fi'l-Edebi'l-Cahiliyye*, al-Azhar Yayınları, Kahire, tsz.
- BEYDAVİ, Nasiruddin Abdullah b. Ömer (ö. 791/1388), *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır, 1955.
- CARIM, Ali ve Mustafa Emin, *el-Belagatu'l-Vadiha el-Beyan ve'l-Meani ve'l-Bedi'*, el-Mektebetül-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- CAHİZ, Amr b. Bahr (ö.255/868), *el-Beyan ve't-Tebyin*, thk. Hasan es-Sendubi, Beyrut, 1993.
- ÇELEBİ, Rabiha ve Nasrullah Hacımüftüoğlu, *Teshilü'l-Belağa*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996.
- ÇUHADAR, Mustafa, "Fesaha", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995.
- DAYF, Şevki, *el-Belağa*, Darü'l-Mearif, Kahire, 1965.
- EBU HAYYAN, Muhammed b. Yusuf (ö. 754/1353), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 200.
- ENDÜLÜSİ, Ahmet b. Muhammed b. Abdürrebbihi el-Endülüsi, *el-İkdü'l-Ferid*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1. Baskı, 1990.
- FERRAN, Muhammed Yusuf, *Zübeyr b. Ebi Sülma Hayatuhu ve Şi'ruh*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1990.
- HAŞİMİ, Ahmet, *Cevahirü'l-Belağa*, Daru Kahraman, İstanbul, 1984.
- İBN HALDUN, Abdurrahman, *Mukaddime*, Darü'l-Ceyl, Beyrut, tsz.
- İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdülmelik, es-Siretü'n-Nebevi, Darü'l-Ceyl, Beyrut, 1987, c.1, s.195-196,
- İBN MANZUR, Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem (ö.711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- İBN SELLAN, *Tabakatu Fuhuli'l-Şuara*, nşr. Muhammed Mahmut Şakir, Darü'l-Mearif, Kahire, 1952.

- İSKENDERİ Ahmet, Ahmet Emin-Ali el-Carım-Abdulaziz el-Beşeri-Ahmet Deyf, *el-Mufassal Fi't-Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*, Tak. ve Tal. Hasan Hallak, İhya-ı'l-Ulum, Beyrut, 1994.
- KAZVİNİ, Cemalüddin Ebu Abdillah, *el-İdah fi Ulumi'l-Belağ*e, Mısır, 1971
- KUTUB, Seyyid, Kur'an da Edebi Tasvir, Çeviren Süleyman Ateş, Hilal Yayınları, Ankara, tsz.
- KUTUB, Seyyid, Fizilal-il-Kur'an, Çevirenler M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul, tsz.
- MEYDANÎ, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Meâricu't-tefekkür ve Dakaiku't-Tedebbür*, Daru'l-Kalem, Dımaşk 2004.
- NEBİH, Akil, *Tarihi Arabi'l-Kadim ve Asrı'r-Resul*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983.
- SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Mekke'i Mukerreme, tsz.
- *Safvetü't-Tefasir Tercumesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- *Safvetü't-Tefasir Tercumesi*, Tercüme ve Tahric Doç.
Dr. Sadreddin Gümüş, Dr. Nedim Yılmaz, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995.
- SEKKAKİ, Muhammed b. Ali (ö. 626/1228), *Miftahü'l-Ulum*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- SÜYÛTÎ, Abdurrahman Celaluddin (ö. 911/1505), *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır, 1978.
- TAFTAZANÎ, Saduddin et-Taftazani, *Muhtasaru'l-Meâni*, İstanbul, 1969.
- TELHİS, Selahaddin Demirtaş ve Ali Bilici, Koll. Ortaklığı, *Tam Kayıtlı Telhis*, Salih Bilici kitapevi yayınları, İstanbul, tsz.
- TURGAY, Nurettin, *Arap Dili Belagatı ve Kur'ân*, Neşriyat dağıtım, Ankara, 2009.
- ZEMAŞERÎ, Ömer b.Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Carullah (ö. 538/1143), *el-Keşşaf an Hakaiku't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil*, thk. Muhammed mursi Amr, Daru'l-Mushaf, Mısır, 1977.
- ZERKEŞÎ, Bedruddin (ö. 794/1391), *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mısır 1957.
- ZUHEYLÎ, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Munir*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 2005.